

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

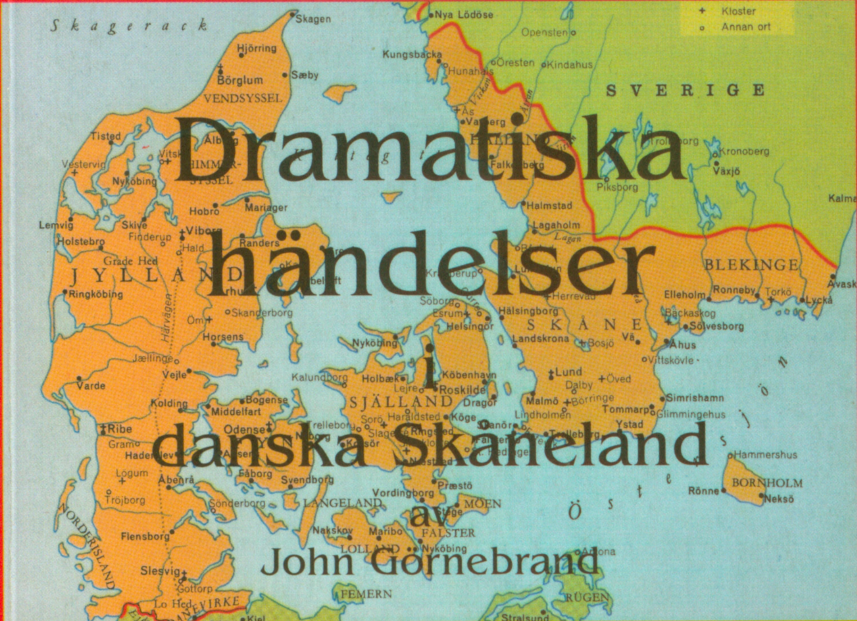
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Krönika om Dramatiska händelser i danska Skåneland

”Skåne är den smukkaste landsdelen i Danmark: välustrustat med många indbyggare, fruktbar på avgröda og rik på varer, og full av kirke”.

Från Danmarks och Sveriges historia.

av
John Görnebrand

**Copyright: John Görnebrand
Bok-Marknaden/Grafika Förlag
Tryck: JK AB, Simrishamn
ISBN 91-86246-75-5**

Grafika förlag

Skånska slott och borgar, inb. 146 s 175:-

Ett 60-tal slott presenteras i färg med slottskarta.

Sydvästra Skåne. Barsebäck, Björntorp, Borgeby, Börringekloster, Dybeck, Flyinge, Häckeberga, Högestad, Jordberga, Krageholm, Malmöhus, Marsvinsholm, Skabersjö, Snogeholm, Svaneholm, Sövdeborg och Torup.

Mellersta Skåne. Bosjökloster, Ellinge, Hjularöd, Hviderup, Skarhult, Svenstorp, Trolleholm, Trollenäs, Örtofta och Övedskloster.

Norvästra Skåne. Citadellet, Herrevadskloster, Knutstorp, Krapperup, Kulla Gunnarstorp, Kärnan, Rosendal, Rössjöholm, Sofiero, Wegehölm, Vrams Gunnarstorp.

Nordöstra Skåne. Bäckaskog, Hovdala, Karlsholm, Maltesholm, Ovesholm, Råbelöv, Trolle Ljungby, Wanås och Vittsköfle.

Sydöstra Skåne. Bjersjöholm, Bjärsjölagård, Bollerup, Glimmingehus, Kronovall och Tosterup.

Där jag lekte som barn

Facksimil av Skånska gods och Gårdar 1943

med krönika av John Görnebrand, 175:-

Strövtåg i hembygden

John Görnebrand berättar om "sitt Glimmare". Häft 150 kr

Årsböcker: Social Handbok

Kommunal Handbok

Årsböcker

Social Handbok

Kommunal Handbok

Kontorsgatan Hus 20, 234 34 Lomma
Tel. 040-41 22 95, fax 040-41 22 99
centia@bokmarknaden.com
www.bokmarknaden.com

Författaren

John Görnebrand är bördig från nordöstra Göttinge, i sägnernas snapphanebygd, med en särpräglad dialekt där gammaldanskan ännu märks i språket.

Han är uppväxt på en gård, arbetade i ungdomen som dräng och skogsarbetare. Efter lantmänna- och folkhögskola var han under några år verksam som ombudsman, prövade på tidningsjobb och utbildade sig i livets skola.

Efter korrespondensstudier och särskild prövning enligt villkoren för studentexamen kom han in på socialhögskolan och avlade examen som socionom. Vid sidan om heltidsjobb fortsatte han med universitetsstudier i statskunskap och pedagogik.

Efter 30 år som socialvårdare, varav närmare 20 som socialchef, etablerade han sig som författare, med utgivning av social litteratur.

Hans historiska intresse har främst kommit till uttryck i flera hembygdsböcker. Samtliga utgivna på familjeföretaget Grafika förlag.

Han har varit en flitig samhällsdebattör och medverkat i flera samhällspolitiska TV- och radioprogram.

Innehåll

- Det kulturella Norden 7
- Skåne del av Danmark 9
 - Vikingatåg 12
 - Vikingslag 15
- Fyrisvallen & Helge Å 15
- Sjöslaget vid Svolder 16
 - Gränsdragning 19
 - Hedendom 21
- Kristendomen slår rot 27
 - Knutsgillena 36
 - Det stora sillfisket 39
 - Slaget vid Fotevik 41
 - Blødigt efterspel 46
- Skånske kungen Kesja 48
- Blødigt släktgille i Roskilde 50
 - Tumathorp - en gång stad 52
 - Kyrkofurstar 55
- Asser – Eskil - Absalon - Sunesen**
 - Skatteuppror mot plogskatt 61
 - Kyrkofurstar och kungamakt 63
- Hästarna mögade på ärkebiskopen 67
 - Slaget vid Mjölkalånga 70
 - Konkursboet Danmark 72
- Sverige tar över Skåneland 74
 - Valdemar Atterdag 75
- Kung Byxlös tar makten 80
 - Ett enat Norden 84
- Skatteuppror i Sverige 88

Unionskrig

- Karl Knutsson Bönde 90
- Slaget vid Brunkeberg 91
- Christian II (den gode) 93
- Inbördeskrig i Sverige 96
- Slaget vid Brännkyrka 98
- Stockholms blodbad 99
- Christian II avsätts 102
- Uppror i Göinge 103
- Fredens Brömsebro 106
- Kungamöte i Brömsebro 107
- Jörgen Kock myntmästare 110
- Det grymma sjuårskriget 116
- Blodet strömmar i Ronneby 118
- Kriget Halland och gränslandkap 120
 - Kalmarkriget 123
- Gränskrig och snapphanar 128
- Kai Lycke i konflikt med drottningen 134
- Svenskt anfall i Skåne och Jylland 140
- Den olyckliga kungadotter 142
- Skåneland blir svenskt 150
- Slaget om Köpenhamn o Danmark 153
- Fred och försvenskning 156
- Karlskrona blir örlogsbas 158
- Johannishus slott**
- Skånska kriget 161
- Slaget vid Helsingborg 166
- Lill-Danmark i Sverige 168
- Krig och fred**
- Om fredsfördrag tiden 1331 - 1717 169

Förord

Denna krönika bygger helt på historiens vingslag som jag godtyckligt snappat upp under min långa resa i gamla danska Skåneland.

Eftersom det rör sig om en period av närmare 1000 år, har jag försökt ta med händelser, som jag själv upplever som intressanta och förtjänar att lyftas fram i historiens ljus..

Egentligen speglar den hela nordens historia. Särskilt intressant är Kalmarunionens tid, då nordens folk var förenade i ett rike under en av nordens största kvinnogestalter – *drottning Margareta av Danmark*.

Liksom när det gäller EU, underminerades den av nationalistiska rörelser, partisplittring och nationell fåfänga.

Det mest märkliga är att de nordiska folken under tidernas gång inte lyckats bättre samordna sin lagstiftning, som fortfarande präglas av den gamla bypolitiken.

Välkommen med på min historiska resa.

John Görnebrand

Det kulturella Norden

De gamla statsbildningarna grundades på principen att vatten förenar – land skiljer och naturliga avgränsningar med bergskedjor, ödemarker och större vattendrag. Den Skandinaviska halvön kom att omfatta två riken, skilda genom fjällkedjor, vanligen kallad Kölen.

Längst i söder är Skånes västkust genom det smala Öresund snarare förenat med danska Själland, än avskilt därifrån. Med moderna kommunikationsmedel har Norden knutits samman till en kulturell enhet samtidigt som man försöker skapa regler som underlättar umgänget mellan folken.

I det gamla Sverige ingick Finland, som efter stora umbäranden lyckats frigöra sig från Ryssland och numera åter är en naturlig del av Norden.,

Norsk natur präglas av fjällandskap och fjordar som från Atlanten tränger långt in i landet och ett klimat som påverkas av golfströmmen.

På den svenska sidan utvecklades bebyggelsen i anslutning till de många älvarna och åarna, med bördiga dalgångar, som sökte sig till Östersjön och vid utloppen grundades städer och handelsplatser.

Det bör betonas att namnet Skåneland är en modern beteckning av de gamla danska landskapen Halland, Skåne, Blekinge och Bornholm, som historiken Martin Weibull lanserade i slutet av 1800-talet.

Under 500-talet nämns för första gången om ett folk som kallas daner av några europeiska författare. I slutet av 800-talet gjorde den engelske resanden Wulfstan, en resa från södra Jylland till Weichselmynningen.

I en bevarad berättelse från hans resa sägs det att han om babord hade "Langeland, Lolland, Falster och Skåne som alla höra till Danmark. Därpå, efter burgundernas land (Bornholm), med egen kung låg om babord land som heter, Blekinge, Möre och Gotland som höra till svearna.

På 1000-talet hade man i Norden ett gemensamt språk, som innebar att alla nordiska folk, inklusive islänningarna kunde förstå varandra. Efterhand utvecklades många dialekter, beroende på geografiska och kulturella betingelser. Dialekten i Danerriket nämns som att tala med, "dansk tunga".

Samtidigt var kulturella synpunkter avgörande och genom handel, släktgemenskap och umgänge, blev Skåneland nära knutet till Danerriket.

Sverige hade tillträde till Västerhavet bara vid Göta älvs mynning. Det svenska riket var inneslutet av danskt och norskt land genom att Jämtland, Härjedalen och Bohuslän hörde till norska kronan. I händelse av krig kunde Danmark angripa Sverige från flera håll.

Skåne del av Danmark

Kärnan i Helsingborg

I Skåne liksom på Själland, Halland och Bornholm härskade många småkungar. Mycket tidigt blev Skåne och Halland en del av Danmark - då det var lättare att ta en tur över sundet, än att försöka tränga genom de vidsträckta skogs- och ödemarkerna norrut.

För de som valde sjövägen kunde det ta flera dygn att ta sig till Stockholm, med risk för att råka ut för sjörövare.

Det var även naturligt att folk som bodde i avgränsade områden, slöt sig samman i försvarsförbund, mot såväl inre som yttre fiender och antog gemensamma lagar, ofta i anslutning till gamla sedvänjor.

På 900-talet verkar det som att Skåne var löst sammanhållet med Danmark. Under denna tid hade landskapen i Skåneland sina egna småkungar eller hövdingar. Det är även från denna tid man börjar tala om tre nordiska riken.

Befolkningen bestod av fria män och trälar. De fria männen som kallades för bönder, var kända för att vara stolta och självsäkra. Trälen hade inga rättigheter, men det hindrade inte att de med tiden växte samman med familjen och blev fria.

Bonden ägde kor, hästar och trälar. Under vikingatiden bestod trälarna ofta av krigsfångar från vikingatåg.

I Skåne låg staden Lund. Skåne var rikt på guld, då vikingarna genom sina härjningståg och handel kom hem med stora rikedomar, som de betalade skatt till danerkungen för.

Längst i norr låg fästningarna Helsingborg och Kronborg, som spelade rollen som sundets lås och var av betydelse vid uppbörden av öresundstullen.

De fria männen samlades för att hålla ting: i Skåne på Arendal öster om Lund, i Blekinge på Hjortsberga ås och i Getinge i Halland.

I samband med tingen hölls även marknad. Ofta var det fråga om byteshandel. Samtidigt knöts familjeband och utvecklades vänskapsförbindelser. Hit sökte sig även köpmän från främmande länder för byteshandel

Ofta låg handelsplatserna någon mil inåt land som skydd mot sjörövare och andra inkräktare. I vår tid utmärks dessa gamla köpestaplatser av att ortsnamnen förbinds med namnet köping.

Kronborg från 1400-talet hade betydelse som sundets lås och vid uppbörden av Öresundstullen. Under senare år känd för sina Hamlett-föreställningar.

Vikingatåg

Bayeux-tapeten kallas en 70 m lång, en halv meter högt väggbrodderi i tyg med händelser, som ändades med Vilhelm av Normandie erövring av England

800- och 1000-talet har gått till historien som Nordens expansionsperiod, som tog sig uttryck i vad vi kallar vikingatåg. De bestod av härjnings- och handelsresor som nordborna företog i öster- och västerled.

Svearna for med sina skepp öster ut till vad de kallade Gårdarrike. På de ryska floderna tog de sig ända ner till det Bysantinska riket, där de kom i kontakt med andra religioner och kulturer. Under dessa resor fungerade de dels som handelsmän, men ofta som pirater och rövare, brännande och skövlande allt som kom i deras väg.

De skånska vikingarna drog på vattenlederna mot sydväst och väst, där de genom sina härjningar var fruktade. Det berättas att de som drabbades av dessa skövlingar och brandskattningar låg på knä i sina kyrkor och bad till Hvite Krist att "bevara dem från nordmännens raseri".

Därför var skåningarna inte helt oförberedda när det kom

missionärer som ville verka för omvändelse till den nya religionen, som i stället för krig ville att människor skulle leva i fred och endräkt.

Under 900-talet koloniserade skånska vikingar nuvarande Normandie, där de ofta gav orter namn från hembygden: Brunneby, Clagstorp, Dalby m. fl. Även namnet Normandie kan härledas till den tid då det var något av nordmännens rike.

I början av 800-talet verkade i den stora handelsstaden Hedeby i Slesvig, missionären Ansgar, som gått till historien som Nordens apostel.

Från Gorm den gamles dagar vet man att Skåne blev hem-sökt av den norske kungen Harald Hårfagers söner Erik Blodaxe och Håkon, som företog plundringståg längs Skånes kuster.

Harald Blåtand har på en runsten över sina föräldrar låtit prägla, att han var den Harald, som samlade hela Danmark och gjorde danerna kristna.

Frågan är vad det egentligen innebar eller det bara var politik. Adam av Bremen, som var den som bäst kände till förhållandena, var vän med Sven Estridsen och hade inte mycket gott att säga om Harald Blåtands kristnade av Danmark.

Harald Gormsen eller Harald Blåtand som kan kallades var kung över både Danmark och Norge i slutet av 900-talet. Han störtades av sin son Harald Tveskägg som "samlade alla danskar i ett rike". Förutom fadermördare, betecknas han som en rå och brutal härskare. År 1013 hyllades han även som kung i England.

Kanske är det dessa vikingakungar Frans G. Bengtsson tänker på när han i en av sina böcker om Röde Orm låter en nydöpt viking tänka högt hur dessa råa sällar kommer att uppföra sig i himlen vid mötet med Hvite Krist - de kanske rent av våldtar Jungfru Maria.

Från England hade Sven Tveskägg i samförstånd med biskop Godebald, skickat missionärer direkt till Skåne. Det gick nu

framåt för kristendomen över hela Danmark. Många döpte sig, men det var många problem att övervinna.

Från början var Skåne, liksom det övriga Danmark underställt biskopsstolen i Bremen, men redan under Sven Tveskäggs tid och under hans son Knut den Store, tog det engelska inflytandet över.

Missionen gynnades av att många förnäma släkter och stormän lät döpa sig och övergick till den nya läran. Det berättas att Thor Tott, stamfader för denna gamla skånska adelssläkt, lät döpa sig och blev en troende kristen.

Det hindrade emellertid inte att han vid sin död blev begraven i den gamla hedniska gravhögen vid Kävlinge, som lär ha varit smyckad med flera runstenar. Det var från denna gravhög man senare tog material vid uppförandet av Trolleholms slott.

Vikingaslag

Skånska vikingar på Fyrisvallen.

I slutet av 900-talet utkämpades ett berömt slag på Fyrisvallen vid Uppsala mellan den svenske kungen Erik Segersäll och skånska vikingar som anfördes av deras hövding Toke Gormsen. Den svenske kungen vann här en stor seger.

Striden är dokumenterad på en runsten vid Lund: ”Eskil satte denna sten efter Toke Gormsen sin hulde herre ...*Han flydde inte vid Uppsala.*”. Vid Sjörup mellan Ystad och Malmö står en annan sten som minner om detta slag: ”Denna sten är rest över Asbjörn, Tokes son, ”*Han flydde inte vid Uppsala, men stred så länge han hade vapen.*”

Slaget hade stor betydelse, då det markerade att Skåne var en självständig provins i förhållande till både den svenske och danske kungen.

Trekungaslaget i Helge å

Knut den store av Danmark hade många fiender. Till dem hörde Olav Haraldsen i Norge som slutit förbund med kung Anund Jakob av Sverige.

Under kung Erik den Stores vistelse i England, hade de med sina vikingaflottor härjat på Själland och i Skåne. Knut återvände då hem med sin stora vikingaflotta, och för österut för att göra upp med sina fiender.

Vid en holme i inloppet till Helge Å stod slaget år 1026, som slutade med seger för Knut den Store, som därefter även kallade sig för norrmännens och svearnas kung.

Efter Knuts död tog Olav Haraldsens son - Magnus den Gode över makten i Norge och gjorde även anspråk på makten i Danmark. Han hyllas av en isländsk skald som ”*Skånes milde drott*”-.

Slaget vid Svolder

År 1000 utkämpades ett slag som gått till historien som sjöslaget vid Svolder. Deltagare var kung Sven Tveskägg av Danmark som förenat sig med den kungen Olof Skötkonung, för att beröva den norske vikingakungen Olav Tryggvasen makten över Norge.

Det var han som med våld kristnade Norge. Med ett väpnat följe drog han från bygd till bygd utmed kusten och tvingade bönderna att anta den nya tron. De som vägrade dräptes eller stympades.

Men enligt sägnen hade även amor ett finger med i spelet. Olav Tryggvasen hade friat till den svenske kungen Erik Segersälls sköna änka, Sigrid Storråda, känd för sitt stolta sinnelag och förstånd. Men när de skulle trolovas i Kungahälla, vägrade hon att låta döpa sig. Då lär Tryggvasen ha blivit så vred att han slog henne i ansiktet med sin handske och utbrast”. Vi skulle jag gifta mig med Dig din hedna hund”. ”Detta månne bliva din bane”, var Sigrid Storrådas svar.

En kort tid efter gifte hon sig med den mäktige danakungen Sven Tveskägg. Hon uppeggade honom och sin son Olov Skötkonung av Sverige att angripa Olav Tryggvasen.

När Olav återvände från ett sjötåg mot Pommern, inväntade de honom med en överlägsen dansk och svensk flotta vid ön Svolder, sannolikt nära Rügen.

Även norska fartyg var med, ty man hade en norsk jarl som bundsförvant. De förbundna höll sin flotta gömd bakom ön, tills Olav själv skulle komma.

Först kom de mindre fartygen, ty det var svag vind, efter hand de större skeppen glidande och nu väntade de förbundna otåligt på Olavs eget skepp, Ormen länge, det väldigaste som byggts i Norden. Flera mäktiga skrov gled

förbi och varje gång trodde kung Sven, att det måste vara kungaskeppet. Men den norske jarlen, som väl visste, hur detta såg ut sade: icke är detta Ormen långe.

Äntligen kom ett drakskepp, så väldigt, att sedan man sett fören, dröjde det en lång stund, innan aktern visade sig. Från dess rikt sirade huvud göt sig över böljarna ett skimmer av guld. Då frågade ingen, då visste alla att det var Olav Tryggvasen. Det roddes med 34 par åror och rymde nära 1000 utvalda män, vilka sades stå lika högt över andra i mod och styrka, som Ormen långe var förmer än andra skepp.

Nu rodde hela den fientliga flottan ut mot Olavs skepp, av vilka blott elva var kvar. Men kungen ville inte lyssna på tal om flykt.

Hög stod han där i bakstammen med gyllne hjälm och ropade med kraftig stämma: Tag ned seglet! Jag har aldrig flytt i strid. Gud råder för mitt liv. Han lät binda ihop alla fartygen långsides med Ormen långe i mitten.

En hård strid började. Männen föll tätt. Till slut var alla skeppen avröjda utom Ormen långe. Alla Olavs män som ännu kunde föra vapen, hade draget sig dit. Över dem föll spjut och pilar så tätt att de knappast kunde skydda sig med sköldarna, ty från alla sidor lade fiendens skepp till. Olavs män var så rasande, att de sprang upp för skeppets reling och många glömde, att de inte kämpade på jämna marken utan föll i sin stridsiver överbord och drunknade.

I aktern stod bågkytten Ejnar Tambaskälver, Olavs trofaste vän, och sköt säkrare än alla andra. Men en pil träffade hans båge, just som han spände den, så att den brast med ett brak. Vad var det som brast, sporde kungen. Norge ur dina händer, konung, ropade Ejnar. Så stor är väl ännu inte skadan, sade konungen. Tag min båge. Ejnar spände den men drog genast framför pilspetsen och sade. För vek är furstens båge. Allt mer glesnade försvararnas

led och fienden trängde ombord på Ormen långe.

Kungen stred själv i bakstammen, ömsom skjutande med båge, ömsom kastande spjut och omkring honom samlade sig de få av hans män, som var vid liv. När nästan alla hade huggits ned, störtade sig Olav Tryggvason i havet och syntes aldrig mer. De sista av hans män följde honom. Men hela fiendehären höjde ett segerrop.

Detta skedde omkring år 1000. Sven Tveskägg blev nu härskare även över nästan hela Norge. En mindre del av landet tillföll Sverige.

Berättelsen om slaget vid Svolder följer Snorre Sturlasons skildring, som nog är utsmyckad med en del tillägg och sägner.

Laurits Weibull har kommit till slutsatsen, att striden aldrig stått vid Svolder, utan i Öresund, och att Olav Tryggvason inte varit den anfallne, utan den anfallande. Olav hade upptänts av vrede mot Sven Tveskägg, när han fått höra talas om att denne var i hemligt samförstånd med Sveriges kung och hade eggats till striden av sin hustru den stolta Tyra, som var Sven Tveskäggs syster

Sådan är nämligen den första berättelsen om slaget, som finns bevarad. Innehållet finns i ärkestiftet Hamburg-Bremens historia, som nedskrevs på 1070-talet av domherren i Bremen Mäster Adam och innehåller värdefulla upplysningar även om de nordiska ländernas historia.

Slaget vid Svolder har varit föremål för många historiska tolkningar, och tydligen har amor även haft sig sitt finger med i spelet.

Gränsdragning

I utmarkerna till Farabols by vid gränsen till Småland, ovanför Kyrkhult, markeras 1000-talets gränsdragning av Vitasten. Ur årsskrift för Blekinge Turistförbunds årsskrift 1971.

Omkring 1050 utfördes den första säkra gränsdragningen. Sex man från Danmark och sex från Sverige kom överens om var gränsen mellan rikena skulle gå och markerade den med sex gränsstenar. Gränsen drogs i huvudsak genom ett tomt inland, vars huvudsakliga förbindelse var de floder och åar, som sökte sig till kustens bördiga dalgångar.

Den första stenen lades på *Suntruåsen* i Halland, ett stycke inåt landet vid Göta älv. Halland gränsade till norska Bohuslän vid Göta älv. Västergötland sträcke sig inte

ända fram till havet.

Den andra stenen lades i Danabäck, ett vattendrag från Danasjö i Fagereds socken, till Högsjön på andra sidan gränsen i Västergötland. Den tredje heter Kinne sten och lagd någonstans vid Kinnared.

Den fjärde placerades i Dragnäs, vilket förmodligen var nära sjön Frillen. Den femte placerades antagligen där Halland, Skåne och Småland möts i Fagerhults socken, men var vet vi inte med säkerhet. I utmarkerna till Farabols by, Kyrkhults socken, markeras gränsdragningen av "Vitasten".

Den sjätte stenen Brömse sten, ligger vid gränsen mellan Blekinge och Småland i närheten av den gamla fästningen Kristianopel.

När det gamla Avaskär flyttades en kilometer söderut grundades en ny stad med namnet Kristianopel, vars kyrka raserades av det svenska angreppet 1611.

Christian IV lät uppföra en ny kyrka i Kristianopel med trappgaveltorn. Kyrkan är byggd i Christian IV-stil och har flera värdefulla föremål från 1600-talet.

Författaren vid den gamla fästningsmuren i Kristianopel

Hedendom

Tors strid med jättarna, M. E. Winge (Nationalmuseum)

Att bryta bygd och odla för hemman och värna om samhälls-rätt i de skogomhöljda vildmarkerna, var det hemmavarande folkets uppgift, fullt jämförbart med dåd under resor till främmande länder. Det var en ständig kamp mot närgångna vilddjur och laglösa våldsmän samt för att förbättra levnads-villkoren.

Bygdeupptagaren, som med självständig äganderätt bosatt sig på sitt hemman, kallades *bonde*. Egentligen boende, d.ä. bofast, till skillnad från inhysingen och lösdrivaren. Som själv-ständig egendom, över vilken ingen annan än han själv rådde, kallades hans gård *odal* och han själv odalbonde.

Behovet av förening till inbördes hjälp och gemensamt värn ordnades av släkter i bygdelag, härader och landskap.

Denna samlade makt av bondemenigheterna utgjorde rikets *allmoge*. (Betydde ursprungligen samlad egendom eller styrka.)

Boendet utgjordes av flera byggnader, uppförda av rundtimmer, vars fogar fyllts igen med lera eller torv och mossa. Manbyggnaden det egentliga boningshuset, bestod ursprungligen av ett enda rum, stugan ofta utökad med ett eller flera sidorum. Framför ingången fanns en förstuga, ägnad att som förskansning skydda mot obehörigt inträngande, liksom den höga tröskeln.

Mitt på golvet var eldstaden, vanligen en jämnhuggen stenhäll, där stockvedsbrasan underhölls; röken letade sig ut genom rökfånget i taket.

I hövdingens eller storbondens hem var gästsalen ofta ett hus för sig själv med sitt långbord, sina bänkrader och sina högsäten. Väggarna pryddes med blanka sköldar och svärd ibland även med konstavvävd bonad.

Vid måltiderna framsattes de fasta rätterna, som kallades för "fiskar"; rengöringen av dessa var den äldsta diskningen. De flytande maträtterna frambars i lerfat eller träkärl; de senares äldsta namn var *kar*.

Det vi i dagligt tal förknippar med hedendom i Norden är mytologin om Asagudarna. Tor var främst åskans gud, precis som Zeus och Jupiter, med vilka romare jämställde honom. Hans dag hedras fortfarande på veckodagen torsdag.

Han var himlens gud, som härskade över storm och oväder. Han slog med hammaren så att det blixtrade och dundrade. Tor betecknas som en rödhårig man med rött skägg och buskiga röda ögonbryn och vild blick. Han sprängde fram över himlen i en vagn som drogs av två heliga bockar. Under hans framfart mullrade åskan, jorden skalv och regnet stod som spö i backen. Forskare har påpekat att han har flera likheter med den indiske ovädersguden Indra.

Det inre av nordisk vikingakungs hus. F. Lecke (Nationalmuseum)

I senare myter framträder han som bluffmakare och en komisk figur, med glupande aptit, utan någon större intelligens. Mycket pekar på att Oden aktades mer än Tor. I helgedomar där Oden, Tor och Freja dyrkades står Oden i mitten.

Enligt Adam av Bremen, som skildrar hednatemplet i Uppsala, var Tor den förnämste som mitt i huset hade tre hög-säten. Vid sin sida hade Oden Freja, Tors maka Siv som var fruktbarhetsgudinna, med böljande långt gyllengult hår, som hade smitts av dvärgarna.

Det finns många namn som ansluter till Torsmyten: Torsby, Torsås, Torslund m fl. Det var Tor som var den främste av asarna. I sagorna berättas om tre dyrgripar: styrkebältet som fördubblade hans gudomliga styrka, ett par handskar av järn, vilka båda kunde smula sönder klippblock och så hans hammare.

Det finns många kväden i Eddan som berättar om hårda stri-

der mellan Tor och jättarna. Den tredje i den nordiska gudagan var fruktbarhetsguden Frej, som stod nära sin tvillingsyster Freja. De var avkomma till en av vanerna, Njord, som de tagit som gisslan i ett krig. Njord var en gammal Gud med rötter lång ner i den germanska gudaläran.

Loke och Balder är några av de mer förbryllande gestalterna i nordiska mytologin. Det finns inget som talar för att de skulle ha varit upphov till någon kult eller dyrkats som gud. De levde i Asgård tillsammans med gudarna men berättelserna om dem är motsägelsefulla.

Loke är son till jätten Farbaute. Han är inte vacker att se på och ond till sinnes. Balder var den mest älskade av gudarna. Hans liv var i fara. Oden steg då ner till dödsriket och träffade en spåkvinna, för att sja om framtiden. Oden fick höra att Balder skulle dödas och det skulle leda till Ragnarök.

I Asgård fanns även grupper av gudinnor med olika funktioner, som tycks sammanfalla med valkyriorna. De äldsta nororna företrädde ödets makter. Både gudar och människor var underkastade dem. Vi möter den vid världsträdet Yggdrasils fot. Valkyriorna valde ut de som skulle stupa i strid

I den nordiska mytologin är Hel namnet på själva dödsriket och dess fasansfulla gudinna, de dödas drottning. Innan jorden kom till fanns det ett stort svalg Ginnungagap.

I Norden anses de tre väldiga kungshögarna vid Uppsala, vara ett hedniskt kulturcentrum, före vikingatiden i Sverige. Även i Skåneland förekommer rikligt med minnen från det som vi ofta sammanfattar som forntid

Kanske var mjödet vårt första berusningsmedel. Det framställdes av jäst honung, som späts ut med varmt vatten och därefter fått stå och jäsa. I många kulturer betraktades mjödet som en helig dryck som genom rusets inflytande gav människorna gudomliga krafter. I de äldsta vedaskrifterna nämns honungen som "livgivaren".

Mjödet hade en viktig funktion inom den fornnordiska kul-

ten som vid de stora offerfesterna benämndes blot.

Traktens bönder förväntades komma till templet och föra med sig allt som behövdes för gästabudet. Småboskap och hästar slaktades och blodet förvarades i särskilda kärl, s.k. blot-skålar. Med hjälp av stänkkvistar rödfärgades tempelväggarna såväl ute som inne, varefter även männen samlades vid altaret och blodbestänktes.

På tempelgolvet mitt anlades eldar över vilka hängdes kittlar med kokande kött. Därefter vandrade deltagarna runt med fyllda bägare vilka tillsammans med blotmaten välsignades av hövdingen. Därefter drack man Odens skål, för seger och makt åt sin konung. De två följande skålarna tillägnades Njord och Frej för att säkra god årsväxt. Blotet avslutades med minnesdrickning för avlidna fränder.

Schottis på Valhall

*Upp och hoppa Tor, slå på trumman bror
Det är dans här på Valhall I kväll
Uti Fröjas sal, är det asabal
Opp och hoppa fast Oden har spatt
Slå I mera mjöd, det får bli min död
Nej, se där är ju Idun min skatt
Min valkyria kom hit , till vår midvinterrit
opp och hoppa på Valhall I natt.*

Ulf Peder Olrog .

Dryckeskärilen spelade en viktig roll vid ceremonierna. Man måste ha dryckeshorn som i helighet svarade mot välsignelsen. Dryckeshorn och dryck måste välsignas av gudstjänstens ledare för att få avsedd verkan. Genom dryckesritualen nådde den hedniska gudstjänsten sin höjdpunkt. I sitt extatiska tillstånd var inte gudstjänsten bara en akt för tillbedjan av gudarna, utan man kom även i kontakt med sina förfäder.

Gudstjänsten var en sällskapsorgie, där det knöts band

mellan deltagarna. I dryckeslaget gick bågaren runt från man till man.

Bloten som rymde kultens alla monument, var av både privat och allmänt slag. Den privata kunde förrättas var som helst, men i regel var det husfadern som stod för ceremonierna. I gårdens blothus frambar han offer till gudarna samt till de döda förfäderna. Privata offerställen var även klippor, stora stenar men framför allt lundar.

Den allmänna kulten berörde människor som tillhörde en större församling, alltifrån byn till häradet, landskapet och hela riket. På någon central plats inrättades en kultplats där det uppfördes ett tempel.

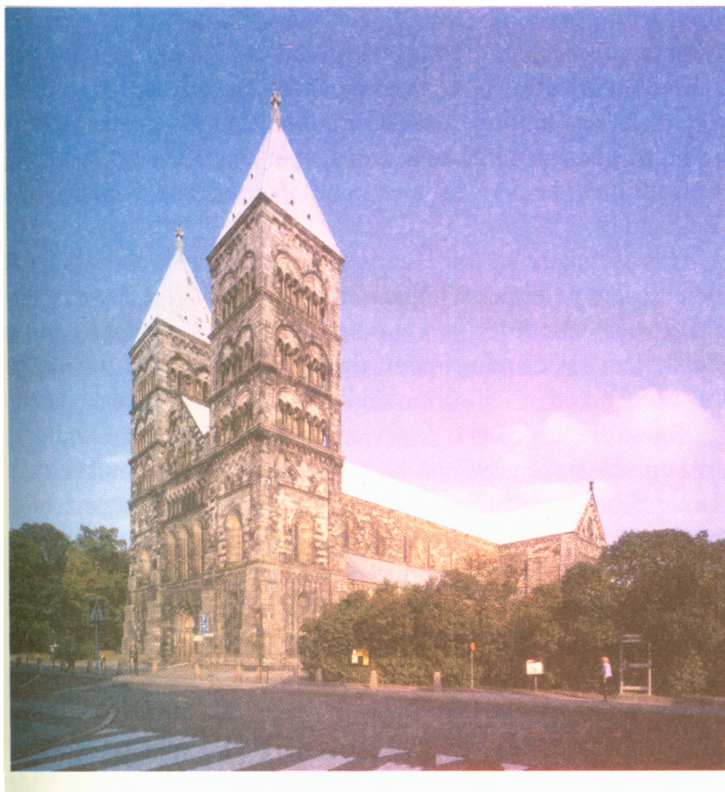
I samband därmed utvecklades ceremonier som ofta tog sig uttryck i våldsamma orgier med sexuellt extas under rusets inflytande. Ruset var under orgien inget självändamål, utan som ett medel och mål för fruktsamhet.

Men mjöddrickandet förekom givetvis som ett vanligt inslag i vardagslivet. Hur mycket våra nordiska förfäder drack till fest och vardag är svårt att bedöma. Stordrickandet ansågs liksom i vår tid manligt, men frågan är om folk i allmänhet hade råd med sådana vanor. Mjöd var en exklusiv dryck. Det fanns ett ”storsuparideal” som kan skönjas i den bevarade litteraturen.

Även om det till vardags inte förekom så mycket alkohol, finns det tecken på att de gamla nordborna, kunde dricka sig redlost berusade och var då farliga både för sig själva och omgivningen. Samtidigt började man komma till insikt om alkoholens skadliga verkningar och började framhålla måttligheten som ideal.

I Havamal, den äldsta bevarade källan i Norden, beskrivs vådorna av alkohol. Det börjar med råd och föreskrifter om hur gäster och värdar skall uppträda, för att vidga synkretsen. Försiktighet och måttfullhet är det som främst utmärker en klok man.

Kristendomen slår rot

Fotograf Kennet Kuona

Lunds domkyrka invigdes den 1 september i 1145 av biskop Eskil med ett lysande följe av kyrkliga prelater och världsliga stormän och är den romanska kyrkostilens yppersta i hela Norden. Den tillägnades jungfru Maria och Sankt Laurentius.

Vid altarinvigningen 1123 gjorde ärkebiskop Asser två stora donationer. Den egendom han skänkte hade han förvärvat genom köp, byten och gåvor. Donationen gjorde det möjligt att fastare organisera domkapitlet

Knut den Store lyckades inte ge Skåne ett eget ärkebiskopsdöme. Det var först under Sven Estridsen, som grunden lades till Dalby kyrka omkring 1060, ungefär samtidigt som det beslöts att bygga en domkyrka i Lund.

Biskop i Dalby var den tyske prästen Egino, med uppgift att även kristna Blekinge och Bornholm. Han får mycket beröm av sin landsman Adolf av Bremen, som en trofast kyrkans man, trots att han har svårt för att samarbeta med biskop Henry från England.

Han förtalade biskop Henry, kallade honom frossare som åt och drack och levde ett högst okristet liv. Plötsligt dog emellertid Henry, endera för han åt och drack ihjäl sig eller av annan orsak. Det var då naturligt att Egino blev förflyttad från Dalby till Lund och därmed förlorade Dalby sin roll som biskopssäte.

Egino hade givetvis inget emot flyttningen till Lund som biskop, då staden höll på att utvecklas till ett kulturcentrum. Det innebar att till Lund sökte sig många kulturella personligheter och stormän.

I Dalby hade det förutom kyrkan även funnits ett kloster och flera danska stormän var begravda där. Lund blev utan motstånd upphöjt till högsäte för kristenheten i hela Danmark.

Det var Erik Ejegod, en annan av Sven Estridsens många söner, som lyckade göra Danmark fritt från ärkebiskopssätet i Bremen och få egen ärkebiskop som skulle vara primas över hela Norden. Lundabiskopen fick redan från början en både kyrklig men även stor världslig maktposition

I Lund fanns på denna tid många gudshus. Ett av de var Sankta Maria kapell - en stavkyrka - skänkt av stormannen Toke. Resterna av detta kapell fanns i många år i Lunds stadspark.

Väggarna i kapellet var gjorda av kluvna och spetsade ekstammar, i koret stod runda tjocka ekstolpar som bar upp taket. Inredningen var av enklaste slag, men blev modell för stavkyrkor som uppfördes under denna tid. Redan på 1000-

talet fanns omkring 300 kyrkor i Skåne.

Den danska kristenheten var såväl i Sverige som i Norge från början underställd Hamburg-Bremen, med den mäktige ärkebiskopen och kyrkofursten där som andligt överhuvud.

I 1104 kom ett påvligt sändebud från Rom med en väntad stor nyhet: påvestolen hade samtyckt till att upprätta ett särskilt ärkebiskopssäte i Lund, vilket betydde en fredlig avveckling av förbindelsen med Bremen.

Domkyrkobygge

Knappt hade Dalby kyrka, som det arbetats med i 20 år blivit färdig förrän arbetet med Lundadomen påbörjades, utan tvivel med anlitanande av samma mästare och samma arbetskraft.

Huruvida staden Lund, såsom man förr trodde, växt upp på platsen för en gammal offerlund, eller tillkommit på befallning av den mäktige konung Knut den Store, erövrare av England, som velat bygga en katedral liknande den i London, råder det delade meningar om.

I slutet av 1000-talet hade Lund utvecklats till medelpunkt för den nordiska kulturen. Domkyrkans tillkomst grundades på tre ting. Först genom klosterstiftelsen, genom ärkestiftets upprättande år 1104 och de oerhörda arbeten och kostnader under en tidsrymd av 65 år.

Det torde knappast ha funnits någon landsända i hela Skåneland, där man inte hämtat de djupaste intryck och rönt de varaktigaste inflytelser av detta jättelika företag. Kyrkans förste byggmästare var italienaren Donators.

Den byggnadshytta, som för detta tempel hölls i verksamhet, kan med full rätt betraktas som plantskolan för vår kristna byggnadsstil, stensmideri och målarkonst under århundraden.

Här var det vikingaättlingar först fick lära sig vad arbetsplikt och arbetsglädje var. Hit kom vetgiriga män även från skogsbygden för att skåda och beundra kyrkbygget och fyllda av vördnad och kanske få anställning och lära sig arbeta med konsthantverk.

Och härifrån gick de sedan ut i bygderna, läggande grund och nya helgedomar av sten i stället för de gamla träkyrkorna.

Den som främst har äran av verket är kung Knud, även kallade Knud den Helige. Det var han som genom en donation till S:t Laurentii-klostret lade grunden till domkapitlet.

Det var kung Erik Ejegod, som fattade det djärva beslutet att betydligt utvidga kyrkan i öster och väster och verkligen göra henne till en domkyrka, värdig det ädla helgonets minne - med ett av fornkyrkans ädlaste namn - vars namn hon för all framtid skulle bära.

En ny donation gjordes, varigenom kyrkan för evärdelig tid förlänades en mängd gårdar från olika håll i Skåne. Trots detta skulle detta väldiga byggnadsföretag inte ha kunnat genomföras utan gåvor från enskilda och framför allt präster samt värdesaker av olika slag. Det blev en hederssak att hedra S:t Lars i Lund.

Västtornet uppfördes först omkring 1200-talet av biskop Absalon, i anglosaxisk-normandisk stil. De skulle med tiden mer än allt annat göra kyrkan omtyckt och omtalad, där den lyfter sina spiror på slätten.

Invigningen av Lunds domkyrka den 1 september 1145, är en märkesdag framför många andra i Skånes hävder. Templet är den romanska kyrkostilens yppersta i hela Norden

Kryptan

Fotograf Kennet Ruona

Först 1123 var kryptan med dess vackra valv och mejslade kolonner, med altare och små celler färdig för invigning och gudstjänst. Den vigdes till Johannes döparens ära och är full av sinnebilder. Flera av dem har tillkommit senare, men redan då såg man de båda underliga bilderna i sten på de två pelarna, länge kallade jätten Finn och hans jättinna.

Inget parti av kyrkan är underbarare än kryptan. Där är varje detalj inpassad i en harmoniskt mäktig stämning, så man tycker sig vara långt borta från världens larm och flärd.

Enligt sagan har domkyrkan uppförts av jätten Finn, vilken som lön för sitt arbete skulle få S:t. Laurentius ögon, såvida denne inte, innan kyrkan var färdig, kunde säga jättens namn. Bara kyrkan blir färdig sade Laurentius, får du gärna ta mina ögon, ty guds ord och Kristus tro kan predikas av en blind man.

Version I

Sölve, sov, gossen min, din fader Finn sitter och murar där ovan. Förbittrad rusar han ner i kryptan ropande: heter jag Finn, jag bryter ned den dumma, den holkade klyftan -och blir förvandlad till sten. Det måste ju gå så med all hednisk vidskepelse, som kämpar mot eller välta sanningens grundpelare och fäste.

Version II

Först byggde jätten kryptan efter en modell av sin egen boning, jätten, munken kan inte mitt namn, min dotter skall leka med hans ögon innan månen är full. Murarna reste sig genom trolldomskraft.

En rad murar bar upp valven. Strängt taget har jag arbetet och och bara litet är kvar att göra. Innan solen går ner måste munken säga mitt namn eller ge mig sina ögon. Sankt Laurentius hade emellertid fått veta jättens namn. Då han sade detta blev Finn så rasande att han störtade ned i kryptan och grep en av stötterna för att försöka riva den.

Med dottern Gerd på armen och hustruns hjälp försökte de gemensamt riva byggnaden men misslyckades. Då hände undret! Finn, hans hustru och barnet förvandlades till stenpelare och än idag kan man se dem omfamna pelare, som de för evigt vuxet samman med.

Domkyrkouret

Fotograf Kennet Ruona

En sevärighet som ända sedan medeltiden lockat särskilt många besökare är domkyrkans märkliga ur, *borologium mirabile lundense*. Det uppfyller hela västra väggen i norra sidoskeppet, men stod fram till dess det monterades ned 1838, på motsvarande ställe i södra sidoskeppet.

Det rektangulära horologiet är indelat i tre våningar. Längst upp mot taket syns två riddare, som går till attack mot varandra. Med lika många slag som klockan slår.

I den översta våningen syns urtavlan, runt vilket dygnens tjugofyra timmar finns utsatta. Själva urtavlan delas in av en vågrät och en lodrät linje som markerar de fyra väderstrecken: söder uppåt, norr nedåt, öster åt vänster och väster åt höger.

De sju koncentriska cirklarna avser utifrån räknat: 1. Kräftans vändkrets, 2. Tvillingarnas och Lejonets cirkel 3. Oxens och Jungfruns cirkel 4. Vädurens och Vågens cirkel eller ekvatorn 5. Fiskarnas och Skorpionens cirkel 6. Vattumannens och Skyttens cirkel 7. Stenbockens vändkrets.

På urtavlans nedre del syns en stor svart cirkel och runt den en röd rand. Dessa fält betecknar natten respektive morgon- och aftonrodnaden. Horisonten som är beräknad från Lund löper längs det röda bandets ytterkant. Över urtavlan rör sig tre visare. Ett brett cirkelband, asymmetriskt placerat på mittnavet, är zodiaken med de bekanta stjärnbilderna. De övriga är solvisaren och månvisaren.

Av dessa samverkande visare framgår såväl solens, månens och stjärnbildernas positioner i förhållande till Lunds horisont som deras förhållande till varandra. Månklotet längst ut på månvisaren, som är till hälften vitt och till hälften svart, vrider sig dessutom kring sin egen axel, så att man kan se dess olika faser.

I hörnen sitter fyra mansfigurer med språkman som möjligen kan identifieras med deras namngivna motsvarigheter på det närmaste besläktade uret Bad Deberan.

Den nedre tavlan är ett kalendarium, som roterat ett varv per år. Till vänster sitter Kronos, den grekiska mytologins gud och pekar ut dagens datum. I mitten står, S:t. Laurentius med halstret och i ramverket runt själva kalenderskivan syns åter zodiakens stjärnbilder. I hörnen finns de fyra evangelisternas symboler.

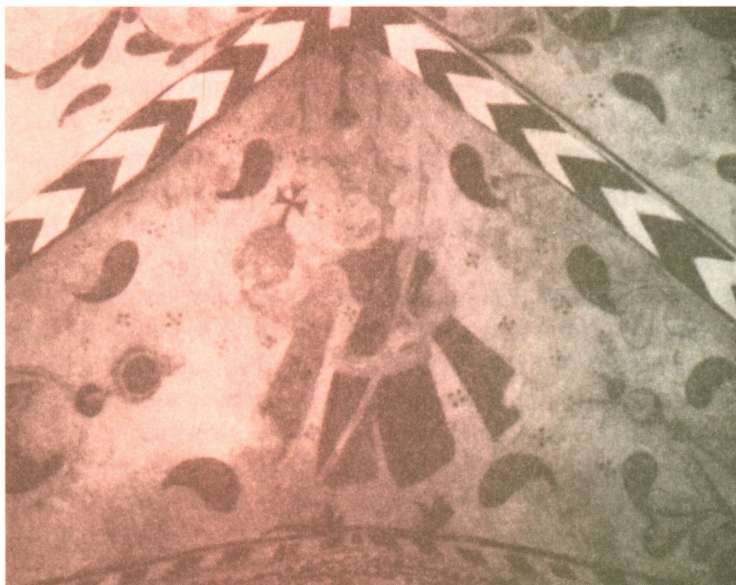
Uppgifterna är hämtade från den ursprungliga kalendarie-tavlan med medeltida förebilder och är t ex användbara för att få reda på vilken veckodag man föddes eller liknande.

På det mellersta planet sitter Maria på en upphöjd tron. På ömse sidor om denna syns två dörrar. Ytterst står två härolder med varsin trumpet.

Klockan tolv och klockan tre (ett och tre på söndagar) spelar uret. Härolderna höjer sina trumpeter, och den medeltida växelhyman *In dulci jubilo* spelas på en tvåstämmig orgel inuti uret.

Den vänstra dörren öppnas och en ung page träder fram på scenen framför Mariabilden följd av de tre vice männen och deras tjänare. De vise männen bugar inför madonnan och försvinner sedan in igenom den högra dörren.

Knutsgillena

S:t Knut, Valvmålning i Valby kyrka

Knutsgillenas blomstringstid var under medeltiden. Med den tid som kom därefter förändrades förhållandena med Luthers namn och det säregna för gillena gick bort.

Gillena har sitt ursprung i de köpmansgillena som upprättades i skånska och danska städer mot slutet av 1100-talet. Handelen riktade sig i huvudsak mot Ryssland där textilier från skånska valkemöllor, salt och sill byttes mot råvaror.

Gillenas uppgift var även att ge hjälp och styrka vid yrkets utövande och vara broder till hjälp och bistånd. Gillena spelade en social roll för umgänge och festlig samvaro-.

Det ena efter det andra av gillena upplöstas. Av de skånska gillena återstod bara gillena i Lund, Malmö och Ystad, utanför Skåne: Flensburg och Reval.

De gillen som var helgade S:t Knut bar namn efter Knut Lavard, Knut Hertig. På 1120-talet skulle han ha varit ålder-
man och skyddshelgon för ett borgargille i Slesvig, som han
organiserats med hirden som förebild.

Knut Lavard hade av den tyske kungen Lothar utnämnts
som vasall i Söderjylland där han lär ha gjort sig omtyckt. Efter
julfirande i Roskilde, mördades han i ett bakhåll i Haraldsted
Skov den 7 januari 1131.

Trots att ärkebiskopen var emot det helgonförklarades Knut
Lavard 1171 av politiska och kyrkliga skäl som en försonings-
gest inom kungasläkten.

Han är skrinlagd i S: t Bendts kyrka i Ringsted, där de äld-
sta dokumenten om skråna och sigillen förvaras.

Flera gillen tog senare namn efter konung Knut Svensen
eller Knut den IV av Danmark, martyrkungen från Odense.
Bakgrunden var den makt som låg i en kungatitel.

Knutssagan tecknar kungen som en hård och grym vålds-
härskare, en tyrann som inte tvekar att pålägga folket tunga
skattebördor för att främja själviska syften. Mer eller mindre
medvetet utlämnas uppgifter om hans personliga fromhet och
hans strävanden för kyrkans bästa. Det hårda regementet leder
till allmänt missnöje och uppror.

Han tvingas fly och mördas av upproriska framför högaltar-
ret i S:t Albans kyrka i Odense den 10 juli 1086.

Enligt legendförfattarna i Odense präglades hans kungagär-
ning av outtröttligt arbete för gudsriket och den kristna religio-
nens främjande. Hedna stammar bekämpas, våldsverkare tuk-
tas, trälar och värnlösa tas i beskydd, kyrkor byggs och förses
med donationer. ”Han ytövade bara sin rätt och blev därför
mördad med orätt”.

Fredagen den 19 april 1101 helgonförklarades han som Knut
den Helige, vilket utverkats av hans broder kung Erik Ejegod,
som grundas på förvanskning av fakta om att han skulle varit
en kyrkans välgörare.

Först med 1800-talet kom en uppgång för gillena, då flera återuppstått och nya gillen kommit till.

Knutsgillenas valspråk är Fred och endräkt. När Knutsbröder och Knutssystrar i festligt gilleslag, lyfta bågaren till S:t Knuts minne, är det varken för att hedra diktatorn Knud Konge eller Knud Hertug.

Båda står som en samlande symbol för det forntida och det fäderneärvda. Drömmen om den eviga freden.

Bland de bevarade sigillstamplar finns endast en som är äldre än Tumathorpsstampen från 1275, nämligen Odensegillet från 1250.

Det stora sillfisket

Under medeltiden var sillfisket i Öresund något av en dansk guldgruva. Det påstås att sillstimmen stod så tätt i sundet att det var svårt för fartygen att ta sig fram. Och sillen kunde skövlas upp med bara händerna.

Ute till havs vimlade det av fiskebåtar. Efter det att sillen förts i land saltades den och lades i tunnor direkt på stranden. Sillfångsten fick särskild betydelse genom kyrkans förbud att äta kött under fastetiden.

Sillfisket utnyttjades handelsmässigt och kom att prägla dansk ekonomi i århundrade framåt. Redan på Knut det Stores tid var sillfisket igång och utvecklar sig enormt under Sven Estridsen. Skanör och Falsterbo på Falsterbonäset, utvecklas till en stor handelsplats i Sydvästskåne. På Skanörs halvö, hade varje hansastad sitt område, som kallades en "fit".

Det var under denna tid som Lübeck fick något av en särställning, som handelspartner, då de sålde det salt som behövdes för att hålla sillen färsk och ute till havs låg deras handelsflotta, som lastade sill samtidigt som man saluförde varor från främmande länder.

Köpmän från öster handlade med pälsverk och järn. Silke och siden kom från Holland och Hansan handlade med allt möjligt. Efterfrågade skånska bytesvaror var hästar och matvaror. Hela sydvästra delen av Skåne blev snart den viktigaste delen av Danmark, när det gällde handel.

Hit kom köpmän från Medelhavet och arabvärlden samt från länder på andra sidan Östersjön. Det var genom denna handel som ölet efterträdde mjödet som måltidsdryck och vinet blev populärt vid stormännens gästabad.

Sillfisket medförde ett uppsving utmed hela sydkusten. Till sillmarknaden sökte sig även fiskare från de små fiskelägena, varav några med tiden utvecklades till städer.

På grund av den krigiska tiden och härjningar av sjörövare byggdes fästningarna Malmöhus och Citadellet i Landskrona och längst i norr låg Kärnan. Alla var omgivna av ringmurar som skydd mot fiender. Marknaden varade från den 24 augusti till den 9 oktober. Ingen utlänning hade lov att vara här längre än till den 30 november.

Skånemarknaden var inte bara en idyll. Här förekom alla tänkbara brott såsom mord eller dråp och blodiga slagsmål. Trots att det var förbjudet att bära vapen inom marknadsområdet, låg det många sårade i gränderna när dagen grydde.

Det var väldiga människomassor som samlats här. Det nämns från 40 000 till 300 000, vilket var en mild överdrift.

Men många av de gamla handelsplatserna låg någon mil inåt land för att vara skyddade mot sjörövare och våldgästningar. Dessa handelsplatser kännetecknas av att ortsnamnet föregås eller följs av beteckningen köping.

Ärkebiskop Absalon var emellertid bekymrad över den ensidiga utvecklingen av köpenskap och städer på den skånska sidan, som inte hade sin motsvarighet på den danska sidan av Sundet.

Samtidigt hade han upptäckt en lugn havsvik på den danska sidan som borde kunna utvecklas till ett handelscentrum. Som den handlingskraftige man han var köpte han området och lade därmed grunden till Köpenhamn.

Slaget vid Fotevik 1134

Samtida fartyg s.k. Kogg

Den vid Slaget vid Foteviken aktuella danske kungen hette Niels, sonson till Knut den Store. Han var den yngste av Estridsens söner och hade varit regent i 30 år.

Den han bekämpade var Erik, Niels brorson och son till den före Niels regerande kungen Erik Ejegod.

De många åren under samma kung betydde för riket en lugn tid, jämfört med tidigare kungar som försökt stärka kungamakten.

Under 1100-talet var Skåneland medelpunkten för stora händelser i Danmarks historia och man kan lugnt säga att Skåne mer än någon annan del av Danmark var skådeplats för avgöranden, som kom att verka hundratals år framåt i tiden.

Det kom till strid mellan Knut Lavards broder Erik med tillnamnet Emune - den evigt mindervärdige och kung Niels och hans son Magnus om tronföljden.

Under striderna på Jylland led Erik gång på gång nederlag. Bortsett från Slesvig var det här kung Niels gamla domäner.

Erik som utropat sig som kung av Skåne blev snart klar över att om han skulle kunna segra måste slaget stå i Skåne.

Kung Erik och sonen Magnus räknade emellertid även stöd från svenska vänner, eftersom Magnus vid denna tid valts till svensk hertig i Västergötland. Han samlade en bondehär i vilken ingick samtliga landets biskopar och många präster.

Mordet på Knut Lavard upprörde även den tyske kejsaren Lothar, eftersom Knut var hans länsman, med en tysk titel som närmast motsvarade kung. Han skickade en tysk på styrka på ca 6000 man mot Danmark. Men Nils och Magnus lyckades helt oväntat övertala kejsaren att dra sig tillbaka och till ny länsman utnämna Magnus. .

Eriks försök att samla trupper gick till att börja med trögt. Han skaffade sig hjälp från olika håll: själländska och skånska stormän, norrmän och 300 värvade tyska ryttare, vilka skulle bli avgörande för stridens utgång.

Biskop Asser blev ärkebiskop 1089. Han var av den gamla Thrugotsläkten på Jylland och kom att spelade en stor roll och räknas som en av de stora kyrkobyggarna. Det var han som påbörjade uppförandet av domkyrkan.

Han var vid utnämningen bara 30 år och hade då verkat som biskop i Lund i 10 år. Han lyckades genomföra principen om tionde. Vid uppbörderna fick sockenkyrkan och prästen var sin tredjedel av tionden, värderade i nekar otröskad råg. Den återstående tredjedelen tillföll biskopen. Asser fick emellertid sin tredjedel värderad i pengar.

I en skildring av en tysk gäst betecknas Asser som en rättfram man, ivrig att utträtta något gott. ”Varken hans gudsfruktan eller kunskaper var ringa, går klädd som en vanlig bonde. Sådan är nämligen seden i detta land, mitt i all dess fruktbarhet och välstånd synes människorna obildade och liknar bönder”.

Den danska kristenheten hade från början varit underordnad Hamburg-Bremen, men i striden mellan påvedömet och tyske kejsaren hade kyrkan gjort sig fri från det inflytandet. Det är

under denna tid det finns både en påve och en motpåve, den senare den tyske kejsarens man.

När Erik utropar sig till kung över Skåne är den gamle ärkebiskopen ganska kallsinnig. Han ville inte blanda sig i de inbördes striderna inom kungahuset.

Men så inträffade några för ärkebiskopen allvarliga händelser. Den danske kungen blev vän med den tyske kejsaren och därmed också med motpåven Innocentius, som kom med ett bud att Asser för sina personliga förtjänsters skull och av särskild nåd fick behålla titeln ärkebiskop, men alla hans efterträdare, skulle endast vara biskopar och lyda under ärkebiskopen i Bremen.

Detta besked avgjorde ärkebiskop Assers ställningstagande till förmån för den skånske kungen Erik. Redan nästa dag satte Asser ihop en skrivelse riktad till den påve som satt tämligen maktlös i Rom. I den förklarade Asser att han avsäger sig alla kontakter med motpåven Innocentius.

Samtidigt hade i Danmark kung Niels kejsarvänliga politik medfört att en mängd tyskar kom till Danmark och speciellt till huvudstaden Roskilde. Det var inte populärt och undergrävde kungens auktoritet.

Därmed utvecklades kriget till en kamp mellan två principer: Knut Lavard tysk uppfostrad och tysk kungavärdighet och Magnus Nilsen, bondsonen, den brutale förkämpan för den sista resten av vikingatidens bondekultur.

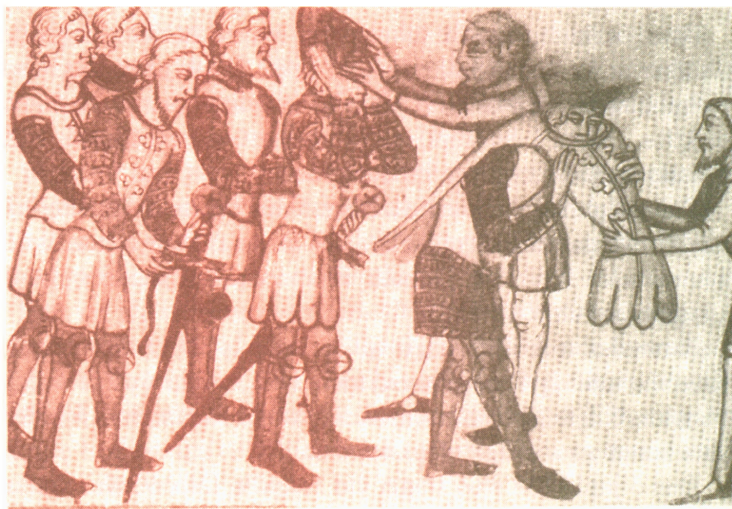
Den 6 juni 1134 stod slaget vid Fotevik. Den danska flottan under kung Niels och sonen Magnus kom för fulla segel in mot den skånska sydkusten. Ute på den smala udden vid Hammarsnäs mellan Foteviken i öster och Höllviken i väster låg marknadsplatsen Hallaör, en liten köpstad oskyddat belägen. Det var in mot denna grunda och steniga strand som kung Niels gick i land med sin här.

Skeppen var stora och bukiga med höga relingar, förebyggande den typ av handelsfartyg som skulle komma under nästa

sekel och kallas för koggar. De forna långa krigsskeppen hade kunnat gå in längre - nu måste trupperna använda sig av småbåtar.

Skånske kungen Erik hade spejare ute och när dessa rapporterade skeppens ankomst förstod han var angreppet skulle ske. Utom de järnklädda rytarna som han värvat i Tyskland, hade han sin egen beridna hird, liksom ärkebiskopens och dessutom ett stort uppbåd ryttere som skånska stormän ställt till förfogande.

Fotfolket utgjordes av det skånska bondeuppbådet kompletterat med hallänningar och Blekingar.

Riddarna klär sig till strid och väpnare hjälper till med hjälmar och vapenskjortor. Kronan på riddaren till t.h. betyder inte att det är en kung., men kanske en förnäm person. British Museum, bild

Danskarna hade till en del kommit i land och ta sig in på vägen mot Vellinge när rytтарhären svepte fram från nordöst.

Främst stormade skånske kungens tyska legoknektar, som en mur av järn med fällda lansar, slagsvärd, stridsyxor och slagklubbor av järn, s.k. morgonstjärnorna. Denna ryttarhär uppgick till 400 man. Efter denna kom herreböndernas infanteri.

Striden blev förbittrad, de skånska trupperna hade förmånen av anloppets genomslagskraft - danskarna tvingades att dra sig ut mot skeppen, där de i det långgrunda vattnet ordnade sig i slaglinje. De järnklädda ryttarna trängde på och danskarna hade ingen annan reträttmöjlighet än ut på djupare vatten.

Skåningarna hade en ljunghed och skog i ryggen och där samlades hela tiden nya linjer i och med att fotfolket hann fram.

Först vacklade fynbornas fylking och därefter den från Mellan-Jylland. Snart blev det allmän flykt i de danska leden, paniken grep omkring sig och de flesta sökte sig simmande ut till skeppen.

Men de närmast belägna skeppen var så fyllda att de höll på att kantra, de som lyckats komma ombord och räddat sig, hugg av händer och fingrar på dem som försökte ta sig ombord.

Kung Niels lyckades komma undan på en häst och ridande ta sig ut till sitt skepp. Sonen Magnus stupade. Vid hans sida föll biskop Peder, svenske biskopen Henrik och de jylländska biskoparna utom en. Aldrig har det ljutits så mycket biskopsblod har det blivit sagt.

Ärkebiskop Asser var inte med i striden, då han ansågs för gammal. Men när striden var över och Skånehären återvände i triumf till Lund, lät han ringa i kyrkklockorna och i domkyrkan firades segern med ett högtidligt The Deum.

Danske kungen seglade med sina överlevande till Nastved - till Roskilde vågade han sig inte för där var uppror. Därifrån fortsatte han till Hedeby, där dock Knutsgillet vägrade att släppa in honom. Vid borgporten väntade gillesbröderna med dragna svärd och han fick en pil i strupen och dog 70 år gammal.

Blodigt efterspel

Åren 1134 till 1157 betecknas i dansk historia som kaotiska. En tid efter kung Niels död var Danmark utan kung. Erik hade redan utropat sig själv till kung i Skåne och nu följde även Själland efter och snart det mesta av Danmark.

Ärkebiskop Asser belönades rikligt för den hjälp han lämnat kungen. Julen 1134 tillbringade kungen med sin gemål hos ärkebiskopen i Lund. Den 6 januari 1135 utfärdade han ett donationsbrev, vari han skänkte jordagods i Skåne och på Amager till domkyrkan, som skulle njutas med ”immunitet och fullständig frihet från all kungen tillkommande rätt”.

Eriks donationsbrev med de intolkade principerna om skatt-
tefrihet för kyrkligt donationsgods kom att utgöra grundva-
larna för den lundensiska kyrkans frihet. Genom sitt ingripande
på Erik sida i kampen om kungamakten i Danmark hade Asser
räddat sitt livsverk. Under sina återstående dagar förde han
obesträtt titeln ärkebiskop och fullgjorde därmed alla förenade
ämbetsgöromål

I Danmark hade sedan lång tid två ätter varit i motsatsför-
hållande till varandra. Det var den själländska Hvideätten och
den skånska Svarteätten. För första gången var de eniga i den
gemensamma kampen mot den danske kungen Niels.

Men snart utbryter ovänskapen igen. Kung Erik höll sig till
Hvideätten, men gick fram med sådana våldsdåd att det blev
väl starkt även för dåtida förhållanden.

Då Erik blev klar över att hans halvbror Harald Kesja, inte
ville ha honom som medregent som kung Niels tänkt sig, utro-
pade han sig själv som kung i hela Danmark.

I Skåne överrumplade han Harald Kesja med familj på hans
gård och lät halshugga samtliga - drottningen och deras sju
barn.

Chef för hans hird var Svarte Plog. Den 18 september 1138
höll kung Erik domarting på sin gård i Lund. När skiljedomar

hade fällts av kungen, trädde Svarte Plog fram sägandes.” Jag vill lämna min tjänst, herre, och kräver min betalning”.

Kungen vände sig då till sin skattmästare och sa: ”Ge honom silvret för ett år, så blir han nöjd”. Svarte Plog räknade noga igenom vad han fick, höjde sin hand för att tala, tittade på kungen, som stod stödd på ett spjut - höjde sitt eget spjut och rände det rakt igenom kungens bröst, så att spjutet stack ut genom ryggen. Därefter tog han till orda. ”Kung Erik är fallen, vi valde fel kung vi skåningar - han föll för sina onda gärningar.”

Så talade den kortväxte Svarte Plog och gick därifrån med klingande sporrar utan att något vapen höjdes mot honom.

Skånske kungen Olof Kesja

I maj 1137 avled ärkebiskop Asser. Ny kung blev Erik Lam. För första gången hölls det val av ärkebiskop i Lund. Tidigare hade tillsättningar av biskopar gjorts av kungen.

Denna gång deltog i valet stiftets präster och menighet. Det innebar att man godtog principen om kyrkans frihet vid tillsättningen av nya ämbeten. Valet föll på Assers brorson Eskil, som tidigare varit domprost i Lund och därefter var biskop i Roskilde.

För att utverka påvens bekräftelse skickades ett sändebud till Rom, som återkom med påvens bekräftelse på ärkebiskopsvalet.

Med Eskil fick stiftet redan från början en aktiv ärkebiskop, som fungerar som en dansk kyrkofurste. Det är Lundabiskopen, som är av intresse i dessa år, inte kungen.

Erik Lam var kanske inte så svag som efternamnet tyder på; han deltar i strider mot vendarerna, men upptäcker snart att hans föregångare onkeln Erik Emune, glömt att Harald Kesja, har en åttonde son Olof som gör anspråk på tronen.

Erik Lam bodde då på Arnalund vid Arendal i närheten av Lund. Olof Haraldsen hade under några år uppehållit sig i Sverige, bröt plötslig in i Skåne med krigsmän och försökte ta Erik till fånga. Det misslyckades. Han återvände efter en tid och försökte då få hjälp av skånska bönder, varvid flera anslöt sig till honom och han blev hyllad som kung.

När Erik Lam inte vågade ta strid med Olof, så grep i stället ärkebiskopen in med sin hird, men den var inte stark nog. Under en tid tog den mäktige ärkebiskopen sin tillflykt till Själland, slog sig samman med stormännen och kungen och utrustade en större här och återkom till Skåne. Striden som stod i närheten av Landskrona slutade med ett nytt nederlag för kungen och ärkebiskopen.

Erik Lam skyndade sig emellertid till Själland, där han samlade en ny och större här, varefter han åter gick i land i Skåne. När kungsskeppet nådde fram till Skanör i mörkret visade folket honom vägen genom att slå eld med flinta.

Olofs män blev överrumplade och slagna vid Glumstorp i närheten av Lund och Olof måste fly. Det kom dock till nya stridigheter där Olof segrade. Det gick så långt att han för en tid lade under sig hela Skåne, varifrån han fortsatte till Själland, men där gick det sämre och han fick fly till Halland. När han åter försökte göra sig gällande i Skåne, blev han dödad.

När Erik Lam gick i kloster var det tre tronföljare som strax anmälde sig. Den ene var Knut, son till lönnmördaren Magnus Nilsen. De andre var Erik Emunes son Sven, med tillnamnet Grathe efter den hed på Jylland, där han blev mördad. Den tredje, den unge Valdemar, var son av Knut Lavard, uppfostrad i stormannen Asser Rigs hus tillsammans med dennes söner Esbern och Absalon.

Blodigt släktgille i Roskilde 1157

Skåneländerna var under denna tid skådeplatsen för stora förvecklingar i danska riket. När Erik Lam avgick som kung och gick i kloster, försökte man lösa tronföljds krisen genom en delning av Danmark i två delar: Biskop Eskil föredrog öppet Knut, son av lönnmördaren Magnus Nilsson. Den andre var Sven Grathe, Erik Emunes son.

Sven blev kung över Skåneländerna och Själland, Knut över Jylland och Fyn. Det dröjde inte så länge innan det blev öppen strid mellan de båda landskungarna. Knut samlade en här av jyder och angrep Sven på Själland. Striden stod vid Slangstrup, varvid Sven segrade.

Ärkebiskop Eskil försöker medla och föreslår att de gemensamt skall vara med om ett korståg mot venederna på Rügen, som under en längre tid hemsökt danska farvatten och särskilt Skåne.

Båda kungarna ställde upp på förslaget. Det blev ett föga ärorikt korståg, som slutade med ett svidande nederlag för de båda kungarna och särskilt för Sven då venederna erövrade hans kungaskepp.

De första åren med dubbelkungar blev förvirrade. Början till slutet blev när Sven erövrar Fyn och gör sin vän Valdemar till hertig av Slesvig, som hans far en gång varit.

Kung Knud sökte stöd hos den nyvalde tyske kungen och senare kejsare. Sven flydde till Tyskland för att söka hjälp. Stöttad av hertig Henrik Löve av Sachsen återvände Sven hem för att erövra hela kungariket. Snabbt erövrade han Slesvig och Fyn, varifrån en här sattes över till Lolland

Ställda inför hotet att få en lokal kungamakt ersatt av en kejsarlig länsherre, tog stormännen initiativ till en förlikning mellan parterna i inbördeskriget. Den förhandlades fram på Lolland: Riket skulle delas i tre områden: *Skåne till Sven, Själland och Fyn till Knut och Jylland till Valdemar.*

Den 9 augusti 1157 samlades - Sven, Knut och Valdemar - till ett gille i Roskilde, där de formellt skulle skriva under de förslag som förhandlats fram.

Saxo berättar: Då höstmörkret föll på bars det in vaxljus. En av Svens krigsmän, Ditlev återvände till gästbudet, efter att ha varit borta en kort stund och stod och spejade.

Då han stått en stund utan att säga något, bredde Knut ut sin kappa på golvet och bjöd honom att sitta ner. Han tackade för äran kungen visat honom, men gick ut och kom strax igen, gjorde en nästan omärklig nick till Sven att han skulle komma till honom

Då Sven inte uppmärksammade vinken, sade Knut till honom att Ditlev kallade på honom. Sven reste sig då och gick fram till honom och Ditlev viskade något, varefter alla Svens män samlades och höll ett viskande samtal.

Nu gick det upp för Knud att fara var på färde. Valdemar sprang snabbt upp från sitt säte, vecklade sin kappa om handen och lyckades avvärja ett hugg mot sitt huvud, samtidigt gav han Ditlev en våldsam stöt mot bröstet, så att han föll till marken.

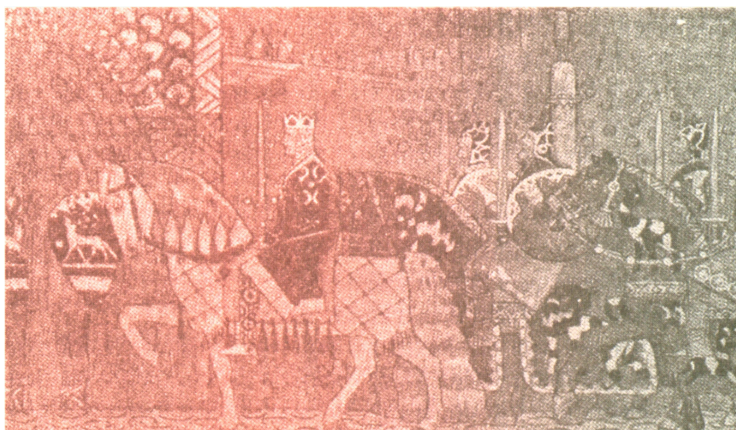
Även Valdemar föll omkull svårt sårad, men lyckades komma på benen, trängde sig ut genom dörren, förbi en vakt och försvann ut i mörkret. Ditlev hade sprungit upp från golvet och klöv huvudet på Knud, som inte hade mer än en hand att skydda sig med. Knud utandades sin sista suck i armarna på den själländske bonden Asser Rigs son Absalon, som trodde att den döde var Valdemar. De kan nämnas att Absalon i sinom tid blev ärkebiskop i Lund.

Att Valdemar lyckades överleva detta överfall och sedan till Jylland, trots ihärdig förföljning, är ett sådant tillfälligheternas spel, som enligt dåtiden bara var resultat av Guds ingripande, till fördel för den som skulle få tillnamnet "Valdemar den Store",.

Han förföljdes av Sven Grathe. Den 23 oktober 1157 utkämpades en avgörande strid mellan Valdemar och hans jyder och Sven och hans själländsk-skånsk här, varvid Valdemar segrade. Sven flydde, men blev igenkänd av några bönder, som dödade honom.

Valdemar var nu den ende överlevande kungen i striden om tronföljden.

Tumathorp på Österlen - en gång stad

Norske kungen Sigurd Jonsalafares brandskattde Tumathorp i samband med ett misslyckat missionståg till Småland.

År 1107 hade han med en flotta varit på korståg i Jerusalem. Bilden föreställer hans intåg i Konstantinopel på hemvägen, där han förärade kejsaren sina skepp.

Det var ingen tillfällighet att det vi nu kallar för Österlen, sydöstra delen av Skåne, blev en uppskattad del av Danmark, då det hade många invånare, var fruktbart, rikt på varor samt en vacker natur och goda sjöförbindelser.

Vid Tommarpsåns utlopp i havet låg fiskeläget Simrishamn som var grunden för huvudnäringen fisket, och kontakten med moderlandet Danmark och Bornholm.

För att skydda sig mot sjörövare som härjade längs Östersjöns kuster och fiender, hade staden Tumathorp grundats en bra bit inåt land.

Tommarpsån var porten till det gamla Tumathorp. Förmodligen var ån betydligt större än nuvarande, efter att den lämnat staden bakom sig, då den numera mer påminner om en

bäck, som ringlar sig i Tommarpsån dalgång.

1000-talets Tumathorp var handelsmännens och kungens stad. Enligt kung Valdemars Jordebok från 1231 upptas platsen som kungalev. Troligt är att här även funnits en kungsgård. Detta styrks av att platsen en gång var kunglig myntort.

Tre mynt är kända från Tumathorp; ett vardera med kungarna Sven Estridsen, Harald Hein och Knut den Helige. De omspanner tiden 1048-1086.

Som marknadsplats kan Tumathorp först dokumenteras i början av kung Sven Estridsen tid i slutet av 1000-talet. Rätten att ordna en årlig stormarknad byggde på ett kungligt privilegium.

En vedertagen uppfattning är att staden låg på en gammal historisk plats. I omgivningen finns gott om fornlämningar såsom dösar och gånggrifter och ruiner från gamla borgar. I Gladsax lär ha funnits en kungsgård.

De skriftliga källorna från ”modern tid” är från kung Erik och består av ett värbrev för staden samt fastställde dess privilegier.

Om 1000-talet var handelsmännens och köpmännens Tumathorp, så var 1100-talet klosterfolkets och kyrkans tid. För samhällets utveckling blev ärkebiskop Eskils brev någon gång under 1150-talet, om upprättandet av ett premonstratenserkloster av stor betydelse.

En av donatorerna till klostret var kung Valdemar. Klostret blev mycket rikt, då det ägde minst 140 godsenheter. Klostret uppfördes sydväst om nuvarande kyrkan i en 4-längad byggnad jämte klosterkyrka. De nya kulturströmningarna satte spår i form av träskulpturer och kalkmålningar.

Genom klosteranläggningen blev bygden ett andligt centrum. Nästan alla kringliggande kyrkor lades av biskop Eskil under klostret. I gengäld fick klostret svara för själavården i socknarna. Genom en mängd donationer av jordegendom för själamässor osv. blev klostret med tiden bygdens största jorddrott.

För den materiella utvecklingen i bygden blev klostret av stor betydelse. ”De vita munkarna” som bröderna kallades på grund av munkkåpens färg, var inga dagdrivare, utan verk-samma på många områden

Klostret spelade även en social roll genom att utspisa fattiga, omhändertar sjuka och vara en plats där vägfarande kunde få tak över huvudet.

Det äldsta dokumentet om klostret är från 1155. Det är ett påvligt brev till abboten i Tumathorp, som svar på en begäran undertecknad av Hadrianus IV.

Tumathorp var ett handelscentrum som i början av 1200-talet hade 588 invånare. Här fanns även ett Knutsgille, som återupplivats i modern skepnad..

Den norske kungen Sigurd Jonsalafar och den danske Niels Svensen, hade kommit överens om ett korståg till det hedniska Småland. När norrmännen inte infann sig på avtalad plats och tid och danskarna varit lägrade en tid, tröttnade kung Niels och drog sig tillbaka. När Jonsalafar slutligen kom ilsknade han till och for till östra Skåne, där han härjade Tumathorp.

Kyrkofurstar

Eskil - fånge i träbur under domkyrkans valv

I maj 1137 avled ärkebiskop Asser. För första gången hölls det val till ärkebiskop. Tidigare tillsättningar hade skett av kungen. Denna gång deltog i valet bara stiftets präster och menighet. Det innebar att man godtog principen om kyrkans frihet vid tillsättningen av ämbeten.

Valet föll på Asser, brorson till Eskil, som tidigare varit domprost i Lund och biskop i Roskilde. Valet bekräftades senare av påven.

Eskil var emot delningen av Danmark i två riken, själv var han ärkebiskop över hela Danmark.

Då kung Sven Grathe märkte att Eskil föredrog sin medkung Knut, utbröt snart öppna stridigheter. De började med att kung Sven helt enkelt tog ärkebiskopen till fånga och spärrade in honom i sin egen kyrka, där han i en träbur hissades upp och ner under kyrkovalvet, varifrån den rasande ärkebiskopen lät alla tänkbara förbannelser och ovetta ljuda över fräckheten att behandla honom på detta sätt. Det var ett övergrepp på en kyrkofurste som Eskil aldrig glömde.

Sven kom inte heller från detta övergrepp på en kyrkans man ostraffat. Han måste förlika sig med Eskil och som försoningsoffer, måste han bekräfta Erik Lams gåva till Eskil: Estrom kloster och andel i "Mynten" som blev inrättat i Lund. Dessutom tre häradar på Bornholm.

Eskil var gift, vilket kanske var orsaken till att han inte drev celibatkravet. Han inrättade fyra kloster av premonstratensorden. Äldst av dem var klostret i Tumathorp från år 1145, något yngre är Övedskloster och klostret i Vä. Klostret i Lund inrättades på 1160-talet.

Påvehovet var oroad av den kyrkliga utvecklingen i Norden beroende på att den tyska kejsaren försökte göra påtryckningar på ärkebiskopen i Lund. År 1152 kom ett påvligt sändebud

med fullmakt att inrätta ett särskilt norskt ärkebiskopsdöme i Trondheim. Därmed var banden mellan ärkesätet i Lund och Norge avslitna.

Eskil begav sig då till Rom, men han lyckades inte stoppa planerna på ett nytt ärkebiskopsdöme. Däremot fick han gehör för att ärkebiskopen i Lund skulle vara primas även för den svenska kyrkan.

Trött och besviken läste Eskil i april 1177 upp ett påvebrev, som gav honom tillåtelse att lämna sitt ämbete. Kort därefter lämnade han Lund.

De sista fem åren tillbringade han hos cisterciensbröderna i Clairvaux. Han avled den 6 september 1182.

Uppror i Skåne mot Absalon

När Eskil lämnade sitt ämbete var Absalon nästan självskriven att ta över. Även han var av den själländska Hvideätten, den släkt som Eskil fruktat skulle få för stort inflytande över kyrkan. Men Absalon hade stöd av kung Valdemar och han var även biskop i Roskilde.

Absalon var en sträng och hård kyrkans man. Man har aldrig hört att han skulle haft några laster såsom mat, dryck eller kvinnor. Han gick fanatiskt in för celibatet, som han ansåg vara en av grundpelarna i den kristna läran.

Vid biskopsvalet i Lund, där kung Valdemar var med, nämns några kandidater, men flera präster agiterar starkt för Absalon, vilket får till följd att han spelar så upprörd, att han välter ett guldur på golvet.

På Absalons eget förslag beslutar man att överlåta till påven att avgöra frågan. Absalon uppdrar åt en nära vän till honom, abbot Vilhelm av Ebelholt - att genast resa till Rom varifrån han snart återvänder med besked att Absalon skall mottaga ämbetet som ärkebiskop i Lund och samtidigt behålla sin biskopsstol i Roskilde.

Det var en märklig kombination. Därmed blir han den mäk-

tigaste kyrkofursten inte bara i Norden, utan i hela den kristna världen. Hans makt är nästan lika stor som påvens.

Medan Absalon i stora delar av Danmark gör sig känd som skaparen av ett storrike, möter han i Skåne bara motstånd. Ärkebiskopsämbetet har han tagit emot för att tillfredsställa sin äregrighet, då han inte kunde tänka sig att bara vara biskop i Roskilde och lyda under en annan dansk kyrkoman.

Under hans tid hade kristendomen sin storhetstid i Danmark. Han är känd som den store kyrkobyggaren. I Roskilde uppförs en storslagen kyrka, med målsättningen att överglänsa domkyrkan i Lund.

Även kyrkobyggandet i Skåne stimuleras. Det är faktiskt mer omfattandet än i Danmark. Det är han som står bakom uppförandet av Norra Åsums kyrka, domkyrkan låter han utsmycka med präktiga stenhuggararbeten och förse den med klingande klockor och strålande ljuskronor.

Men som ärkebiskop i Lund var han inte populär. Han avslöjade sig som en hårdhänt diktatorstyp. En stämning av misstro reser sig efterhand mot honom, så hotande att han helt enkelt flyr till Roskilde efter det att han förgäves bett kungen om hjälp.

Absalons strider med skåningarna blir slutligen många och blodiga. Skåne spelar en avgörande roll i hans liv. De många upproren där talar sitt eget språk. År 1180 utbryter oroligheter i Skåne, eftersom man var missnöjd med Absalons beslut att prästerna skulle leva i celibat. De ville ha rätt att gifta sig. Biskopstionen upplevdes som en tung börda. Man var missnöjd med att nya män - släktingar och vänner till Absalon - tillsattes på ledande poster.

De skånska stormännen krävde att kung Valdemar skulle avsätta de misshagliga ämbetsmännen. När de inte fick gehör för sina krav, vägrade de att betala skatt till kronan och ge tionde till ärkebiskopen. Prästerna motsatte sig öppet celibatkravet.

Hösten 1180 landstiger kung Valdemar med en här vid Helsingborg. Det blev ingen strid utan man började förhandla.

Kungen föll undan för skåningarnas krav. Absalon förbjöds att uppehålla sig i Skåne. I stället skulle han vistas på Själland.

Absalon tar då till katolska kyrkans starkaste vapen att lysa landet i interdikt, vilket innebar att skåningarna utestängs från gudstjänster, att mottaga sakramentet, inte fick jordfästas i vigd jord och utestängs från all kyrklig gemenskap. Efter förhandlingar lyckades man förmå ärkebiskopen att tills vidare inte låta interdiktet träda i kraft.

Missnöjet i Skåne var oförminskat. Bönderna börjar plundra gårdar och annan egendom som tillhörde kungen, ärkebiskopen och deras anhängare.

Valdemar återkom med en här till Skåne 1181. I spetsen för en ryttarhär besegrade han och ärkebiskopens följe vid Dösjöbro ett uppbåd av bönder från norra Skåne och Halland.

Efter striden drog sig kungen och ärkebiskopen tillbaka till Lund. Ett bondeuppbåd från östra Skåne var på marsch mot dem och hade gått i ställning vid Getinge bro. Där blev de omringade och tvingades att kapitulera. Därefter for kungen omkring i Skåne för att lugna folket. Men han lyckades inte förmå skåningarna att betala tionden till ärkebiskopen. Missnöjet ökade. Gårdar och annan egendom som tillhörde kungen och biskopen plundrades och brändes.

Absalon som var på Själland skyndar sig hem för att tala folket tillrätta, men det går inte. De omringar hans gård i Sövde i mellersta Skåne. Absalon bröt sig ut och flydde till häst över Sövdesjön, men när han skulle ta sig upp på land, snubblar hästen och Absalon fastnar i sadelremmarna.

Bönderna var strax över honom, men vågade inte kröka ett hår på hans huvud. Så snart Absalon fick en möjlighet flydde han över Sundet för att beklaga sig hos kungen.

År 1182 avled Valdemar den Store. Sonen *Knud* var redan krönt som kung, men de skånska bönderna, vägrade att erkänna honom utan samlade sig kring en annan tronarvinge vid namn Harald, som uppgav sig vara av kungligt blod.

Inför detta nya hot slöt stormännen upp kring Absalon. Med förenade styrkor kunde de besegra Harald och bönderna vid Höjeå. Slutligen föll även bönderna till föga och gick med på alla de krav från ärkebiskopen som de tidigare motsatt sig. Däremot fick han inte igenom celibatkravet.

Absalon dog påskhelgen 1201 och blev enligt eget önskemål begravd i Sorö, framför kyrkans högaltare.

Andreas Sunesen och Skånelagen.

Absalon efterträddes av sin avlägsne släkting Andreas Sunesen som ärkebiskop, med förflutet som biskop i Roskilde. År 1202 dog Knud VI och efterträddes av sin bror Valdemar med tillnamnet Sejr, på Danmarks tron under ett 40-tal år.

Valdemar planerade ett korståg mot hedningarna i Estland som härjat och plundrat på Listerlandet. Korståget gjordes 1206 i vilket även ärkebiskop Sunesen deltog.

Tretton år senare gjorde Valdemar Sejr tillsammans med Sunesen ett nytt korståg, varvid hela Estland erövrades. Det var under detta korståg som sägnen om Dannebroken kom till. Tillsammans med prästerna stod han på en höjd och bad om dansk seger. Mitt under striden svävade från himlen en röd fana ner och en röst hördes om att danskarna skulle segra. Då fick de nytt mod och de danska skarorna trängde fram oemotståndligt mot segern. Påven samtyckte till att den norra delen av landet lades under lundabiskopens myndighet.

Suneson var en lärd ärkebiskop, väl förfaren i juridik. Till skillnad från sin föregångare blev han populär. Många av de förändringar som Absalon inte fick igenom, kunde genomföras.

Han verkade för inrättandet av prästskolor och präster fick utbildning vid Domskolan i Lund. Till hjälp för prästernas utbildning gjorde han en lärodikt på latin, *Hexaameron*, där han skildrar världens skapelse i anslutning till de bibliska berättelserna.

Andreas Sunesen är särskilt känd för en sammanställning av

den gamla Skånelagen, en samling av rättsregler som växt fram under århundraden.

Den reglerar förhållanden människor emellan och fortsatte att gälla även efter det att Skåne blivit svenskt 1658.

I de gamla lagtextbestämmelser sägs allt som kan bli föremål för stridigheter mellan familjemedlemmar, grannar och husbönder.

Om arv heter det.” Blir en man eller kvinna dålig och fattig, så att de inte kan hjälpa sig själv, så skall han bjuda ut sig till sina närmaste släktingar, så de kan taga hand om honom. Vill de inte taga emot den hjälplöse, så kan han vända sig till tinget och kungöra för domaren om sitt tillstånd.

Fädernejorden tager barnen, en dotter hälften så mycket som en son. Hedning, d.v.s. odöpt barn, får inte ärva. Tvistighet i by om rågång skall avgöras av 12 män som bott länge i byn och de skall under ed fastställa rågången.

Bryter någon upp en annans dörr och han har flera medhjälpare med vapen och tager han någonting därifrån med våld, skall han fria sig därifrån med järn, det vill säga att han med sin bara hand skall taga i gödande järn

Bliver någon dräpt, ska dråparen, ha mistat sin frihet och aldrig få den tillbaka, d.v.s. vem som helst kan döda honom ostraffad.

Tjuveri dömes strängt. Tjuven hängs eller man drar huden av honom eller skär av honom en lem eller blir träl i konungens gård.

Markfreden skall vara så stor att om någon stjäler en nek från en annan mans ägor, skall man binda honom och föra honom till tings, där tjuven dömes till att få armen avskuren eller bliva piskad.

Anders Sunesen nedlade sin tjänst på grund av sjukdom, som man misstänkte var spetälska och slog sig ner på Ivö, där han avled midsommartiden 1228 och här finns ännu klosterruinen där han bodde. Han är begravd i Lunds domkyrka.

Skatteuppror mot plogskatt

Med Valdemar Sejr, 1202 - 1241, var Danmarks storhetstid förbi. Vid sin död hade han ordnat så att det var bäddat för att landet skulle komma i olycka. Han hade tre söner Erik, Abel och Kristoffer som efter varandra skulle bli kungar. Erik fick större delen av riket, Abel Söderjylland som län och Kristoffer Lolland-Falster.

Erik Plogpenning har gjort sig känd för att vilja ta ut skatt på alla plogar. Skåningarna var de första som vägrade att betala denna skatt och kungen for då till tinget i Lund för att tala dem tillrätta.

Allmogen mötte emellertid upp välbeväpnade, fulla av trots och harm. Det var känt att skåningarna inte var så lätta att komma till tals med. Många av dem hade även Absalons tid i minne och var särskilt på vakt när kungen ville tala med dem. Erik Plogpenning fick resa hem med oförrättat ärende.

Han återkom 1245 eller -46 med beväpnat följe, men led nederlag och flydde till Helsingborgs slott, där han belägrades av uppretade bönder. Han lyckades ta sig över till Själland, för att aldrig mer återvände till Skåne.

Han ville göra ett korståg till Estland, som han tänkt sig att kyrkan med sina stora rikedomar skulle bekosta. Det blev ett bestämt nej från ärkebiskopen i Lund. Biskopen i Roskilde inlät sig i förrådiska förhandlingar och fick fly från riket. Han hörde till Hvideätten som därmed kom på kollisionskurs mot kungasläkten till stor skada för riket.

Snart hotades kungamakten från flera håll och ett tag såg det ut som om Abel skulle komma till korta i striden på Söderjylland. En kunglig här intog med överraskning Slesvig, hertigens residensstad. Det gick så fort att Abels dotter fick fly hemifrån med bara en sko på fötterna.

Abel höll sig nu lugn en tid i väntan på lämpligt tillfälle att återta makten. I sin nästan otroliga godtrogenhet tog Erik emot

en inbjudan att gästa Abels hem i Slesvig. Besöket ändades med att en fiskare nästa dag fann hans lik.

Redan från början misstänktes brodern som mördare. Som den äldste efter sin avlidne bror och hertig av Söderjylland, ansåg sig Abel vara närmast att bli kung, men frågan var om man kunde man välja en person till kung som var misstänkt för brodermord?

Med hjälp av inte mindre än 24 så kallade medsvurna, svor Abel sig fri på Viborgs ting från att ha något med mordet att göra. Och ingen vågade heller öppet ifrågasätta eden och så blev Abel vald till kung.

Friserna var ett frihetsälskande folk som även nekade att betala plogskatt. Abel samlade då en här för att kuva dem, vilket misslyckades och det slutade med att han själv blev ihjälslagen.

Ny kung blev Kristoffer, den sista av Valdemars hopplösa söner. Även Abels son gjorde anspråk på tronen. Greven av Holstein motsatte sig valet av Kristoffer, då han själv var ute efter Slesvig.

Kyrkofurstar och kungamakt

Den man som klarast insåg att landet var i fara, var ärkebiskopen i Lund Jacob Erlandsen, en av de brutalaste och hänsynslösa kyrkofurstar som innehaft ämbetet.

År 1253 var det ärkebiskopsval. Ett allmänt kyrkomöte hade 1215 uttalat, att med hänsyn till kyrkans frihet, skulle domkapitlet ensamt välja stiftschef. Lekmän som kungen eller kejsaren fick inte delta i valet

Kung Kristoffer hade framfört flera förslag, vilket domkapitlet i Lund inte tog hänsyn till, utan valde i stället biskopen i Roskilde, Jakob Erlandsen till ny ärkebiskop, men först efter det att han som eftergift, svurit kung Kristoffer trohet.

För Kristoffer var ärkebiskopen en farlig motståndare och hans utnämning gjorde kungen bekymrad. För att visa sin makt hade han tagit bort kungens stol från domkyrkan. Som läns-herre var han även skyldig att göra krigstjänst och ta på sig andra uppdrag i rikets tjänst.

Men det fanns många andra tvistefrågor. Det var inte populärt att ärkebiskopen höll sig med väpnat följe. Kungen ville inte heller gå med på att kyrkliga domstolar skulle döma över landbor på kyrkans jordar. Särskilt farligt var kungens krav att få föreslå kandidater till lediga domkapitelsämbeten. .

Vid påsken 1257 hade kungen kallat in landstinget i Lund, där han framförde allvarliga anklagelser mot ärkebiskopen och satte sig i domarsätet för att hålla rättarting över honom. Men han vägrade att stå till svars, eftersom endast påven var hans rätte domare.

Kungen beslöt då att återkalla alla privilegier och rättigheter som tidigare beviljats ärkebiskopen och hans präster. Alla världsliga stormän som var i ärkebiskopens tjänst löstes från sin trohetsed och ålades att bli kungens handgångne män.

När kungen höll ett riksmöte i Nyköping 1256, svarade ärkebiskopen med att samtidigt hålla kyrkomöte i Vejle, varvid på nytt fastslogs kyrkans frihet och hårdare tag mot dem som fängslade eller grovt förolämpade en biskop. Hela landet skul-

le beläggas med interdikt. Samtliga biskopar utom en ställde sig bakom domen. Samtidigt gick ärkebiskopen till våldsamt angrepp mot kungen.

Även i Skåne bildades partier för och emot kungen. När sin-
nena var som mest upphetsade, begicks många olagligheter och
övergrepp. Som kyrkoman oroades ärkebiskopen över detta.

Jacob Erlandsen spelade ett högt spel. Han hade vänskapli-
ga förbindelser med Norges kung Håkon Håkansson som hörde
till Kristoffers fiender. Han trädde i förbund med Kristoffers
fiender i Holstein, som var ute efter Slesvig och med sin släk-
ting Jaromar, furste över Rügen.

Kristoffer blev angripen till lands i Jylland och över havet
på Själland. Samtidigt gjorde själländska bönder uppror.

Bakom allt detta såg kungen ärkebiskopens intriger och tog
till drastiska steg. I februari 1259 lät han fångsla ärkebiskopen
på hans gård Gissleberg i Teckomatorp. Han slogs i bojor, iför-
des världslig dräkt och en mössa med räsvans och fördes över
till Fyn.

Nu borde Veilekonstitutionen trätt i kraft och interdikt lysas
över hela Danmark, men de fem jylländska biskoparna vågade
inte trotsa kungen. Däremot lystes interdikt över Roskilde stift
av biskopen Peder Bang, som var systerson till Erlandsen.
Domkapitlet i Lund bannlyste de som hade deltagit i fångslan-
det av biskopen. Kyrkorna i Skåne stängdes. Kristoffer svarade
med att fördriva Peter Bang.

Men Kristoffers triumf blev inte lång. Hans fiender samlade
sig till ett nytt angrepp. Furst Jaromar besegrade ett själl-
ländskts bondeuppbåd vid Nastved och återinsatte biskopen i
Roskilde. Holsteinska grevarna gjorde ett angrepp över den
jylländska gränsen.

År 1259 giftmördades Kristoffer av Abbot Arnfast, en vän
till Jacob Erlandsen. Änkedrottningen, försökte nu uppnå fred,
genom att frige ärkebiskopen.

Kronan tillföll Kristoffers tioårige son Erik Klipping.
Regeringen leddes tills vidare av änkedrottningen. Fortfarande

stod ärkebiskopen och biskopen i Roskilde i opposition mot kungamakten.

Ärkebiskopen fick inte bara stöd av Hwidesläkten, utan också av deras vänner i Skåne. Striden gällde som förut kyrkans frihet eller kungens oinskränkta makt över den.

Läget blev snart ohållbart och gick till öppen brytning. Tillsammans med Peter Bang bannlyste ärkebiskopen Erik Klipping och kungamodern. I början av 1260-talet måste ärkebiskopen i två omgångar lämna Danmark.

Under hans bortavaro lät änkedrottningen genom sin medhjälpare, hertig Albrekt av Braunschweig, dra in till kronan alla de gods som hörde till domkapitlet i Lund och Roskilde. Hit hörde slotten i Åhus och Helsingborg. Då gick skåningarna som stod på ärkebiskopens sida till motangrepp och återtog slotten. Hertig Albrekts makt i Skåne bröt samman och strax efter lämnade han Danmark.

I början av år 1264 levde både ärkebiskopen och biskoparna i Roskilde och Odense i landsflykt. Det innebar svåra följder för gudstjänstlivet. Men vistades en biskop en längre tid utanför stiftet, kunde påven utse ersättare.

Medan ärkebiskopen var i landsflykt låg en rad kyrkliga handlingar nere i ärkestiftet. Det var svåra bekymmer för påvehovet.

År 1264 skickade påven en kardinal för att försöka lösa tvisten. I slutet av 1266 var han beredd att avkunna en dom. Inom fyra veckor skulle ärkebiskopen och de två biskoparna få återvända till Danmark, eller skulle deras motståndare bannlysas och hela riket beläggas med interdikt. Den danska regeringen godtog inte domen, varför det lystes interdikt över hela Danmark.

Nu skulle allt gudstjänstliv i Danmark upphöra. I Skåne visades det sig att kyrkan var splittrad. Regeringen lovade skydda de som trotsade påvens påbud. De skånska dominikankunnarna fortsatte att hålla gudstjänster. Däremot respekterade franciskanerna och cistercienserna interdiktet

Påvehovet hade påbjudit kungen Erik Kipling och änkedrottningen att det kyrkogods som tagits i beslag skulle återställas och dessutom betala skadestånd till kyrkan.

Kungen och modern vägrade. Det visade sig nu att på kungens sida stod högt uppsatta män inom den skånska kyrkan, bl.a. ärkebiskopens egen bror och några ledamöter av domkapitlet i Lund. Till dem slöt sig en del präster. Trots bannlysningen satt ärkedjäknen kvar vid sitt höga ämbete, vilket var ett värtaligt vittne om det stöd kungamakten hade i kyrkostriden.

Den skånska kyrkan var sålunda delad i två partier och denna oenighet vållade villrådighet och söndring inom kyrkan. Det ankom nu på påven själv att försöka förlika parterna. Kyrkans krav på att de landsflyktiga prelaterna skulle återinsättas i sina ämbeten stod fast. Däremot kunde de göra stora eftergifter när det gällde skadeståndet. Påven beslöt att frågan skulle avgöras av en särskild nämnd, sedan ärkebiskopen återkommit till Danmark.

Trots 20 års kamp hade Jacob Erlandsen inte nått de mål han uppställt. Han blev inte heller återinsatt på sitt ämbete. Under hemresan till Danmark avled han på Rügen 1274.

Vid Jacob Erlandsens död höll kung Erik Klipping de skånska landskapen i ett fast grepp. Udden bröts genom att påven upphävde domen om interdikt

Det rådde dock ett stort missnöje med Erik Klippings styrelse. Det var framför allt stormännen som ondgjorde sig över hans maktlystnad. Natten till den 22 november 1286 mördades han i Findrup på Själland. Bakom mordet stod en grupp själändska stormän.

Kungamordet fick långa och vittgående följder. De inblandade stormännen dömdes som fredlösa. Nio av dem flydde till Norge, där de fick kung Erik "Prästhatare" som beskyddare. Han gav dem slottet i Kungahälla som förläning. Jakob Nielsen, släkt med den danska kungafamiljen, innehade norra Halland som grevskap. Därmed fick "kungamördarna" möjlighet att spela en roll i nordisk politik.

”Hästarna mögade på ärkebiskopen”

Den nye kungen - Erik Klippings son - *Erik Menved* var minderårig och regeringen leddes till att börja med av änkedrottningen.

Striden mot de fredlösa varade i 12 år och den nye kungen såg snart som sin livsuppgift att förfölja sin fars mördare. Han gav inte upp och många fick sina straff, men vanligtvis var han inte särskilt energisk. Han var praktlysten, älskade att hålla hov med stora torneringar och tänkte inte på att statskassan var tom.

Erik Menved hade gift sig med svenske kungen *Magnus Ladulås* dotter Ingeborg och nästan samtidigt höll den svenske kungen Birger ett praktfullt bröllop med Erik Menveds syster Märta.

Bröderna Ladulås, Birger, Erik och Valdemar, är från den svenska historien kända genom Håtunaleken och Nyköpings gästabud. Vid Håtunaleken tillfångatogs kungen och drottningen och fördes till Nyköping där de insattes i fängelse.

Erik Menved hade då med en här ingripit för att bistå sin fångne svåger och syster. 1308 hade förlikning ingåtts varefter kungen och drottningen frigetts.

Hämnden kom vid Nyköpings gästabud, där bröderna slutligen fick försmäktiga i kung Birgers fängelsehålor. De var båda ingifta i det norska kungahuset; Erik med kung Håkons dotter Ingeborg och Valdemar med kungens brorsdotter.

Det var Erik och Ingeborgs 3-årige son Magnus Eriksson som kom att ta över tronen i både Norge och Sverige, efter det Birgers son halshuggits som hämnd för Nyköpings gästabud.

Ärkebiskop i Lund var nu Jens Grand. Han var släkt med Jacob Erlandsen och alltså av Hvideätten, avlägsen släkting till greve Jakob av Halland och kretsen kring ”kungamördarna”.

Till att börja med var ärkebiskopens förhållande till kungahuset gott. Han lånade ut en större summa pengar, mot att han fick uppbära kronans inkomster från Blekinge, Lister och Nordöstra Skåne.

Ärkebiskopens kontakter med de fredlösa var emellertid en belastning, särskilt när ”kungamördarna” började inta en hotande hållning och med norsk hjälp förstärkte sina positioner i Halland. Klyftan vidgades när ärkebiskopen på ett kyrkomöte i Roskilde 1291 på nytt proklamerade kyrkans frihet. Efter ett par år blev en öppen brytning mellan kungen och ärkebiskopen oundviklig.

På våren 1292 ansåg kungen att hotet från Norge och ”kungamördarna” var så stort att den danska ledungen uppbyggades. Jens Grand motsatte sig detta och förbjöd folket att samla skeppslag i Skåne. Dessutom tillät han inte sitt väpnade följe att göra vapentjänster för kungen. Under tiden hade norska styrkor och fredlösa börjat härja på Jylland och Själland.

När kungens högste styresman gälkaren höll rättarting på det skånska landstinget, ansåg sig ärkebiskopen så stark att han vågade demonstrera mot kungen.

Kungens motåtgärd lät inte vänta på sig. Kort före palmsöndagen 1294 kom kungen till Lund med sitt krigsfölje. Jens Grand greps på residenset och fängslades. Domprosten Jakob Lange togs till fånga när han i full mässkrud stod framför domkyrkans högaltare.

I högaltaret brändes en del av ärkesätets och domkyrkans privilegiebrev. Jens Grand följde inte med godvilligt. Slagen i bojor och klädd i en enkel jacka och en sliten hätta på huvudet sattes Jens Grand upp på en gammal häst. Benen surrades ihop under hästens buk så hårt, att han fick men av det under flera år. Domprosten behandlades lika skymfligt och föga ståndsmässigt. De båda fördes till Helsingborg och därifrån över till Själland. Under överfarten placerades de på botten av färjan och bakom hästarna som ”mögade på dem”. Ärkebiskopens förnedring var fullständig. Han hölls sedan fången på Söborgs slott i norra Själland.

Jens Grand lyckades med hjälp av en kock fly och tog sig till Hammarshus på Bornholm. Påven lyckades åstadkomma fred genom att avsätta Jens Grand, som bosatte sig i Frankrike och

dog hos motpåven i Avignon.

Erik Menved tvingade domkapitlet i Lund att förklara, att ärkebiskopens fångsling inte skulle leda till interdikt. Men kapitlet underrättade påvehovet om vad som hänt. Även domprost Jakob Lange lyckades fly och begav sig till Rom för att lägga fram sin och ärkebiskopens sak för påven.

Någon uppgörelse mellan kungen och Jens Grand kom aldrig till stånd. Sina sista år tillbringade Grand på Bornholm i ärkesätets slott Hammershus.

Påvestolen försökte på nytt lösa striden och i slutet av 1297, föll påven sin dom. Veile konstitution om kyrkans frihet fastställdes och ärkebiskopen skulle få ett skadestånd på 48 000 mark silver.

Erik Menved vägrade föga sig i domen Därefter lystes åter interdikt över Danmark och alla som deltagit i övergreppet mot ärkebiskopen och domprosten bannlystes.

Kungen ingrep energiskt för att hävda sin överhöghet över Skåne. I augusti 1299 kom han till landstinget i Skåne, där han förbjöd allt resande till Bornholm. Inga skatter, arrenden eller andra avgifter som ärkebiskopen gjorde anspråk på fick föras dit. Sedan lade han beslag på alla ärkesätets tillgångar i lös och fast egendom runt om i landskapet.

Inför påven inleddes en ny process. Påven insåg snart att om det skulle bli fred i Danmark, måste endera kungen eller ärkebiskopen ge vika. Grand utnämndes till ärkebiskop i Riga. Skadeståndet nersattes till 10 000 mark silver. När pengarna utbetalats skulle interdiktet upphöra och bannlysningen upphöra.

Jens Grand vägrade att tillträda som ärkebiskop i Riga. Han lämnade Hammershus, för först till Norge och sedan till Frankrike. Han slutade sina dagar i Avignon 1327.

Ärkebiskop Iguatus kom till Lund 1302 och hade ett gott förhållande med Sverige. I Skåne inträdde lugnare förhållanden, men som snart skulle övergå i full storm om skånelands framtid.

Slaget vid Mjölkalånga

År 1310 utsågs Esger Juel till ärkebiskop i Lund. Han kom från en förnäm jylländsk släkt med ett förflutet som kanik i Ribe och biskop i Århus. Redan från början framtvingade Erik Menved en del eftergifter från den nya ärkebiskopen.

Esger Juel måste överta en skuld som kungen hade till påvehovet och dessutom betala 5 000 mark i böter för att han tidigare agerat på Jens Grands sida. Inga av kungamördarna skulle få vistas på Hammershus slott på Bornholm och där fick bara tillsättas folk som kungen gillade.

Det dröjde emellertid inte så länge förrän det åter blev strid. Kungen drev en hård skattepolitik mot kyrkan. Det bildades oppositionella grupper som hölls samman av missnöje mot kungens hårda framfart.

Kungens yngre bror, Kristoffer hertig av södra Halland tog ledningen av de missnöjda och gjorde 1316 uppror mot kungen. En kort tid härefter bröt hertig Kristoffer med en här in i Skåne och trängde ända ner till Rönneå.

Året efter bröt även Esger Juel med kungen och blev förrädare. Han slog sig ner på Hammerhus slott. För kyrkans pengar värvade han knektar i Tyskland samt började härja kungsgårdarna i Skåne och gjorde anhållanden. Från Hammershus bannlyste han kungen för allt vad kyrkan tvingats utstå.

Hertig Kristoffer pantsatte hela Halmstads härad till Esger Juel för att få pengar till att värva knektar i Tyskland. Han sökte även kontakt med de slesvisga hertingarna och de svenska hertigarna Erik och Valdemar. Den svenske kungen Birger fängslade strax därefter sina bröder och tog livet av dem i det som gått till historien som Nyköpings gästabud.

I samband därmed gjorde hertigarnas anhängare i Sverige uppror mot honom, varvid Esger Juel och Kristoffer inledde samarbete med de svenska upprorsmännen.

Ett tag såg det ut som om kungarna i Danmark och Sverige

skulle ställas inför revolter som höll på att växa samman till en enda upprorsrörelse på båda sidor om riksgränsen. Skåne var svårt utsatt av upproret.

I april 1318 kom hertig Kristoffer och Esger Juel med en flotta till Kalmar där de mötte de svenska upprorsledarna. Man enades då om att göra gemensam sak mot de båda kungarna. På hösten 1318 började kriget med att en upprorshär trängde in från norr över skånska gränsen.

Skåningarna slöt upp bakom ärkebiskopen och ställde sig på de upproriskas sida. En kungatrogen styrka besegrades av upprorshären vid Mjölkalånga strax norr om Hässleholm. Falsterbo slott föll i de upproriskas händer och man började belägra Helsingborgs slott, men lyckades inte inta det.

De svenska trupper som deltog i kriget för fram som om de varit i fiendeland genom att härja på landsbygden, brandskatta Lund, Skanör och Malmö.

Efter en tid blev upprorsmakarna oense och drog sig tillbaka över gränsen till Sverige. Där sattes de in mot kung Birger som tvingades lämna landet.

Hertig Kristoffer och Esger Juel hade därmed övergivits av sina bundsförvanter och tvingade gå i landsflykt. Erik Menved lät besätta Kristoffers hertigdöme i södra Halland och efter belägring tvingades Hammershus slott att kapitulera.

Esger Juel begav sig därefter till påven i Avignon med några domkapitelsledamöter från Lund. Det blev en ny process, där motparterna åter var kungen av Danmark och ärkebiskopen. 1319 avled Erik Menved barnlös.

Kronan tillföll nu hertig Kristoffer och det var möjligt för Esger Juel att återvända till Danmark. Genom medling av påven klarades mellanhavandena upp mellan danska kronan och ärkesätet.

Därefter kröntes Esger Juel hertigen till ny kung under namnet Kristoffer II och sonen Erik som tronföljare. Esger Juel avled 1325.

Konkursboet Danmark

(1332-1360)

Danmark var utfattigt efter den siste riddarkungen Erik Menved, som uppträtt med pomp och ståt. Han inlät sig i krig för att hjälpa sin svåger kung Birger av Sverige, som jämte hans syster drottningen varit fångar på Nyköpingshus efter Håtunaleken.

Som motåtgärd hade en svensk här under riksföreståndaren Mats Kettilmundson gjort ett härjningståg i Skåne.

Kung Eriks bror Kristoffer och den tidigare ärkebiskopen, anslöt sig till oppositionen, liksom en del danska adelsmän. Kriegen och de många festerna hade kostat landet mycket pengar. Vid Menveds död var det flesta landsdelar pantsatta. I Skåne hade alla kronans inkomster överlåtits till riksamiral Ludvig Albrecht af Holstein som pant för stora lån.

Den danska kronan ägde bara Själland, Blekinge och en del av Nordjylland. Det var över dessa rester av Valdemarnas stolta danervälde, som Eriks förrädiske bror Kristoffer II (1319-1332) blev vald till kung av stormännen, med många förpliktelser som han aldrig hade möjlighet att uppfylla.

Danmark var i själva verket ett konkursbo. Efter en tid lyckades Kristoffers II få Albrekt av Holstein att byta ut sin pant i Skåne, mot att han i stället fick inkomsterna från Lister härad i Blekinge. Skånes förvaltning övertogs av ämbetsmän under ledning av gälkaren (finansminister)

Ludvig Albrektsen vägrade att lämna ifrån sig Hammershus slott, som han satt sig i besittning av när ärkebiskopens kapitulerade 1319. Att kungen lovat återställa slottet till ärkesätet bekymrade honom inte.

Knut Posse tog kontakt med Ludvig Albrektsen med förhoppning att kunna dra nytta av att ha marsken kvar på Hammershus. I slutet av 1332 var Knut Posse färdig att med trupper från Halland rycka in i Skåne. Han räknade med en

snabb och lätt seger, men vintern blev sträng och omintetgjorde fälttåget.

När Ludvig Albrechtsen inte frivilligt lämnade ifrån sig Hammershus intogs det efter belägring av kungliga trupper. Det är förståeligt att Kristoffer II som situationen utvecklade sig inte hade lust att återställa Hammershus till ärkebiskopen, utan försökte behålla det för egen del. Men efter påtryckningar från påven var han tvungen att lämna ifrån sig det till ärkestiftet.

I Skåne gjorde ärkebiskopen i samförstånd med riksmarskalcken uppror, som dock kungen lyckades kuva, vilket kostade många adelsmän livet. De skånska bönderna gick slutligen med på att betala plogskatt.

En tid var Kristoffer II fördriven men återkom. Men oron i landet kostade pengar. Det behövdes pengar till krigsfolk. Kungen kunde inte längre räkna med adelns ryttare. Han fortsatte med att pantsätta delar av landet. Kristoffer var till slut kung utan land och bodde på nåd hos några fördringsägare på Lolland.

Efter Kristoffers II död valdes ingen ny kung, eftersom det inte fanns något land att regera över. Skåningarna med sina gamla frihetsideal i blodet, nekade att betala skatt till greve Johan. De samlade sig i beväpnade flockar och dödade alla holsteinare de träffade på. Vid ett tillfälle var 300 holsteinare samlade i Lund för rådslag om hur man skulle kuva upproret.

När bönderna trängde in i staden tog holsteinarna sin tillflykt till domkyrkan, där de räknade med beskydd. Men bönderna fortsatte in i kyrkan, drog ut sina plågoandar, varefter följde ett fruktansvärt blodbad.

Därefter drog bondehären till Helsingborgs slott, som försvarades av en av de större bondeplågarna. Borgen belägrades under en tid, utan att kunna intas, varefter man beslutade sig för att gå en annan väg.

Sverige tar över Skåneland

Dåvarande ärkebiskopen i Lund, Karl Röde, begav sig med utsända från Skåne, Halland och Blekinge till Kalmar, där Sveriges unge kung Magnus Eriksson uppehöll sig. Man erbjöd honom att ta över Skåneland.

Det svenska riksrådet antog erbjudandet och betalade greve Johan vad han hade att fordra för Skåne och Blekinge samt lämnade över ön Hven. Lösensumman var 49 000 mark silver.

Kung Magnus överlät senare Nordhalland till Valdemar Atterdag för 15 000 och Köpenhamn för 7 000 mark.

Skåne blev dock ingen svensk landsdel, utan bara i union med Sverige. Magnus Eriksson skrev sig som ”kung över Sverige, Norge och Skåne”. Det bestämdes att Skåne fick behålla sina gamla lagar och Skånes riddare och adelsmän skulle slippa att göra krigstjänst utanför landets gränser.

Den 19 januari 1332 hyllades Magnus Eriksson på Lerbackshöjden i Lund som Skånes kung. Det har sagts att Skåne blev Magnus olycka, men det hade skåningarna ingen skuld i.

För att möta eventuella anspråk från Valdemar Atterdag på Skåne och Blekinge höll Magnus Eriksson ett möte på Helsingborgs slott. Där deltog både svenska riksråd, representanter för Skånes kyrka, adel och köpstäder.

Överläggningarna resulterade i att en formlig union ingicks, så att Skåne, Halland och Blekinge som ett självständigt kronland förenades med Sverige under en och samma kung, i ”ett evärdligt förbund”. Om Magnus Eriksson avled barnlös skulle skåningarna till kung taga den som ”rådsherrarna i Sverige och Skånes rike föreslog” enligt svensk och skånsk lag.

I gengäld utfärdade kungen 1340 ett privilegiebrev för Skåne. I detta bekräftade han högtidligen alla rättigheter och friheter som skåningarna hittills haft.

Valdemar Atterdag

Brandskattning av Visby

Danmark väster om Öresund var utan kung åren 1332-40. Kristoffers, son Valdemar Atterdag levde i landsflykt i Pommern. Han återkom senare till Danmark och hyllades som kung midsommartid på landstinget i Viborg, men bara som kung över Jylland.

Valdemar Atterdag är främst känd för sin brandskattning av Visby och återupprättandet av det danska riket. Härjningen av hansastaden Visby innebar krig mot Hansan och erövringen av Gotland var en utmaning då det hörde till Sverige.

Det går många historier om Valdemar. Ömsom skildras han som brutal, opålitlig och hänsynslös. Men skulle han lyckas få ordning i Danmark måste han gå hårt fram.

Det viktigaste för honom var att skaffa pengar för att lösa ut de pantsatta provinserna. Han skämdes inte för att ta igen gods och gårdar som lämnats som pant under ofredsåren. Han sålde Estland till riddarorden som han fick mycket pengar för. Samtidigt var han inte rädd att höja skatterna, vilket särskilt drabbade bönderna.

Tack vare sin framgångsrika finanspolitik fick han pengar för att lösa in flera pantsatta landsdelar. Genom krig drev han ut en del med panträtt från de besatta områdena.

Efter tio år var hela Danmark väster om Öresund åter danskt, medan Sverige härskade över Skåneland. Där växte missnöjet med det svenska styret och folket såg fram emot en återförening med Danmark.

Naturligtvis skulle Skåne tillbaka till Danmark, men frågan var hur. I Sverige hade kung Magnus det besvärligt. Det gick så långt att hans egen son Erik 1356 gjorde uppror mot honom och kallade sig för kung över Svea och Göta rike och herre över Skånes land. Det var krig mellan far och son.

I Skåne satt vid denna tidpunkt en av kung Magnus duktigaste män, Bengt Algotsson som ståthållare. Han fick stor betydelsen för landsdelen under den korta tid han var där.

Hans tanke var att hjälpa kungen mot stormännen, ärkebi-

skopen och Hansan. Först lade han beslag på ärkebiskopens egendom, därefter angrep han Hansan i skånska städer. Mot sig fick han stormännen som med vapenmakt valde den unge Erik till kung.

Kung Erik ryckte med en här in i Halland och fördrev Bengt Algotsson, som fått titeln hertig av Skåne och Halland till län. Nu fortsatte kampen i Skåne, som härjades svårt. Erik fick hjälp av hertigen av Mecklenburg, vilken som lön fick slotten i Skanör och Falsterbo och dessutom Gärds och Göinge härader.

Den nya ärkebiskopen Jacob Nilsen fångslades av kung Erik och blev satt i fängelse på Åhus slott, varifrån han flyttades till Bornholm, där han dog i pesten.

Pesten var Valdemars nya fruktade fiende, som tog en tredjedel av befolkningen. Det var vid jultiden 1349 som det på Jyllands sydkust strandade ett fartyg, vars besättning var död av pest. Men det visste inte jyderna då de lade beslag på lasten och sålde den. Därmed spreds smittan över hela Danmark.

I Halland dog alla invånare i de tre största städerna, Samtidigt blev klimatet kallare och hela landet låg i gräsvall. Ändå kan man säga att pesten kom Valdemar till undsättning. Många motståndare blev offer för pesten och de många herrelösa gårdarna och godsens lade Valdemar beslag på. Därigenom fick han ytterligare pengar för att lösa ut pantsatta områden och betala av på den stora skulden.

Skåneland var ständigt i hans tankar. När kung Magnus i Sverige hamnade i en svår situation, vände han sig till Valdemar och bad om hjälp.

Kungarna möttes i Köpenhamn, eftersom pesten som ett under skonat staden. Man enades om att Valdemar skulle erövra de skånska provinserna - till Magnus. Samtidigt förlovades Valdemars sexåriga dotter Margareta med Magnus yngste son Håkon som var kung i Norge,

Det tog inte lång tid för Valdemar att samla en här, som

landsattes i Skåne och snabbt erövrades provinserna i Magnus namn. Men Erik gav inte upp så lätt utan fortsatte striden med sitt folk. Sommaren 1359 dog han jämte familjen av pesten.

Följande år blev Bengt Aronsson dödad på Rönneholm i Skåne i strid med svenska trupper. Nu övertog Magnus sina skånska provinser, tvärt emot vad Valdemar tänkt sig. .

Valdemar drog då över Sundet med en här och efter en kort tid var han åter herre över det ursprungliga danska riket. Det var en makalös bedrift, möjlig endast genom list. Folket i Skåneland kunde glädja sig åt att tillhöra sitt gamla rike.

Samtidigt innebar Valdemars lättvunna segrar att den sven-ska makten var försvagad genom att svenskarna förlorat för-troendet för Magnus Eriksson. En av orsakerna var förlusten av Skåneland.

I dansk historia sägs att med brandskattningen av Visby bör-jade Valdemars stjärna dala. Genom angreppet på hansastaden Visby fick han många fiender. Först och främst Sverige, men den farligaste var Hansan.

Ett antal hansastäder slöt sig samman och överlämnade en krigsförklaring, som han mottog med förakt.

Under kommando av Lübecks borgmästare seglade en flotta i början av 1362 upp i Öresund och började belägra Helsingborg. Valdemar angrep Hansans flotta och vann en stor seger. Hansan fortsatte att härja på Skånes kuster.

Till slut måste Hansan sluta fred, men Valdemar glömde aldrig deras utmaning. Det kom att gå ut över de köpman från Hansan som sökte sig till Skånemarknaderna.

Hansan blev mycket upprörda. Många hansastäder slöt sig samman och förklarade Valdemar krig och flera följde efter, bl.a. Albrekt af Mecklenburg i Sverige. Så snart Valdemar var klar över att fara var på färde, satte han upp en gås i tornet på slottet i Vordingburg som hån mot Hansan.

Valdemar hade utfört sitt livs bedrift, men nu hade han spänt bågen för högt. Han var klar över att hjälpen måste komma

från Tyskland. Medan han var borta och förhandlade, angrep Hansan Skåne, Själland, Malmö, Skanör och Falsterbo och det relativt nyanlagda Köpenhamn blev lågornas rov.

Svenskarna intog Lund, Ystad och Simrishamn. Valdemars tillsynsman i Skåne, Tuve Galen, gick över till kung Albrekt. Åtskilliga städer i Skåne lyckades dock hålla stånd.

Då kriget pågått ett par år med växlande lycka, tyckte även Valdemar att tiden var mogen för fred, som slöts i Stralsund 1370 på för Danmark hårda villkor. Hansan fick fri handel och fritt fiske över allt i Danmark. I femton år fick Hansan bemanna de viktigaste slotten: Helsingborg, Malmö, Skanör och Falsterbo och behärska de härader som låg omkring dem.

Därmed hade Hansan lyckats förhindra att Danmark genom sina båda fästningar Kronborg och Kärnan kunde spärra sjöfarten i Östersjön. Valdemar var trött. Han hade haft otroliga framgångar och kunde se tillbaka på ett stort livsverk.

Vid sin död 1375 hade han inte utsett någon tronföljare, men räknade med att dottersonen Olof skulle komma på tronen. Han var visserligen bara fem år, son av Margareta och kung Håkon av Norge. Olof blev vald till kung av Danmark när han var fem år och fick senare även Norges krona efter sin far.

Det var inledningen till det dansk-norska förbundet som i 433 år förenade de båda länderna i ett kungarike.

”Kung byxlös tar makten” (bild 13)

Margareta var dotter till Hedvig och Valdemar Atterdag. Hon föddes 1553 i ett fängelse där fadern låtit innesluta modern. Redan som 7-åring blev hon förlovad med 11-årig kung Håkon av Norge. För hennes uppfostran svarade överhovmästarinnan Märta Ulfsdotter, dotter till den heliga Birgitta. Även efter det hon gift sig hände det att hon fick smaka riset. Hon avled i pesten 1412 och är begravnen i Roskilde domkyrka.

Margareta hade tidigt lärt sig självbehärskning och eftertanke. Hennes hjärta var förenat med en vilja av stål, ett slugt beräknande förstånd och brådmogen under sina uppväxtår. Hon insåg fördelen att vid sidan om kvinnoregementet, ha en osynlig innehavare av tronen, en roll som hon tänkte att sonen Olof skulle spela.

Sonen Olof blev med åren mer och mer självständig. På sommaren 1387 var han i Falsterbo, där han plötsligt mystiskt avled. Med honom utslöcknade på manssidan arvsrätterna till alla de tre nordiska kungaätterna: Folkungaätten, Hårfagers norska kungaätt och danska Estridsätten.

Till kung i Sverige, efter det Magnus Birgersson avsatts, hade några landsförvisade rådsherrar valt hertig Albrekt d.y. av Meklenburg. Han hade även för avsikt att lägga under sig såväl Skåne som resten av Danmark.

Efter Olofs död utropade han sig som arvinge till Danmark och Norge, men inget av rikena ville kännas vid honom. Danmark erkände Margareta som ”fru och husbonde samt rikets förmyndare” i väntan på val av kung. Kort därpå erkändes hon även som Norges ”husfru och rätta husbonde”.

Fasthållande vid arvrikesprincipen, erkände normmännen att till blivande kung välja hennes sexåriga systerdotterson Erik av Pommern.

I underhandlingar med den avlidne Bo Jonssons ”testementarier” den 1 maj 1388 visade sig Margareta föga eftergiven. De måste i hennes förvar överlämna flertalet av de slott som Bo Jonsson innehåft

Samtidigt sammanträffade hon med representanter för svenska rådet på Dalaborg vid Väneren, där hon även godkändes som Sveriges ”fullmäktiga fru och rätta husbonde”. Med denna gemensamma titel började unionen mellan de tre nordiska rikena att ta fast form.

Kung Albrekt hade sitt största stöd i Stockholm. Efter det han fått en ny trohetsförsäkran, återvände han med en välut-

rustad här från Tyskland. För att göra narr av Margareta, kallade han henne "*kung Byxlös*" och skickade en brynsten för att hon skulle kunna vässa sina nålar.

Den 15 februari hölls ett möte vid Mora stenar, där den unge Albrekt av biskopar, stormän, köpstadsmän och bönder utsågs till Sveriges kung. Vid ett möte i Jönköping avstod Magnus och Håkan till kung Albrekt de svenska landskapen, utom Västergötland, Dalsland, och Värmland. Albrekt begav sig på hösten till Finland där han intog Åbo.

I februari 1389 lät Margareta sin dansk-norsk-svenska här rycka in i Västergötland, där kriget inleddes med belägringen av fästningen Axvall. Här mötte hon Albrekt med 18 000 man utländska knektar. Härarna stod vid Åsele, en halvmil väster om Falköping. Den svenska hären anfördes av Erik Kettilson.

De nordiska styrkorna hade valt en förmånlig stridsplats vid sidan av Mösseberg i skydd av ett vidsträckt kärr. I obetänksamt övermod lät Albrekt sina ryttare gå till angrepp över det svagt tillfrusna kärret, där hästarna gick ner sig. Det blev ett snöpligt misslyckande och hären led ett fullständigt nederlag. Albrekt och hans son Erik togs tillfånga, varefter den vunna segern snabbt fullföljdes. De tre nordiska rikenas ledungshävar hade visat sig stridsduglig mot en utländsk här av legoknektar.

Margareta hade många problem att övervinna innan hon kunde kallas sig härskare över Norden. Skåne var mer än någon annan del medelpunkten för stora händelser.

På en herredag i Helsingborg 1389 valdes hennes 7-årige systerson Bugislav av Pommern till ny kung över Norge, med Margareta som formell regent, samtidigt som han bytte namn till Erik.

Herredagen i Helsingborg var en ovanlig händelse, då det var första gången som de tre nordiska ländernas representanter möttes till ett gemensamt möte.

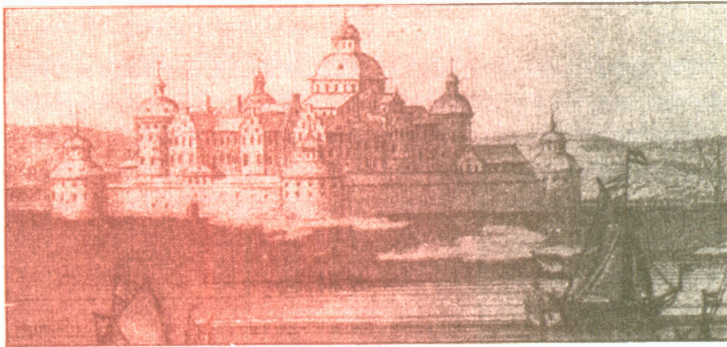
I Stockholm hade ännu den fångne kung Albrekts folk makten. Då Margareta under sommaren skulle fara upp till

Stockholm, träffade hon på Ahus slott den tysk som var kommandant på Kalmar slott, och som helt enkelt överlät slottet till henne.

Ett annat problem kom från Mecklenburg, där kung Albrekts far satt som hertig. Han började ett regelrätt sjökrig i danska farvatten. Drottningen Margareta föreslog då att Albrekt och sonen skulle friges, mot att Stockholm överlämnades. Även ett möte i Falsterbo blev resultatöst. Kriget fortsatte och de s.k. "Vitaliebröderna" livsmedelsbröderna fortsatte som sjörövare och stöd till kung Albrekt.

Därefter höll Margareta i Helsingborg åter ett möte med rådsherrar från Mecklenburg, varvid ingicks ett avtal 1395. Sju av de mer betydande Hansastäderna undertecknade där ett avtal att de skulle svara för kung Albrekts framtid,

Ett enat Norden

Kalmar slott.

Efter E. Dahlberghs "Suecia antiqua".

Under Kalmarunionen 1389-1521 var Kalmar något av Nordens huvudstad. De tre nordiska folken, förenades under drottning Margareta styrelse, som grundades på gemensamma intressen ifråga om språk, seder och levnadsförhållanden.

Drömmen om ett enat nordiskt rike under en regent var något som levt kvar under tidernas gång. Utgångspunkten var ett folk av samma stam, samma språk fastän med många dialekter och gemensamma intressen.

Den politiska grunden för unionen var att stormansätterna över gränserna knutit vänskaps- och släktband och åtskilliga även hade jordegendomar i flera nordiska länder. För att få slut på de ständiga krigen, skulle man skapa ett rike med gemensam styrelse, försvar och kung.

Ett annat gemensamt intresse för de nordiska folken var att bilda front mot det tyska inflytandet som bredde ut sig i Norden.

Många mäktiga härskare hade försök förverkliga målet genom att med maktspråk lägga under sig de andra rikena. En vanlig väg för att främja fred och endräkt var att genom äkten-

skap knyta samman kungarikena.

Aldrig förr hade utsikterna varit så gynnsamma som i mitten av 1300-talet, då alla de tre rikena fått samma tronföljare. Margaretas och Håkons son Olof var född 1370. Han var redan vid Valdemars död blivit utsedd till dansk kung, men under moderns förmyndarskap.

Det var i sommaren 1397 som Unionen bildades på Kalmar slott, av stormän från Danmark, Norge och Sverige som samlats där. Efter det att unionen stiftats kröntes den då 15-årige Erik av Pommern till kung över samtliga de nordiska rikena, med Margareta som medregent eller rättare sagt regent.

Kalmarunionen hade inte sin grund i någon folklig rörelse, utan något som skulle tillfredsställa olika gruppers maktbegär och i första hand drottning Margaretas. Vad den inte blev, men hoppats på, var slutet på alla inbördes strider mellan de nordiska länderna. Den vilade som mycket annat på förhoppningar, som aldrig kom att infrias, men som ändå inte saknade betydelse för Nordens framtid.

För nordens folk var Margarets tid som regent en lycklig tid. Hon beskyddade de fattiga och svaga, satte adelsmän på plats, när de misshandlade sitt folk och höll på deras rätt så långt det var möjligt.

Hon förökade kronans tillgångar, lät riva många adelsborgar och förbjöd stormännen att bygga nya. För första gången präglades ett gemensamt silvermynt och rikets finanser var goda.

Hon uppehöll sig mycket i Skåne, där hennes favoritställe var Lindholmens slott, där hon lät plantera en bokskog.

Som regent fick hon stor uppskattning från alla tre länderna, även om det givetvis förekom förebråelser. Särskilt klandrades hon för sitt beroende av den skumme Abraham Brodersen, som troligen var hennes älskare och som hon gav mycket makt. En gång i hennes frånvaro lät sonen Erik av Pommern avrätta honom.

Betecknande för hennes duglighet är hur hon lyckades i kampen mot Hansan. Enligt freden i Stettin hade Malmö och Helsingborg jämte underlydande härader, överlåtits till Hansan under en tid av 15 år. På så sätt hade de möjlighet att kontrollera sjöfarten i Öresund.

Då tiden löpt ut försökte Hansan att fördröja överlämnandet. Under loppet av en kort tid påminde hon i tre brev om överlämnandet. Det första var undertecknat av den minderårige sonen Olof. Det andra var avsänt av rådsherre Henning Podebusk, som hövligt anmodade hansastäderna att rätta sig efter avtalet. När det inte blev någon reaktion, skrev Margareta i sitt eget namn att den unge kungen var mycket upprörd, men om städerna var förståndiga, borde de utnyttja hennes välvilliga medling.

Genom denna blandning av hot och vänlighet, fick hon Hansan att göra lite mer än de tänkt sig.

Det märkliga Kalmardokumentet, som skulle fastställa Nordens enhet "till evig tid", blev aldrig undertecknat av någon norrman. Troligen var dokumentet bara ett utkast som ingen av de norska stormännen var nöjd med. Emellertid var unionen ett faktum, som många såg som en övergång till en ny tid med fred mellan de Nordiska folken.

För Skåne betydde Kalmarunionen att det förvandlades från en utsatt gränsbygd till ett brohuvud mellan vänligt sinnade stater, men allt var inte frid och fröjd.

Efter drottning Margaretas död 1412 övertog Erik av Pommern makten. Han lyckades med det som både Valdemar Atterdag och Margareta misslyckats med, nämligen att införa Öresundstullen. Det innebar krig med Hansan, som inte kunde acceptera en handelspolitik som gick ut på att gynna de danska köpstäderna på utlänningarnas bekostnad.

År 1427 skickade Hansan en stor flotta på ett 50-tal skepp till Sundet och farvattnen kring Bornholm. Året därpå sändes en ännu större flotta som räknade uppemot 250 skepp med

6800 man krigsfolk. Den följdes av en mängd kaparfartyg. Målet var att blockera sundet för andra fartyg än deras egna.

Öresundstullen står som ett monument över Erik. Det var ständigt fler skepp som tog vägen genom Öresund när de skulle in i Östersjön. För att understryka sin makt lät han befästa Malmöhus, lade grunden till Landskrona och gjorde Köpenhamn till Danmarks huvudstad.

Den danska flottan blev inestängd i Köpenhamn, varefter Hansan kunde fritt härja på de skånska och själländska kusterna. Efter det att Landskrona härjats gick Erik till motangrepp och lyckades bryta blockaden.

Under de följande åren inriktade sig båda sidor på att genom kaperier göra fienden så stor skada som möjligt. Efter det att fler sjömakter dragits in i striden slöts fred i Vordingburg 1435.

Drottning Margaretas gravvård i Roskilde Domkyrka är det enda minnesmärket som finns över en av Nordens största politiska gestalter - därtill en kvinna - som lyckades på nytt ena de nordiska folken i ett rike.

Skatteuppror i Sverige

Sommaren 1434 gjorde adelsmannen Engelbrekt uppror och lyckades lägga under sig hela Sverige med undantag av Stockholm och besatte större delen av Halland och Blekinge.

För att kuva upprorsrörelsen, som även fått stöd i Skåne, skickade kung Erik danska trupper från Skåne upp i Sverige, för att undsätta de slott som belägrades av upproriska.

Ärkebiskopen i Lund Per Lycke, var anhängare av unionen, men ville ha en fredlig lösning för återställande av den. Vid ett möte våren 1435, lyckades han tillsammans med dekanen Hans Laxmand få slut på upproret.

Sverige förpliktade sig att stå fast vid det avtal om unionen som ingåtts i Kalmar 1397 samtidigt som kung Erik lovade att vara mer lyhörd och beakta problemen med det ökade fogde- och främlingsväldet.

Efter det Erik lyckats få fred med hansastaterna, skärpte han åter sin politik mot svenskarna, som på nytt uppsade honom tro och lydnad. Engelbrekt samlade åter en här som lade under sig Skåne, Blekinge och Halland.

Även i Skåne fanns vid denna tid en opposition mot kung Erik, till vilken även ärkebiskopen anslöt sig. Kritiken riktade sig mot planerna på att införa ärftlig monarki. Man vägrade även att betala den hjälpskatt som Erik begärde, för att slå ner det nya upproret i Sverige.

I stället närmade han sig den svenska upprorsrörelsen och slöt fred med Engelbrekt, så att fredliga förbindelser upprättades mellan Skåne och Sverige.

Erik lyckades emellertid genom nya eftergifter lugna oppositionen, varefter svenskarna återgick till att vara lojala mot unionen.

Sommaren 1439 uppsade det danska riksrådet Erik tro och lydnad. Förhållandet till riksrådet blev så spänt att Erik inte

längre kunde vara kvar i Danmark. Under förevändning av att han skulle till ett utlyst möte i Kalmar, lämnade han landet, utan medgivande från riksrådet. I stället for han till Gotland, varifrån han slog sig på sjöröveri, som främst riktade sig mot Hansan, för att den inte stött honom som unionskung.

Till hans efterträdare utsågs en tysk furste, Kristoffer av Bayern, en nära släkting till kung Erik. I Sverige var det delade meningar om unionens fortsatta bestånd. Inom herremännen fanns en grupp som ville att Sveriges självständighet skulle återställas. Den hade stort stöd av allmogen, med Karl Knutsson Bonde som ledare.

Efter Kristoffers död 1448 valdes Karl Knutsson Bonde till kung i Sverige, medan det danska riksrådet valde Kristian av Oldenburg. Han blev stamfader för Danmarks ännu regerande kungahus. Kristian I hyllades sedan av skåningarna på landstinget i Lund.

Unionskrig

Karl Knutsson Bondes krig i Skåne

Efter kung Kristoffers död 1448 blev det inget gemensamt nordiskt kungaval. På sommaren 1448 utsågs Karl Knutsson Bonde till kung i Sverige och på hösten valdes greve Christian av Oldenburg till kung i Danmark.

Christian I hyllades därefter av skåningarna som kung på landstinget i Lund och mottog en riksfana från ärkebiskop Tuve Nielsen. Norges ställning var oklar, men efter ett möte i Halmstad 1450, där ärkebiskop Tuve deltog, erkändes Christian I även som norsk kung. Norge var därefter förenat med Danmark ända till 1814.

Bonde hade försökt att vinna den norska kronan men misslyckats. Mellan Sverige och Danmark var många tvistefrågor olösta och Christian I hade inte gett upp tanken på att återupprätta unionen. Ett förlikningsmöte hölls 1451, men blev resultatöst och under de två närmaste åren var det öppet krig.

Båda sidorna inriktade sig på förödelse i motståndarlandet på den andra sidan riksgränsen. På nyåret 1452 gjorde Bonde en större militär operation i Skåne. Han gick över gränsen vid Markaryd och drog mot Helsingborg. Slottet lyckades han inte ta, däremot härjades bygden omkring.

Därefter ryckte han mot Landskrona som intogs och brändes ner. Samma öde drabbade Lund, men ärkebiskop Tuve försvarade framgångsrikt domkyrkan och Lundagård.

Christian I hade ingen möjlighet att komma till undsättning på grund av drivis i Sundet. Svenskarna fortsatte sina härjningar i Östra Skåne där man bl. a. brände staden Vä. Det var bara vid Dalby som ett uppbåd av bönder och adel bjöd på starkare motstånd. Efter tre veckor drog sig Bonde tillbaka över gränsen.

Först vid midsommartid kunde danskarna utkräva hämnd

genom ett plundringståg i Västergötland. 1453 slöts ett stillestånd men efter två år började striderna på nytt.

I Sverige växte missnöjet med Bondes krigspolitik och han blev avsatt. I stället blev Christian I vald till kung även i Sverige och unionen var återupprättad. För Skånes del hoppades man att lösningen betydde fred vid gränsen.

Slaget vid Brunkeberg

I maj år 1471 hölls ett riksmöte i Arboga till vilket råd och andra stormän, borgerskap och fullmäktige från allmogen var kallade. Här bekräftades Sten Stures val som riksföreståndare.

Den 9 juni avseglade Christian I åtföljd av 26 rådherrar, bland dem sex svenskar, med en truppstyrka från Köpenhamn och landsteg först i Kalmar. I slutet av juli avseglade han med 70 skepp och 5000 man och lägrade sig på södra Djurgården. Flottan förlades vid Vångsön (Skeppsholmen).

Sten Sture som inte ansåg sig rustad till strid slöt stillestånd på Helgeandsholmen. Men redan i september drog Christian I samman sitt folk på Brunkebergsåsen som befästs med ”skärmar”. Själv begav han sig till Uppsala för att få allmogen att ställa upp på sin sida.

Under tiden hade riksföreståndaren Sten Sture samlat folk från de sydliga landskapen och dalkarlarna var på väg från Västerås.

När Christian I återvände från Uppland i slutet av september, fann han sina motståndare stridsberedda. Ärkebiskop Jakob Ulfsson manade till förlikning, men därpå var inte längre att tänka.

Den svenska hären vid Rotebro uppgick till 10000 man och delade sig i två avdelningar. Med huvudstyrkan drog Sten Sture mot Brunkeberg. På Liderna (Kungsholmen) förstärktes han med 1300 harneskklädda män. Nils Bosson med dalkarlarna tog en omväg längre norrut.

På förmiddagen den 10 oktober kom huvudhären till Klara kloster. Danskarna stod dels förskansade på Brunkeberg och dels i goda ställningar nedanför Klara kloster. Den danska flottan låg vid Kåpplingeholmen (Blasieholmen).

Sten Sture anföll från tre håll. Först anföll han danskarna vid klostret som hade stöd av kanoner på Brunkebergsåsen, där Christian själv befann sig med sin huvudstyrka. Under striden trängdes svenskarna något tillbaka. Samtidigt angrep 2000 välutrustade män av stadens borgerskap under befäl av Knut Posse på båtar över strömmen; de landsteg nedanför Brunkeberg och lyckades tända eld i skansarna trävirke.

Efter det Sten Sture fått förstärkning, började svenskarna få överhand. Christian lät den trupp som han hade omkring sig på bergsåsen, rycka ner som undsättning till klostret. Avgörandet föll när Nils Bosson med sina dalkarlar anföll från Brunnsviken mot Brunkeberg.

Striden pågick med stor häftighet. Knut Posse kom i handgemäng med självaste kung Christian I och blev så illa sårad att han låg liksom död på marken. Kort därefter träffades kung Christian av ett hakbösseskott i munnen och måste bäras bort. Det danska riksbanneret, "lilla Dannebrogen" föll i svenskarnas händer, men återtog strax av danskarna.

De överlevande danskarna kunde inte längre hålla stånd, utan flydde till fartygen. Kung Christian hade förlorat 2000 man av sin här under detta mördande slag. I den danska hären var förbittringen stor över nederlaget, som man skyllde på trolldom.

Kort efter nederlaget avseglade kung Christian med sin flotta till Danmark för att aldrig mer återvända till Sverige. Uppfylld av förbittring ville han fortsätta kriget, vilket hans danska rådsherrar motsatte sig. Han anhängare i Sverige gick nu över till fosterlandspartiet. I Brunkebergsslaget hade Erik Karlsson Vasa med stor tapperhet stridit på den danska sidan.

Christian II (den Gode)

Christian II är den danske och därmed också skånske kung som fått det sämsta eftermälet i svensk historia, han som i svensk historia går under namnet Christian Tyrann. I Danmark lär han betecknas som ”bondehär”, oftast med beteckningen Christian den Gode.

Christian II var född 1481, fick en borgerlig uppfostran för att därigenom lära sig umgås med vanligt folk. Som 16-åring skickades han till Norge för att slå ner oroligheter. Han återtog Bohus fästning liksom Akershus och Älfsborg.

Därefter fick han som uppgift att styra Skåne och Halland och vistades då omväxlande i Malmö, Helsingborg och Halmstad.

Han sändes därefter som ståthållare till Norge där han gjorde sig känd som en rättvis herre som slog vakt om småfolkets rättigheter. Det var där som han 1507, träffade Sigbritt och Dyveke, som kom att spela en stor roll i hans och Nordens liv. I Bergen fann han dem säljande bakverk i ett marknadsstånd.

De var från Holland, modern Sigbritt, en ful kantiq kvinna och dottern Dyveke, sällsynt vacker och behagfull. När Christian 1513, som 32-åring, blev kung tog han Sigbritt och Dyveke till Köpenhamn.

Kravet att han skulle gifta in sig i något europeiskt furstehus aktualiserades dock och enbart det bästa var gott nog - d v s han blev gift med Elisabeth av Habsburg, sondotter till kejsar Maximilian och syster till den blivande kejsar Karl V, han som sammanfogade Spanien med det tysk-romerska riket.

Äktenskapet ändrade inte Kristians relation till Dyveke, trots åtskilliga propåer från Habsburg. I stället blev det så att Sigbritt kände ett ansvar för den unga drottningen och efter Dyvekes död 1517 - hon förgiftarens genom någon adelsrepresentants agent - föreföll det som om Sigbritt fungerade som en beskyddande mor för drottning Elisabeth, den drottning som faktiskt har det bästa eftermälet i Danmarks historia.

Christian II var en intelligent bildad och begåvad kung, som omgav sig med betydande personer oavsett rang, politiker, lärde, konstnärer och främmande sändebud. Han var mycket arbetsam, reste runt i sitt rike och tog del av vad som hände - inte minst i Skåne - en otadlig regent fram till 1517. I och med Dyvekes död förändrades han och blev mer och mer oförsonlig mot sina fiender och mot adeln demonstrerade han ofta sitt hat.

Den som uttalade sin ovilja mot Sigbritt och Dyveke var främst adelsmannen Tordbern Oxe - om han var skyldig till Dyvekes död är ovisst. Han anklagades, men frikändes av riksrådet - bestående av adelsrepresentanter - varefter Christian tillsatte en bondedomstol som dömde Oxe till döden.

Efter 1517 ökade Sigbritts inflytande. Hon lade sig i statsangelägenheter och kring henne samlades personer på både gott och ont. Där fanns t.ex. prästen Didrik Slagbeck, han som fungerade som bödel vid Stockholms blodbad och därefter blev biskop i Skara. Han avrättades efter en kort tid som ärkebiskop i Lund.

På Amager genomförde Christian och Sigbritt en förändring så ön blev nära nog holländsk. Växtodlingen hade vunnit större framsteg i Holland än i Danmark. Drottning Elisabeth var förtänkt från barndomen vad gällde att äta grönsaker och frukt. I omsorg om sin herre, men också för att förändra Köpenhamnarnas kostvanor, bjöd hon in holländska grönsaksodlare att slå sig ner på Amager, en verksamhet som ännu präglar området.

På många områden visade sig Christian II som en föregångsman som konsekvent underströk jämlikhetsprincipen - varvid han kom i konflikt med adeln men också med kyrkan.

Han genomförde en lagstiftning som förbjöd den legaliserade vrakplundringen, nya författningar om städernas styrelsesätt, rättsvård, fattigvård och renhållning. Motsvarande också för landsbygden liksom upphörande av livegenskapens och inrättandet av ett opartiskt domstolsväsende.

En skollag som förbjöd lärarna att straffa eleverna på barbariskt sätt. Det var även han som grundade Ängelholm.

Christian II företog tre angrepp för att återställa unionsriket - han var ju vald till svensk tronföljare. I Sverige hade han stöd av unionspartiet med den gamle ärkebiskopen Jacob Trolle, som ville att sonen Erik Trolle skulle bli riksföreståndare.

Ärkebiskop Hemming Gad och yngre rådsherrar anslöt sig till allmoget som ville ha Svantes son till riksföreståndare.

Till sin uppfostran var Christian II katolik. På sikt övergick han till den lutherska läran och tillät lutherska präster att predika i Malmö.

Inbördeskrig i Sverige

Efter Svante Nilsson död började inre söndring. Unionspartiet, som huvudsakligen bestod av präster med den gamle ärkebiskopen Jakob Trolle som ledare, ville ha Erik Trolle som riksföreståndare.

De yngre rådsherrarna anslöt sig till allmogen som ville ha förre riksföreståndarens son Sture som riksföreståndare.

Redan i januari 1512 lyckades unionspartiet genomdriva att Erik Trolle blev vald till riksföreståndare. Någon tid senare slöt Lübeck och Sverige fred med Danmark. Sverige skulle följa de gamla villkoren: antingen en dansk kung eller årligen betala 12 000 riksmark till kung Hans och drottningen.

Ett valmöte skulle hållas midsommartid 1513. Det var osäkert om det unionsvänliga partiets förslag till riksföreståndare skulle antas.

Som riksföreståndare lät även den unge Sten Sture sig hyllas av allmogen i de olika landskapen och han hade även de viktigaste slotten och Stockholm i sin hand och kunde gå till kraftmätning mot rådet.

På våren 1513 samlades ett herremöte i Uppsala. Erik Trolles anhängare samlades på torget och deras mål var att återupprätta unionen.

Kort därefter samlades i Stockholm allmogepartiet till riksmöte, varvid Sten Sture blev erkänd som riksföreståndare. Unionsvännerna var förbittrade.

Sten tog nu släktnamnet Sture. Han var omkring 20 år och hade deltagit i åtskilliga krig och förhandlingsuppdrag. Han beskrivs som mild med ridderligt väsen och ädelt tänkesätt och hade gjort sig mycket avhållen. Han var nära vän till Gustav Eriksson Vasa, som inträtt i krigstjänst.

I Sverige lade sig emellertid inte partistriden. I september 1515 ankom Gustav Trolle till skärgården utanför Stockholm,

där Sten Sture förberedde sig för att ta emot honom och få hans trohetsförsäkran. Han nonchalerade emellertid helt riksförståndaren och for direkt till Uppsala. Det hjälpte inte att Sten personligt uppvaktade honom i Uppsala, utan han blev bemött med hånfulla ord och de skildes som stora ovänner.

Kort därefter höll ärkebiskopen på Stäket ett möte, där avtal uppgjordes om kung Christians inkallande. Stilleståndsavtalet med Danmark gick snart ut. Till att förhandla om det hade Sten Sture utlyst ett möte i Telge, dit även ärkebiskopen var kallad för att avge trohetsförsäkran, men varken han eller hans anhängare kom.

En tid efter mötet fängslades Erik Trolle och några andra. I oktober började belägringen av Stäket (Biskopsholmen), varvid de som var för unionen stämplades som fiender.

Vid nyår 1517 hölls ett möte i Arboga, varvid beslöts om fortsatt motstånd mot såväl Gustaf Trolle som Christian II. Samtidigt ankom ett brev från ärkebiskop Birger i Lund, som hotade med bannlysning om inte belägringen av Stäket upphörde.

Som undsättning till det belägrade Stockholm - slottet var i Sten Stures hand - hade Christian II i augusti 1517 skickat en flotta med 400 man under befäl av Sören Norby.

Då undsättningen dröjde blev ärkebiskop Trolle vankelmödig och erbjöd sig att för samtal träda in i Sten Stures läger. Trolle infann sig emellertid inte på avtalad tid, på grund av att undsättningsflottan närmade sig och han var inte längre beredd att underhandla.

Efter det att undsättningsflottan skövlat Åland och i finska skärgården närmade den sig Stockholm och landsteg. Sten Sture mötte dem med samlad manskap vid gården Vädla, (Östermalm) där det utkämpades en strid, som slutade med danskarnas nederlag, varefter de flydde till stranden och skeppade in sig i största hast.

Slaget vid Brännkyrka

I juni 1518 landsteg Christian II med en här av tyska legoknek-tar som lägrade sig på Södermalm. Mot sig hade de en stark bondehär från Sörmland. Slaget var en blodig uppgörelse vid Brännkyrka (Mariatorget). Med en förlust på 1600 man vann bondehären en dyrköpt seger; även danskarna led stora förluster och 300 fångar fördes in i Stockholm. Gustav Vasa förde i denna strid den svenska fanan.

Kort därefter fick Christian dra sig ut till sin flotta, där ihållande motvind tvingade honom att ligga kvar till långt ut på hösten och genom brist på livsmedel hamnade han i en svår situation. Vid underhandlingar gjorde han fruktlösa försök att locka Sten Sture till sig.

Slutligen föreslog Kristian II att de skulle mötas på land, varvid sex ansedda svenska män skulle överlämnas som gisslan, i utbyte mot lika många danska.

Sten Sture antog förslaget och skickade över Henning Gadh, Gustav Vasa, Lars Siggesson och Birger Nilsson Grip. Vid Kungshamn gick de ut i en liten båt, varifrån de fördes över till ett dansk skepp som fångar.

Sten Sture inväntade förgäves kungens ankomst. Christian som nu fått förlig vind, avseglade kort därefter till Danmark och tog med sig gisslan som fångar.

Stockholms blodbad

I januari 1520 drog en välutrustad och stor dansk knekthär, anförd av väpnaren Otto Krumpen, från Helsingborg upp genom Småland. Riksföreståndaren Sten Sture d.y. hade samlat en 10 000 man stark bondehär, som förskansat sig bakom en isvall vid norra änden av Åsunden, vid staden Bogesund (Ulricehamn).

Den 19 januari möttes de båda härmarna. Redan vid stridens början träffades Sten Sture av en kanonkula som fällde hans häst och krossade hans knä, så han fick föras ur striden. Bondehären råkade nu i förvirring, slog tillbaka två anfall, men vek för det tredje och skingrades åt alla håll.

På Tiveden, där vidsträckta bråtar huggits upp, samlades emellertid åter hären och gjorde motstånd. Efter en blodig strid lyckades danskarna ta sig förbi, sedan en förrädare visat en väg vid sidan om bråtarna.

Den danska hären drog vidare mot Västerås. På kyrkodörarna fäste de upp det påvliga bannlysningsbrevet.

Den sårade Sten Sture, vars tillstånd till att börja verkade hoppingivande, försökte ta sig till Stockholm i en släde, men avled under hemfärden. Han var knappt 28 år och lämnade efter sig riket i ett hjälplöst läge.

Det blev hans hustru Kristina Gyllenstierna som tog befälet på Stockholms slott och försvaret. Hon skrev till Ture Jönsson och uppmanade honom att bistå henne, men han hade anslutit sig till kung Christian.

Rådsherrarna visade sig rådvilla och modstulna, ofta förrådiska; bönderna var för att fortsätta striden, men saknade anförare. Den 20 januari besatte danskarna Strängnäs och trängde upp till Uppsala.

Den 2 mars samlades 10 riksråd i Uppsala, där även den danske befälhavaren var närvarande. Gustaf Trolle som återtagit sitt biskopsämbete, öppnade mötet med tal, vari han framhöll att de nordiska rikena av naturen var ”som en kropp under ett huvud”. Christian II erkändes som konung. I hans namn utlovades glömska av det förflutna samt en regering i överensstämmelse med Sveriges lag.

Även fru Kristina hade kallats till mötet, men vägrat att infinna sig. Från Uppsala tog sig herrarna till närheten av Spånga, varifrån kaniken Henrik Sledorn samt biskopskanslern Olaus Petri försökte få kontakt med henne för samtal.

Det enda svar de fick var från de på Helgeandsholmen uppställda kanonerna. En allmogeskara drog mot de danska trupper som belägrade Västerås slott. De bröt då upp och förenade sig med den danska hären vid Uppsala. Under tiden fick bondehären betydande förstärkning.

På långfredagen inlät den sig i strid, men på grund av anförarnas oskicklighet blev det ett blodigt nederlag. Bönderna var inte modfällna, däremot fientligt inställda till biskoparna och en del av kyrkans män.

I början av maj ankom Christian II till Sverige i sällskap med Hemming Gadh, en av de i gisslan som förrådiskt förts som

fånge till Danmark. Han hade nu anslutet till kung Christian. Fåfångt uppmanade han fru Anna Bielke, som efter sin makes död, förde befälet på Kalmar slott att ge upp.

I sitt läger utanför Stockholm höll Christian II riksmöte, varvid han av de församlade erkändes som kung. Den 5 september utfärdade fru Kristina jämte hövitsmannen och stadens råd ett brev, varigenom Stockholms slott och stad överlämnades till kung Christian. Kungen lovade å sin sida glömska och särskild benådning av vissa namngivna personer.

Den 7 september höll Christian sitt intåg i Stockholm, där nåd betygades. Kort därpå avreste Christian II till Danmark, men återkom i början av oktober. Då rustades det till kröning, samtidigt som dolda planer var på gång.

I gråbrödraklostret hölls ett herremöte under ledning av en dansk biskop, som genomdrev en förklaring att Christian härstammade från "Erik den heliges blod" och genom arvsrätt var Sveriges rätte konung. Den 4 november kröntes han i Stockholms domkyrka. Därefter hölls ett praktfullt gästabud.

Den 7 november framträdde oväntat ärkebiskop Gustav Trolle och yrkade lagens strängaste straff för de "kättare" som förgripit sig mot honom. Det togs ingen hänsyn att de uppvisade fru Kristinas brev från 1517. Därefter tillsattes en andlig domstol, som avgav en förklaring om att de anklagade gjort sig skyldiga till uppenbart kätteri.

Vid middagstid den 8 november fördes de livdömda herrarna, trots avsaknaden av rättslig procedur till Stortorget, kring vilket väpnade knektar var samlade. Till offren hörde Erik Johansson Vasa.

Christian II seger innebar att unionen återupprättades, men samtidigt lade den grunden till ett nytt och blodigt "befrielsekrig" som slutade med att Gustav Vasa valdes till kung.

Christian II avsätts

Kyrkan och högadeln var förenade av många band. Många av kyrkans män hörde till rikets förnämsta ätter och det var inte ovanligt att adelsmän förvaltade kyrkliga egendomar.

Prästerna och högadeln hade många skäl att i början av 1523 sluta sig samman i en revolt mot Christian II. I slutet av mars hyllades Christians farbror Fredrik I som kung på landstinget vid Viborg. Upproret spred sig och i slutet av april lämnade Christian II Danmark.

Christian II blev villrådlig och handlingsförlamad. I Skåne, på Själland och på Fyn upprepade landstingen sin trohet mot honom, men Fredrik hade med pengar från Hansan skaffat sig en här som tvingade provins efter provins att underkasta sig honom.

Senare på året kröntes Fredrik I till kung. Han fick då lova att försvara kyrkans privilegier och friheter och återge aristokratin dess ställning som rikets styrelse.

Christian, Sigbritt och Hans Mikkelsen bad kejsar Karl om hjälp, men då den drog ut på tiden, reste Christian till Antwerpen för att få ut återstoden av sin hemgift 150 000 gulden från den Habsburgska familjen.

I själva verket var det en landsflykt som kom att vara till 1532. Under denna tid dog drottningen, Sigbritt återkom inte heller - hon blev kvar i Holland och där lyckades Fredrik I att få henne dömd och bränd som häxa.

Återstoden av sitt liv hade han stöd av kaparkaptenen Sören Norby som försökte förverkliga hans planer på att återta sin förlorade tron.

Christian anföll 1531 Norge med en flotta, där han var välkommen. Men han var alltför godtrogen, då de samtidigt skickade efter förstärkning från kung Fredrik.

Det blev stillestånd och vänskapsfördrag som undertecknades av både Christian och Fredrik. Det revs emellertid så snart Christian kom ombord på Fredriks skepp. I stället för hedersvärd fördes Kristian bort i fångenskap, som varade tills han dog vid 78 års ålder - varav 27 år i fångenskap.

Uppror i Göinge och Lister

Sölvesborgs slott

I augusti 1524 var det åter oro i Göinge. Orsaken till upproret var att den nye kungen Fredrik lagt på en ny skatt, som innebar att varje bonde skulle betala 24 skilling eller lika mycket som en tunna öl eller tre lamm kostade. Bönderna vägrade betala. De slog ihjäl en av kronans fogdar och jagade bort hans skrivare.

Adelsmannen Nils Brahe på Vanås stod på Christians II och böndernas sida - och lyckades organisera en bondehär om 8 000 man, som understöd till Sören Norbys ”befrielsekrig”.

Då Christian II stod framför Stockholm 1520, var Sören amiral för flottan och den som spärrade inloppet till staden. Det var även han som fick den föga angenäma uppgiften att arresterade de som dömts kvällen före blodbadet.

Det är känt att han var emot kungens handlande och han hjälpte flera att rädda livet. Efteråt var han befälhavare för den flotta som förde fru Kristina Gyllenstierna - Sten Stures unga vackra änka till Köpenhamn. Det lär ha uppstått ett romantiskt förhållande mellan dem.

Under förundersökningen av de anklagade hade hon uppträtt mycket modigt. Sören Norby lär ha sagt att hon var det enda ”manfolket” i hela herreförsamlingen. De hade tänkt gifta sig, vilket Gustav Vasa motsatte sig.

Trots att Christian II miste tronen, stod Sören Norby vid hans sida. Han miste många av sina förlänningar, men fick behålla sitt älskade Gotland. Det var från Visby slott han tillsammans med hövitsmannen av Visborg Jens Holgersen Ulfstand, utrustade en mängd sjörövarfartyg, som var en plåga för folket vid kusterna och ställde till svåra problem för handelsförbindelserna.

Han kallade sig ”kejserlig amiral” över det baltiska havet, och på fräckt sjörövarvis ”Guds vän och hela världens ovän”. De plundrade fartygen lät han gå tomma tillbaka med det hånfulla avskedet, att han önskade dem välkomna tillbaka.

Hansastäderna Lübeck och Danzig led svårt av kaperiet och de hade inget emot att Gotland åter kom under Danmark, bara de blev av med den besvärlige Norby, som verkade för den avsatte Christian II.

Oroligheterna i Göinge drabbade riksmarskalken Tyge Krabbes län och han slog till med hårdhandskarna samt gick skoningslöst fram mot bönderna. De gav honom öknamnet ”Bassepyd”. men oron höll i sig.

Christian II försökte utnyttja upproret och skickade en knektstyrka under befäl av Otto Stigsen och lät dem landstiga i Sölvesborg. De intog snabbt Sölvesborgs och Åhus slott.

Tyge Krabbe samlade ryttare och började belägra Åhus slott. Själv kom Sören Norby i april till Blekinge och Lister. Han framträdde på landstinget i Hjortsberga, där han fick folkets stöd för Christian II.

Norby inrättade ett befäst läger vid Sölvesborg och skaffade sig därmed ytterligare en bas för anfall in i Skåne.

När Tyge Krabbe försökte inta Sören Norbys läger drevs han tillbaka. Han fick upphäva belägringen av Åhus och drog sig mot Lund. En del av hans trupper fortsatte till Landskrona. Sören Norby följde efter och drev undan Krabbes trupper och föll tillbaka mot Malmö.

Norbys stöd bestod av allmogen i Blekinge och Göinge och skånska högadeln. Däremot höll sig borgerskapet i Malmö

denna gång till Fredrik I.

Norby samlade även ombud från de skånska häraderna på landstinget i Lund, där de avgav trohetsed till Christian II. Efter hyllningen i Lund drog han vidare till Helsingborg, där han började belägra slottet.

Fredrik I hade lyckats utverka hjälp från Lübeck som angrep Pukavik i Blekinge som var bas för Norbys flotta. Därmed avskars hans förbindelse med Gotland.

I slutet av april 1525 landsatte Fredrik I 900 knektar och 400 ryttare samt artilleri i Malmö, under sin fältherre Johan Rantzau. Inför detta hot samlade Norby sin huvudstyrka vid Lund och förskansade sig i en vagnborg.

Den 28 april led Sören Norby ett förödande nederlag vid Lund. Över 100 av hans folk stupade och 400 knektar tillfångatogs. Under utgrävningar 1927 upptäckte man strax öster om domkyrkan, under nuvarande Krafts Torg några massgravar, som kan sättas i samband med dessa strider.

Nederlaget vid Lund medförde att Sören Norby tvingades ge upp belägringen av Helsingborg. Med några hundra knektar förberedde han sig på att försvara Landskrona. Från Öster över Hasselbro närmade sig bönder under Otto Stigsen, för att anfälla Rantzau i ryggen. I det blodiga slaget vid Bunketofta den 11 maj besegrades Stigsens bondehär. Över 300 bönder stupade och 1500 togs tillfånga.

Efter en tids belägring kapitulerade även Landskrona. Norby gjorde det på villkor att han i stället för Gotland, fick städerna Sölvesborg och Ronneby med omkringliggande härader som län.

Från Sölvesborg fortsatte han sina kaperier som gick ut över all sjöfart. Äventyraren och sjörövaren mötte sitt öde 1530 då han i spetsen för kejsrerliga trupper stupade vid belägringen av Florens.

Nederlaget medförde att böndernas makt minskade, medan adeln återfick sin makt. De upproriska bönderna fick t.o.m. order om att avrätta sina ledare, vari ingick Nils Brahe.

Fredens Brömsebro

Foto John Görnebrand .

Vid huvudleden mellan Karlskrona och Kalmar rinner Brömsebäck, en gång gräns mellan Danmark och Sverige. Strax intill står Fredsstenen i Bröms som minner om freden i Brömsebro 1645.

Vid Brömsebäck's utlopp i Östersjön låg en gång den danska bastionen Kristianopel på en halvö, som skydd mot arvfjenden Sverige.

Här låg en gång staden Avaskär som först Erik XIV bränt och skövlut under Nordiska sjuårskriget på 1560-talet och Gustav II Adolf förödde under Kalmarkriget 1611.

Av fästningen Kristianopel som anlades av Kristian IV på ön Korseskär, återstår bara en rest av den gamla muren som en gång på sina ställen var upp till 9 meter hög.

Sommartid är här en idyll, präglad av historiens vingslag, med några trevliga restauranger i bymiljö med modern service.

Bara några mil här ifrån ligger den svenska fästningen Kalmar, som kom till på 1100-talet och byggdes ut med ringmur på 1200-talet, som ett led i den försvarsgördel, vilken skulle skydda mot sjörövare och fiender från andra sidan Östersjön.

Kungamöte i Brömsebro 1541

Gustav Vasa

Midsommartid 1541 anlände Gustav Vasa med en flotta till Kalmar, där han dröjde kvar över sommaren, medan Christian III under samma tid uppehöll sig i Malmö. Man hade kommit överens om ett möte på själva gränsen vid Brömsebro.

Det fanns många tvistefrågor att lösa, varav en hel del skjutits på framtiden vid kungamöten i Jönköping och Malmö.

För Gustav Vasa var den stora frågan att få tillbaka Gotland som sedan gammalt var svenskt land. Danmark hade lyckats förvärva det då drottning Margareta löst in ön från Tyska riddarorden, efter att den pantsatts av kung Albrekt.

Vid Malmömötet - Malmö recess - hade Gustav Vasa med eftertryck betonat att Gotland sedan äldre tider hört till Linköpings biskopsdöme. Albrekt var inte öns rätte ägare när han pantsatte den. Efter ett häftigt ordbyte, hade det rått en

stunds tystnad, varefter frågan hänskjutits till Hansans fullmäktige som beslutat att: Blekinge skulle genast återlämnas till Danmark, men Viken fick behållas av Sverige. Om Visby inte var intaget av de svenska belägringstrupperna, skulle det förbli i dansk hand, tills man kunde avgöra det vid nästa möte.

I detta fördrag, liksom i alla tvistefrågor gynnade besluten Danmark, medan det var Sverige som fick stå för alla uppoffringar, enligt Gustav Vasa. Tvistefrågorna om Gotland, vederlag för de svenska krigskostnaderna under grevefejden samt om svenska herremäns besittningsrätt till jordagods i Danmark, hade hänskjutits till ”ovälde skadesherrar och domare”.

Missbelåten hade Gustav Vasa skyndsamt farit hem från Malmö, samtidigt som han lovade sig själv att aldrig mer återvända. Därefter hade det hållits ett möte i Lödöse, som än en gång skjutit frågorna framför sig till mötet i Kalmar.

Gustav Vasa var besviken på sina förhandlare för att de inte redan från början tagit upp frågan om Gotland. Ett plåster på såren var att Danmark på utsatt tid betalat sin krigsskuld till Sverige för hjälpen i Grevefejden.

På det stora skeppet Draken befann sig i gott förvar sönerna Erik och Johan. Följande dag anlände kung Christian med sina rådherrar till den motsatta sidan.

Efter det att gisslan utväxlats, bjöd kung Christian Gustav Vasa att göra sig omak och komma över till den danska sidan, där han tog emot med stor vänlighet.

De slog sig ner i en dubbelstol utanför Christians tält och hade ett förtroligt samtal i en timma. De drack varandra till flera gånger. De kom överens om att inte bara hålla fred mellan rikena, utan även ingå ett förbund för att lösa en del andra frågor av gemensamt intresse, varefter de skildes i vänskaplighet.

Ingen av rikena skulle bistå det andra rikets hemliga eller uppenbara fiender. Om några personer uti det ena eller andra

riket gjorde uppror, tvedräkt och uppväckte eller eljest med något ofog, bekymmer och förtret bedrövade eller besvärade, så skulle vardera av de förbundna rikena lämna hjälp och undsättning. Det var särskilt ”skogstjuvarna” Vasas namn på Dacke och andra upprorsmän, som var föremål för de båda kungarnas missnöje.

De räknade även med ett krigsföretag från tyskt område, för att återinsätta Christian II, som de var beredda att gemensamt förhindra. Gustav Vasa betraktade visserligen Danmark med stor misstänksamhet, men båda var inriktade på fredliga lösningar.

De 14 september daterades freds- och förbundstrakaten som ingicks på 50 år. De kom inte ens att hålla hälften så lång tid. Till följd av det spända förhållandet, som båda länderna stod till kejsaren, var de förbundna hänvisade till förbindelse med dennes motståndare. Den förnämste av dessa var kung Frans I av Frankrike.

Jörgen Kock, myntmästare, borgmästare och upprorsmakare

När Christian II störtades 1523 följde Hans Mikkelsen med honom i landsflykten och borgmästarfunktionen övertogs av den idérike, handlingskraftige och tämligen samvetslöse Jörgen Kock. I januari 1524 kapitulerade Malmö för Fredrik I, samma skedde en månad senare med Köpenhamn.

Vem var då Jörgen Kock och hur kunde han intaga en nyckelroll i den danska historien under ett 30-tal år? Vad vi vet var han född 1487, kanske 1488, tysk och kom från Westfalen där hans släktingar förmodligen varit verksamma i produktionen av mynt. Hans mor var förmodligen från Lübeck.

Han kom till Danmark som en fattig yngling, en av de många tusen tyskar som sökte sin yrkesmässiga utkomst i de blomstrande städernas olika hantverk. Han lärde sig snabbt danska språket, vilket får betraktas som ovanligt i en tid då borgare och hantverkare, liksom kungarna talade tyska.

Han anställdes hos myntmästaren Dines Blicher i Malmö när Kristian II p.g.a. sina krig behövde mer guld och silver omvandlat till pengar hann inte myntmästaren med, borgmästare Hans Mikkelsen lät, efter samråd med Sigbritt, ersätta Blicher med Jörgen Kock som då är 30 år.

Samma år gifte han sig med en rik änka från Helsingör - hon hade tidigare varit gift med en man från Danzig och hade en son som senare blev kaparkapten på ett fartyg som för den landsflyktige Christian II räkning uppbringade handelsskepp. Denne Jörgen Kocks styvson blev f.ö. med sin besättning tillfångatagen av hamburgare 1525 och Jörgen Kock reste ner till Hamburg för att lösa ut honom.

Tyvärr kom han för sent för både styvsonen och hans 75 besättningsmän hade redan hängts! Pengarna som Jörgen Kock hade med sig lånade han istället ut till Lübeck - dessa skulle senare spela en viss roll i Malmös historia.

Detta att vara myntmästare och ensam sådan, för ett land var en fin affär. Jörgen Kock hade ungefär riksbankens funktion och hade provision på alla tillverkade mynt. Han hade att omvandla från adel och kyrkan beslagtagna klenoder till pengar, men också att verkställa inköp av koppar från Falun eller från Fugger i Augsburg. Han hade också att tillse att det kom fram träkol för smältningsproceduren och han hade att uppbära, d.v.s. mottaga och omvandla, inte indriva, de skatter och avgifter som flöt in. Oftast betalades skatterna i form av kreatur och spannmål.

Myntmästaren hade även rätt att driva egna affärer, växlingar likaväl som bankirverksamhet men också handel med olika produkter. Detta är en tid då Europas furstar faktiskt behärskas av de två stora "multinationella" företagen, Fuggers i Augsburg och Medici i Florens. Utan deras medverkan kunde det t.ex. inte föras krig. Myntmästarefunktionen gav rikedom till den som kunde jobbet, kunde blanda metaller lika väl som bokföringen. Och Jörgen Kock var skicklig och hade ambitionen att skaffa sig makt. I hans myntverkstad arbetade 100-talet man och hans handelsagenter reste vida omkring.

När Christian II avsattes följde Malmö-borgmästaren Hans Mikkelsen med. På Mikkelsens rekommendation valdes Jörgen Kock till borgmästare. Den "tacksamhet" som Jörgen Kock visade tog sig i uttryck i att han, när Fredrik I intagit Malmö, konfiskerade Mikkelsens egendom, det är följande något oklart om det var för Mikkelsens bästa; det finns vissa uppgifter om att Kock kontinuerligt underhöll Mikkelsens familj.

Myntmästarefunktionen bibehöll Jörgen Kock också under Fredrik I tid, dock utsåg Fredrik ytterligare två myntmästare, en i Köpenhamn och en i Ribe. Jörgen Kock hade inte längre något monopol. Han hade lånat ut mycket med pengar till Christian II, så skedde också till Fredrik I.

1524 hölls Kungamöte i Malmö. Förutom Fredrik deltog Gustav Vasa och en rad tyska hertigar.

Som tack för detta adlades han av Fredrik I och han kom också genom detta i bättre affärsrelationer med betydande adelsrepresentanter - liksom med Gustav Vasa.

Jörgen Kock började som enväldig borgmästare med att utveckla och förändra Malmö. Han konfiskerade de katolska egendomarna, gjorde gråbrödraklostret till sjukhus och helgeandsklostret till rådhus.

Han utverkade Malmös självbestämmanderätt i kyrkliga frågor, d.v.s. han genomförde i realiteten reformationen i Malmö, medan övriga Danmark alltså var katolskt. Han förändrade Malmös stadsplan, gator ändrades och ett kvarter revs för att ge plats för Stortorget, vägar från hamnen anlades - t.o.m. mycket i dagens Malmö bär faktiskt spår efter Jörgen Kock.

Man kan säga att Jörgen Kocks målsättning var att göra Malmö självständigt och likvärdigt med Köpenhamn. I april 1533 dog Fredrik I. Jörgen Kock fortsatte med att tillverka mynt i riksrådets namn. När herredagen samma år inte kunde enas om tronföljden utan lämnade posten som regent vakant bröt Jörgen Kock med riksrådet.

Detta motiverade han med att det faktiskt var den katolska kyrkan som utgick som segrare vid herredagen! Den naturlige tronföljaren - Fredrik I son Christian (som senare blev Christian III) var känd som ivrig protestant. Det pratades i det oändliga på herremötet om "Guds rena ord" vilket givetvis var svammel för vad det handlade om var kyrkans ägodelar, egendomar och maktfunktion. Resultatet av herredagen blev att ärkebiskopen Torben Bille i Lund förklarade alla protestanter för fredlösa!

Jörgen Kock svarade med att lägga om mynttillverkningen så att alla pengar försågs med den då tillfångatagne Christian II bild. Ärkebiskopen med hjälp av den skånska adeln anföll emellertid Malmö och detta gav Jörgen Kock tillfälle att med Malmö-borgares hjälp storma och förstöra det förhatliga Malmöhus som dittills legat utanför Jörgen Kocks kontroll.

Kommendanten Mogens Gyldenstierna, liksom i borgen

boende stormän tillfångatogs, däribland inte obekante ärkebiskopen i Sverige, Gustav Trolle. Alla fångarna inkvarterades under tämligen bekväma omständigheter hos Jörgen Kock.

Det var då som Lübeck grep in på allvar. Bilden kan te sig som verkligt förvirrad. Christian II hade under hela sin regeringstid varit Hansans, d.v.s. Lübecks store fiende eftersom han önskade minska Hansans handelsmakt. Gustav Vasa som kommit till makten uteslutande med Lübecks hjälp hade avtal med den mäktiga hansestaden. När Christian II angrep Norge 1531 - delvis med stöd av Holland - hjälpte Lübeck Fredrik I. Men när Christian II väl var tillfångatagen ändrade Fredrik I sin politik, bröt med Lübeck och sökte vänskap med Holland.

Det var främst den holsteinska adeln som fick Fredrik att ändra politik, ty för Holstein var Lübeck en farlig granne. När Jörgen Kock väntade förnyade angrepp mot Malmö från adeln var det naturligt att han sökte kontakt med det utmanövrerade Lübeck. Och ett, två, tre blev alltså Malmö - Köpenhamn och Lübeck vänner och Lübeck gick in för att befria sin tidigare främsta motståndare Christian II!

Visst var väl Lübeck först misstänksamt mot Malmö och kameleonten Jörgen Kock. Men den lübeckska flottan kom till Öresund med greve Kristoffer av Oldenburg som ledare för den militära aktionen i tillnamnet Christian II uppdrag. Han uppsöks av Jörgen Kock, Köpenhamns borgmästare Ambrosius Bogbinder och biskop Gustav Trolle, som under tiden gått över till Jörgen Kocks sida.

Enligt Jörgen Kocks råd satte den militära aktionen först igång mot Själland. Jörgen Kock skrev ut skydds brev för adelns egendom, för att tack vare detta vinna adeln över till Christian II sida.

I Christians namn mottog greve Kristoffer och Jörgen Kock hyllningar först på Själland och den 10 augusti 1534 i Skåne.

Ändringen i Jörgen Kocks sinne inträffade efter det för honom så misslyckade slaget vid Helsingborg den 12 januari

1535 då kommandanten Tyge Krabbe utan förvarning öppnade eld mot Jörgen Kock och hans trupper, bestående av malmöbor och Lübeckare.

Med svårighet räddade sig Jörgen Kock över till Själland. Han framstår därefter som den förbittrade adelsmotståndaren och det nya krigståg han företog mot den själländska adeln var rena straffexpeditionen. Med hjälp av uppviglade bönder och borgare brändes och plundrades Själlands slott och borgar.

Den enda borg som Jörgen Kock inte kunde inta var Dragsholm. De adelsrepresentanter som inte lyckades fly fördes som fångar till Köpenhamn. Under tiden skakades en trupp på 1600 man rytteri fram i Skåne - det var skånsk adel och svenskar - den skulle fraktas över från Trelleborg till Køge för att möta Jörgen Kocks bonde- och borgarskaror. Men transporten kunde inte ske eftersom Jörgen Kock sände Lübeckarnas krigsskepp till detta vatten.

Men Johan Rantzau trupper i blivande Christian III namn närmade sig. Efter Jylland och Fyn kom Själland. Upplösningen hotade koalitionen Lübeck-Malmö-Köpenhamn i och med att Wullenweber, Lübecks borgmästare, inte bara störtades utan också tillfångatogs av Rantzau, torterades och avrättades.

Slutet blev att såväl Malmö som Köpenhamn inneslöt av Christian III trupper, Malmö kapitulerade först, Köpenhamn efter det att hungersnöden blivit allt svårare; försvararen av Köpenhamn var Jörgen Kock.

Sitt livs nederlag upplevde han den 29 juli 1536 då han två gånger fick falla på knä inför Christian III och be att denne skulle ta honom till nåder.

Och så inträffade detta så överraskande att initiativtagaren och den verkliga ledaren för hela grevefejden fick en s.k. förlikning. Jörgen Kock blev av med borgmästarsysslan i Malmö - han återinsattes dock fyra år senare av samme Christian, som åstadkommer en förlikning mellan Jörgen Kock och den danska adeln som han härjat hos.

Förklaringen till Christian III milda behandling av upprorsmakaren Jörgen Kock torde ha varit att Christian hade ont om pengar och att han behövde en effektiv medarbetare.

Sålunda fick Christian överta de skuldebrev som Jörgen Kock hade i sitt förvar avseende såväl Christian II, Fredrik I, greve Kristoffer, Albrecht av Mecklenburg och Lübeck.

Dessutom fick Christian III privat låna 12 000 mark av Jörgen Kock. Kock blev alltså även den nye kungens man och de anklagelser som Jörgen Kock tidigare riktat mot den katolska kyrkans biskopar gjorde Kristian till sina.

Jörgen Kock blev inte myntmästare mera men sattes att granska den köpenhamnska myntmästarens räkenskaper som tack för det belönades han av Christian med Borgeby slott och Löddeköpinge by, d.v.s. det var kyrkan som fick släppa till och 1540 återinsattes han som borgmästare i Malmö - ett ämbete som han behöll till sin död 1556.

Av de där pengarna som Jörgen Kock skulle lösa ut sin styvson med i Hamburg bildade han en fond vars avkastning skulle användas till mat och öl till fattigt folk i Malmö. Detta fungerade bra ända till 1708 då Magnus Stenbock "lånade" beloppet för att stärka den svenska fältkassan. Någon återbetalning blev det emellertid aldrig.

Det grymma sjuårskriget

Efter fredskungarna Christian III, död 1559 och Gustav Vasa året därpå, kom två unga kungar på tronen i de båda länderna. Den direkta orsaken till krigets utbrott var ganska meningslös. Fredrik II fortsatte med att föra de tre svenska kronorna i det danska riksvapnet och Erik XIV å sin sida satte såväl Danmarks som Norges vapen i sin sköld.

Det var inget tvivel om att Fredrik II i motsats till sin far närde planer på att återupprätta Kalmarunionen, med sig själv som kung för de nordiska rikena. Erik XIV å den andra sidan krävde i första hand tillbaka Gotland, men även Skånelandskapen. Bägge hade även planer på att lägga under sig Estland och Livland.

De båda ländernas riksråd var emot kriget, men kungarna avgjorde saken. Försök till försoning gjordes 1561, men då det visade sig omöjligt att få en fredlig lösning fick vapnen tala.

Det var kung Fredrik som utlöste det Nordiska Sjuårskriget, ett krig som i grymhet och ödeläggelse överträffar alla andra nordiska krig. Det var under detta krig som hatet mellan folken i Danmark och Sverige grundlades. Bönderna på bägge sidor om gränsen försökte undvika det genom att sluta bondefreder.

Till det krig som Fredrik II förklarade Sverige hade han förberett sig väl. Hären bestod i huvudsak av 28000 tyska legoknektar som kostade mycket pengar.

Hären bröt upp från Helsingborg den 4 augusti och drog genom Halland mot Älvsborgs fästning, som efter en kort beskjutning gav upp. Men då manskapet fick svårt att livnära sig och rycktes bort i farsoter, drog sig hären snart tillbaka till Helsingborg.

Den danska flottan bestod av 27 skepp och till denna slöt sig även en lübsk eskader om 6 skepp. Den svenska flottan under Jakob Bagge var i skepp jämnstark med den danska, kanske något sämre utrustad.

Utanför Gotland möttes de båda flottorna i en hård strid, men ingen fick överhand, däremot fick skeppen i båda flottorna svåra skador. Den danska flottan gick därefter till Bornholm, medan den svenska tog sig till Öland.

I slutet av augusti for kung Erik till Jönköping och underrättades därvid om Älvsborgs fall, vilket gjorde honom modfärdig. Han samlade här ett allmogeuppåd, men eftersom det led brist på utrustning, kunde det inte uträtta mycket.

Den 12 oktober bröt Erik upp från Jönköping och drog längs Nissastigen mot Halland. Efter två misslyckade stormningsförsök av Halmstad, överlät han befälet åt general Morny.

Till Halmstad anlände även kung Fredrik, som tackade manskapet för deras uthållighet. Krigsrörelserna avstannade för resten av året. Den 22 december höll Erik ett lysande triumftåg i Stockholm.

Erik företog i början av 1563 ett fälttåg i Norge som blev framgångsrikt. Samtidigt drog Klas Kristoffersson Horn mot Bohus som besköts, men envist försvarade sig.

Mordbegär och förstörelselust hade utvecklats hos Erik När en svensk här under Knut Knutsson Hand bröt in i Halland, fick han besked att gå fram skoningslöst. Därmed blev Halland förvandlat till en ödelagd provins.

Danskarna hämnades genom att bryta in i Sunnerbo ödeläggande allt som kom i deras väg. Men de måste snart dra sig tillbaka på grund av livsmedelsbrist.

Pingstdagen avseglade Jakob Bagge från Dalarö med en flotta med 35 skepp, med sig själv på amiralsskeppet Makalös, som hade 173 kanoner och en besättning på 800 man.

Han råkade ut för en svår storm, som skingrade flottan, så att hans styrka bara bestod av två skepp när han mötte den danska flottan mellan Gotland och Öland.

Efter flera dagars hård strid kringrändes hans skepp. Bagge blev övermannad och det stora amiralsskeppet råkade i brand. Med den återsamlade flottan drog sig Bagge till Öland där han lade beslag på 26 rikt lastade handelskepp från Lübeck.

Blodet strömmar i Ronneby

Kyrkan i Ronneby

Som gränsland och kustlandskap hade Blekinge under tidernas gång ofta varit utsatt för överfall. De många åmynningarna underlättade för fiender att ta sig i land och tränga in i landet. Vid åmynningarna låg ofta stapel- och köpplatser, som var särskilt eftersökta av sjörövare och fiender.

Den 30 augusti 1564 bröt Erik från Kalmar in i Blekinge. Han drog fram med större vildsinthet än vanligt. Strax innanför gränsen låg den medeltida staden Avaskär som gick upp i rök samtidigt som folket fick känna på krigets fasor.

Samma öde rönt staden Lyckå vid Lyckebyåns utlopp i centrum på den bördiga Ramdalslätten.

Söndagen den 4 september intogs Ronneby. Här hade stadens invånare i skräck tagit sin tillflykt till Heliga Kors Kyrka, med sina bastanta och kraftiga ekedörrar, som gav vika för de våldsamma yxhuggen. Alla därinne blev ihjälhuggna.

Erik berättelse om blodbadet i Ronneby:

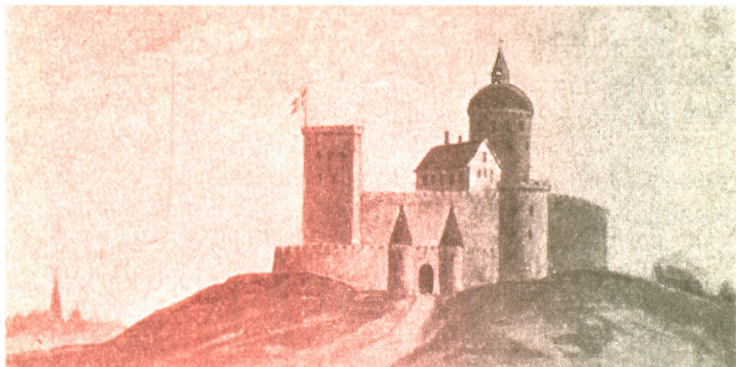
Då blev därinne ett väldigt mord. Rött som blod färgades vattnet i älven. Och voro fienderna så försagda, att man föga omak hade med dem, utan stack dem som en hop svin och skodade ingen, utan slog ihjäl alla vapenföra. Så att i staden blev mer än 2000 man om halsen utom kvinnor och barn, vilka finnarna slog ihjäl.

Ronnebyån

Från Ronneby fortsattes skövlingen till Elleholm och Sölvesborg. Sölvesborgs borg och slott var en av bastionerna i försvaret av provinsen Lister. Borgen kom till redan på 1200-talet. Slottets storhetstid var i mitten av 1300-talet.

Kriget i Halland och gränslandskap

Varbergs fästning

På sensommaren 1565 begav sig Erik till hären som ryckt in i Halland. Här hade fältöversten Nils Boje börjat belägra det inneslutna Varberg. Behjälplig var den unge hertig Karl (Karl IX), som för första gången fick visa sin duglighet.

Natten till den 27 augusti sköts staden i brand och stormades. Därefter följde ett ohyggligt blodbad. Det vare bara de skotska legoknektarna som skonades eftersom de kunde värvades till den svenska armén. Efter stadens fall höll sig inte slottet så länge. Det stormades under ledning av hertig Karl. Bland fångarna var fransmannen Pontus dela Gardie, som gick över i svensk tjänst.

Bönestund vid Axtorna

Kort efter Varbergs fall inträffade ett missöde, som fick svåra följder. Daniel Rantzau hade kommit för sent till slottets undsättning. Han hade lägrat sig utanför Varberg med en här av 8000 man.

Mot honom ryckte en dubbelt så stor svensk här under överste Hästesko. I förlitan på sin stora överlägsenhet lägrade sig svenskarna vid Svarterå nära Ätran.

Danskarna hade förskansat sig i en ställning vid Axtorna, nära den av regnet uppsvällda ån. I förlitande på sin överlägsna styrka angrep Hästesko danskarna.

Det var en strid som i Danmark fått något av en legend över sig. Danskarnas ängslan och bävan inför slaget var fullt befo- gad, då de var underlägsna i antal och hade en sämre ställning.

Det låg något heroiskt allvar över denna kraftmätning, som de gick till mötes. Det sägs att Rantzau först höll ett tal för att elda upp sitt modfällda folk, därefter föll alla på knä i bön, rad efter rad.

De framryckande svenskarna hade då ropat ”Se jutarna” deras skällsord på danskarna, faller på knä och ber om nåd! De har alla redan överlämnat sig. Striden som blev ganska blodig avgjordes av det danska rytteriet. De svenska ryttarna måste slutligen ge vika och danskarnas kastade sig över fotfolket, som huggs ner eller tog till flykten.

Rantzau kunde emellertid inte utnyttja segern utan drog sig tillbaka till Halmstad. Eriks förbittring över nederlaget riktades främst mot Sten Sture som fört den svenska ryttarfanan.

Kung Fredrik försökte utnyttja oredan i Sverige i samband med att kung Erik avsattes. Den viktigaste händelsen var att Rantzau på nyåret 1568 med en här på 8000 man, gjorde ett krigståg i mellersta Sverige.

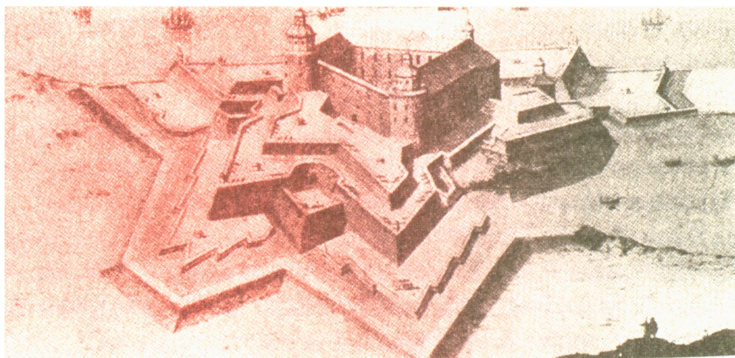
Den bestod i huvudsak av legoknektar som lät befolkningen känna på vad plundring och krigets fasor innebar. Längs Nissastigen tog han sig till Jönköping, som redan tänts på av svenskarna. Han gjorde en inbrytning i Östergötland genom Holaveden, där han blev hårt angripen av småländska ryttare.

Han drog vidare in i Östergötland där alla städerna brand- härjades, endera av angriparna, men ofta av svenskarna själva, för att fienden inte skulle få kvarter. En svensk undsättnings- här, led nederlag öster om Motala. De flyende svenskarnas skräck var så stor att de sprang barfota och utan vantar i snön och kylan.

Det återtåg som Rantzau företog till Halland hör till krigshistoriens stora bedrifter. Genom Holaveden, över Sommens is, snötäckta skogar lyckades han att med hären ta sig genom det fientliga landet med små förluster.

Varken de många krigstågen eller de fruktansvärda härjningarna, gav underlag för att återställa freden. Båda länderna var emellertid så svårt medtagna av kriget, att då freden äntligen kom 1570, var den ett uttryck för trötthet och det meningslösa med kriget.

De viktigaste bestämmelserna för freden i Stettin var att Sverige gav upp sina krav på Gotland och de skånska provinserna, men måste återlösa Älvsborg med 150000 riksdaler.

Älvsborgs fästning

Kalmarkriget

*Kristian IV, kung i Danmark-Norge
F. 1577 - d. 1648*

Christian IV har betecknats som något av en renässansfurste med stor aptit på vin, kvinnor och fest. Under hela sitt liv gjorde han många dumheter, som kostade landet omåttligt med pengar och han brukade själv skoja med att hans valspråk var ett av de vackraste: *Regnum firmat pietas. (Fromhet styrker riket)* som i verkligheten betydde: Riket fattas pengar.

Även det var sant, tack vare alla hans tanklösheter. Men han var en mästare på att skaffa fram pengar. Han byggde några av Danmarks, och Nordens vackraste slott, så faderns Kronberg inte skulle vara ensam. Det blev Rosenborg, Börsen och Rundetorn.

Det var han som när svenskarna bränt staden Vä, lät bygga en ny stad på det närbelägna Allö som gränsfästning och som bär hans eget namn. Han lät uppföra Trefaldighetskyrkan i Kristianstad i holländsk renässansstil (Christian IV stil) med vacker interiör i barock.

Han var folklig, lättillgänglig, slagfärdig och fick folk att känna sig tillfreds. Han satte sin prägel på allt. Trots varningar från Riksrådet invecklade han Danmark i flera krig

I hans stormaktsdrömmar ingick att lägga under sig det av inbördes strider försvagade Sverige, kanske återupprätta Kalmarunionen - och genom att engagera sig i 30-åriga kriget, kunna lägga under sig viktiga flodmynningar vid den tyska östersjökusten och få tullinkomster.

Han avtog en utsträckt hand från Gustav II Adolf, att de gemensamt skulle engagera sig i kriget mot katolicismen.

Christians fälttåg i norra Tyskland blev en katastrof, som ändades med att Wallenstein besatte hela Jylland, som härjades svårt under kriget. Det oöverlagda och dumdristiga fälttåget ändades med att Danmark lyckades komma lindrigt undan.

Christian var ingen stor härförare. Det hjälpte inte att han frimodigt deltog i striden, men misslyckandena kunde inte bara skyllas på otur. Samtidigt saknades pengar och vapen.

Förhållandet till Sverige var spänt. I början av april 1611, hade han trots varning från Riksrådet förklarat Sverige krig och ryckte med en här mot Kalmar.

Det var upptakten till det s.k. Kalmarkriget. Karl IX drog med den svenska huvudstyrkan till Jönköping, där han förenades med Gustav Adolf, varefter de gemensamt fortsatte till Kalmar.

Den svenska besättningen på fästningen hade gjort ett utfall mot danskarna som belägrade staden, men slagits tillbaka.

Efter häftig beskjutning och hård strid lyckades danskarna inta själva staden, men fästningen höll stånd. Samtidigt företog Gustav Adolf ett strövtåg in i Blekinge, där han överrumplade och plundrade Kristianopol. Det var hans första vapenbragd. Han återvände skyndsamt till hären i Kalmar och lyckades undsätta slottet med 500 man.

Efter hårda strider tvingades danskarna att utrymma sina ställningar närmast slottet. Någon dag senare trängde svenska trupper från skilda håll in i staden under hårda gatustrider, men danskarna slog tillbaka angreppet.

Kort efteråt inträffade ett missöde, som gjorde att befälhavaren på slottet blev förbittrad på Karl IX och hans rådgivare och gav upp slottet. Besättningen fick fritt avtåg till Borgholm.

Gamle kung Karl IX skrev ett förbittrat brev till kung Christian vari han utmanade honom på duell. Kung Christians svar var föga värdigt: ”Ditt envig du föreslår” skrev han ”tyckes oss alltför löjlig, då vi vet att du är gammal och skröplig, och det är dig tjänligare att sitta vid ugnen än att fäkta mot oss. Du borde blygas du gamle gäck, att oss angripa”.

Samtidigt drog Gustav Adolf med 2000 knektar mot Borgholm som återtog. Den 26 september återvände Christian till Danmark och kriget avstannade. Kung Karl tog sjövägen hem över Nyköping, där han i kretsen av sina närmaste avled. .

Kort före nyår 1612 bröt Breide Rantzau med en styrka in i Sunnerbo och Varend. Växjö brändes. Därefter gjorde Christian själv ett försök att från Bohus överrumpla Gullborgs fäste. Fem efter varandra företagna stormningar tillbakaslogs av den kække befälhavaren Mårten Krakou och hans ”karlavulna” hustru Emerentia Pauli, som övertog försvaret när maken brutit ett ben.

Förbittrad över motgångarna drog Christian mot Lödöse, vars hela befolkning nedgjordes, liksom det av Karl IX på Hisingen grundade Nya Lödöse. (Göteborg)

Därefter inbröt danskarna i Västergötland där de ”gruvligen brände där de drog fram”. Men sedan allmogen uppåddats till försvar, tvingade de att dra sig tillbaka.

Samtidigt inbröt hertig Johan och riksmarsken Jesper Kruus med en svensk här i Halland, där Varberg och 18 kyrksocknar brandhärjades.

Från Ryssby inbröt samtidigt Gustav Adolf med huvudstyrkan i Skåne. Den 6 februari brände den 9 kyrksocknar i Östra Göinge. Det var då som staden Vä ödelades och kungen på hemvägen gick ner sig på Vittsjöns is undan sin flykt från förföljande danska trupper.

Under våren drog Christian med en välrustad här om 2000 man från Halland genom Västergötland till Älvsborg, vars besättning endast utgjordes av 400 man.

Den svenske kommandanten Olof Stråle, förklarade käckt på ett danskt förslag att dagtinga: ”här gäller inga andra samtal än kulor

och krut, här är ej något Kalmar”. Efter nya beskjutningar och upprepede stormningar råkade slottsbyggnaden i brand och kommandören blev så svårt sårad, att han överlät fästningen mot fritt avtåg för de 200 som återstod av besättningen.

En dansk här under Gert Ranzau drog till Kalmar, efter det Ryssbyskans förstörts. Därifrån fortsatte han till Öland där Bornholms slott och hela ön skövlades och brändes.

Återkommen därifrån fortsatte han utmed kusten och längs Emån, tills han slogs tillbaka av svenska trupper från Ryssby. Samtidigt råkade danskarna ut för motstånd från småländska allmogeuppbåd, som gjorde lömska överfall på inkräktarna.

Trots den lilla härens bedrövliga tillstånd och svåra förluster trängde den vidare upp till Västervik, Söderköping och Kisa, som härjades.

Ranzau tvingades slutligen till återtåg, inte så mycket på grund av motstånd, utan hungersnöd och myteri. Efter ytterligare strider med småländska bondeuppbåd lyckades han undkomma till Kalmar.

I juli bröt Christian själv upp med en huvudstyrka från Älvsborg och drog in i Västergötland mot Jönköping, men vid hans ankomst stod staden redan i brand.

Underrättad om Ranzau missöde och Gustav Adolfs frammarsch, såg han ingen annat utväg än att dra sig tillbaka på Nissastigen till Halmstad, där han avslutade sitt fälttåg.

Kort före Gustav Adolfs tronbestigning förmåddes Jämtland att utan motstånd överlämna sig till Sverige, medan Härjedalen tvingades med våld.

Återkommen till Köpenhamn, steg Christian ombord på en flotta och avseglade till Kalmar, där han inskeppade återstoden av Ranzaus styrka.

Därifrån seglade han mot Stockholm. Han lät beskjuta Vaxholms fästning. Vid underrättelser härom skyndade Gustav Adolf till Stockholm. Vid sin ankomst fann han att Christian redan hade avseglat.

Gustav Adolf var nu angelägen om fred med Danmark för att kunna

begagna sig av gynnsamma tillfällen när det gällde händelser i Ryssland. Även kung Christian var mogen för fred då han saknade medel för att avlöna sina värvade trupper och den danska adeln inte längre ville stödja honom.

Efter två års krig slöts fred i Knäred 1613, varvid Sverige fick återlösa Älvsborg med 150000 riksdaler, att betalas i fyra fastställda betalningsposter under vilken tid Danmark skulle behålla Älvsborg med kringliggande härader som pant.

Sverige skulle även återlämna Jämtland och Härjedalen i utbyte mot Kalmar och Öland. De danska kungarna fick rätt att föra de svenska tre kronorna i danska riksvapnet. Sverige fick tullfrihet i Öresund, utom för utländska dryckesvaror.

En av de svenska fredsförhandlarna var Axel Oxenstierna, som hade svårt för att komma över förödmjukelsen med att behöva betala pant för Älvsborgs lösen, vilket bäddade för det överraskande svenska angreppet 1643.

Gränskrig och snapphanar

Helge Å söder om Broby (foto John Görnebrand)

Helge Å skulle kunna betecknas som östra Skånes pulsåder. Den har sina källor i Småland och avvattnar ett stort område under sin väg till utloppet i Östersjön strax intill Yngsjö.

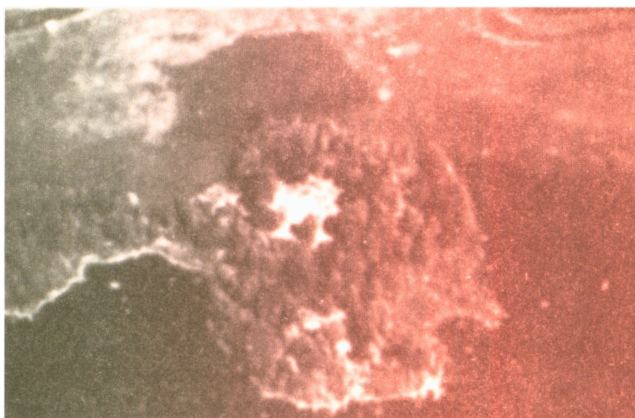
Det var på den invandrare tog sig in i bygden och bredde ut sig genom att ta sig in i anslutande åar och vattendrag. Redan från början hade ån stor betydelse som förbindelseled med omvärlden och det danska riket

Göinge är kärnan i det som ofta historiskt sett kallas för snapphanebygden. Som gränsbygd mellan Sverige och Danmark drabbades det hårt av krigens fasor, varvid folket fick utstå hårda prövningar, ofta med livet som insats.

Svensk eller dansk spelade säkerligen inte så stor roll för

folket, det viktigaste var fredlig samvaro över gränserna. Det är bakgrunden till de bondefreder som slöts.

Det danska försvaret grundade sig på en del borgar längs ån, som anlagts för att skydda sig mot inkräktare. Vid Loshult, nära den gamla riksgränsen finns en höjd som kallas för Sigfridskullen. Längre ner på en höjd ligger Hanaholm.

Scheviaborg, nordskånskt fäste från äldre medeltid.

På *Borgön* i Skeingesjön strax väster om Osby ligger Scheviaborg, ett medeltida fäste, med alternativa namn som Birkeborg och Björkeberga. Vid riktigt torra somrar kan man ta sig dit torrskodd över prunkande blomsterängar.

Den vackert belägna Borgön ligger i sydöstra hörnet av sjön och är beväxt med bok och ek. I anslutning till sjön och Helge Å:s dalgångar ligger en bördig jordbruksbygd, som en gång var bycentrum innan Osby tog över som huvudort.

Av undersökningar framgår att portalen är av 1000-talskaraktär och innanför legat ett rektangulärt hus. Att borgen blivit förlagd på en förhistorisk plats, framgår av att man under utgrävningar hittat flintaavfall som tyder på att här varit en boplatz under stenåldern. Annars är det mycket ovanligt med

fynd från stenåldern i Göinges skogsbygder. Vid båda sidor om sjön finns gamla vägar, ofta som ridstigar.

Sägner om Scheviaborg

Borgen ingick i det danska gränsförsvaret och fungerade som något av ett lås mot dem som via Helge Å försökte ta sig in i Danmark från norr.

Enligt gammal tradition skall Scheviaborg någon gång ha innehaft av Peter Oxe, som gått till eftervärlden som en verklig förtryckare. Det berättas att närboende allmogekvinnor som fött barn, blev av borgfrun kallade till ammor, men inte till sina egna barn utan till hennes hundvalpar och mannen krävde av dem inte bara oskäligen skatter utan även hårt arbete.

Resultatet blev att folket sammangaddade sig. En julafton då Per och hans hustru hade främmande, satte man hotelserna i verket. Sjön låg isbelagd och det gick lätt ta sig över från fastlandet. Hundratals personer hade samlats för att hålla vakt vid ingångarna.

Man bar fram stora mängder ris. Risknippen kastades in över vallarna och antändes och snart stod borgen i ljusan låga. De innevarande skyndade till utgången, där de blev ihjälslagna. Peter Oxe och hans folk lät hellre bränna sig inne än ge sig i folkhopens våld.

Hans hustru lär ha sluppit ut, men fasttogs och hängdes i den ena av de stora ekarna. Enligt traditionen skulle det även finnas en stor skatt på Borgön. Man har under mörka nätter sett ljus lysa och drakar sväva fram över platsen, utgörande bevis för traditionens riktighet.

Vid sidan om Helge Å fanns flera riksvägar genom den göinska ödemarken. En av dem är Ryavägen som från Söndraryd slingrar sig på grusåsar ner till Stabovägen vid Lunnon. Det var på denna väg den gudfruktige Gustav II Adolf tog sig till Vä under sitt härjningståg i bygden 1612; efteråt skröt han med att ha skövlut och bränt flera kyrksocknar.

Ryavägen. Foto författaren

I Glimåkra slog han läger i en kyrkolund. Som krigsbyte tog man med sig en kyrkbibel från 1588. Genom ödets försyn har man lyckats spåra den till en gård vid Kinnekulle, varifrån den i nådens år 2002 återbördats till Glimåkra kyrka.

Den andra huvudleden gick över Loshult i Helge Å:s dalgångar, genom Marklunda till Broby. I en vägkorsning i Marklunda står en minnesten som erinrar om att på denna väg färdades en gång den franske marskalken Carl Johan på väg till sitt blivande kungarike.

Den stora härvägen gick över Markaryd med förgreningar mot Halland och västra Skåne.

Snapphanebygden

Göinge kallas även för snapphanebygden, välbekant för de romantiserade berättelserna om gränskrigen under 1500-, 1600- och början av 1700-talen. En av de mera kända gestalterna är Mikkel Pedersen Göing, född omkring 1520 i Småland

Efter skiftande öden i Gustav Vasas tjänst ådrog hans sig Erik XIV ovilja och flydde till Danmark, där han med öppna armar togs emot av Fredrik II, som gjorde honom till hövding för sitt livgarde.

Vid Nordiska sjuårskrigets utbrott skickades han till Göinge för att värva knektar till den danska armén och utsågs till länsman i Himlinge län. Med sitt berömda göingegarde var han med på krigståg i Småland. Som belöning fick han av danske kungen livstidsbrev på kronans gods i Växjö, som han var i besittning av och förvaltade. Brevet visar hur säker kungen var på seger.

Som hämnd för det avbräck, som skogsbygdens skyttar tillfogat den svenska hären och den bondefred som slutits av gränsbygdens folk, skickades i januari 1566 Jakob Hästesko, med tre fänikor in i Göinge. Braharnas gamla borg Vanås gick upp i lågor och två kyrksocknar brandhärjades.

Mot sig hade de danska trupper under general Ranzau, hjälten från förra årets fälttåg till Östergötland, som förskansat sig på västra sidan av Helge Å. Dagligen förekom skärmytslingar vid Broby och Glimminge.

Besöket varade inte mer än 14 dagar, då svenskarna skyndsamt fick dra sig till Västergötland som invaderats av danskarna. När svenskarna lämnade Glimåkra var gårdarna så plundrade att bönderna befriades från att betala landgille till kyrkan påföljande år.

Det var under detta krig som vi möta begreppet snapphanar. Uttrycket lär ha sitt ursprung från tyskans snappa, röva och som öknamn på stråtrövare. Under kriget förekom värvade gränsskytteförband, vid sidan om bondeuppbåden, men gränsen mellan dem var lika skarp som mellan bondesamhället och den lösa befolkningen.

Som tack för sina insatser fick Mikkel Petersen Göinge av kung Fredrik Björntorps gård, som blev underlag för nuvarande Björstorps gods på Romeleåsen.

Christian IV lät uppföra Trefaldighetskyrkan i Kristianstad i holländsk renässansstil (Christian IV stil) med vacker interiör i barock.

Kai Lykke i konflikt med drottningen

Den danska adelsätten Lykke är för Skånes vidkommande ägaremässigt sammanflätad med godsens Trolle-Ljungby, Kronovall, Bjärsjöholm, Sireköpinge och Ellinge. Släktens två huvudgårdar var emellertid Gisselfeld på Själland och Ranzauholm på Fyn. Ranzauholm heter numera Brahetrolleberg.

Huvudpersonen - den ene av dem - i den här berättelsen heter Kai Lykke, född 1625, död 1699. Den andra är Sofia Amalia av Braunschweig-Lüneburg, gift med danske kungen Fredrik III. Hon var född 1628 och dog 1658. De växte upp i ett av 30-åriga kriget härjat Europa och det var Fredrik III som efter Karl X Gustavs snabbanfall på Danmark fick avstå Skåneland till Sverige.

Men det var också Fredrik III som mobiliserade försvaret av Köpenhamn och därmed avvärjde svenskarnas attack på Danmark. Efter detta försvarskrig gjorde han sig enväldig.

Den förste Lykke som vi känner till mera ingående från Skåne är Peder Lykke som var dansk ärkebiskop och som sådan styrde från Lund på 1400-talet. Han engagerade sig i det svenska Engelbrektskriget till förmån för unionskungen Erik av Pommern och tvingades, för att få ihop krigsfolk, pantsätta ärkestiftets egendomar i Skytts härad.

Ungefär hundra år senare var det Anna Lykke som gifte sig med Andes Bille, han som bodde på Månstorp, men främst går till historien som skapare av Köpenhamns försvarsverk. En annan intressant personlighet är Sofie Lykke, den första kvinnliga länsmannen, landshövding således, hon dog 1570.

Kai Lykke sändes som tonåring - ehuru krigiskt ute i Europa - på sedvanligt adelsmanér utomlands för att studera. Först i Frankrike och därefter i Holland. Han betraktades som expert på Holland när han 1646, 21 år gammal, återkom till Danmark. Han blev kammarjunkare vid Kristian IV:s hov där han kom att

tillhöra "svärsönernas parti". Lykke var fö en tid förlovad med Corfitz Ulfeldt äldsta dotter.

Lykke beskrivs som en "smuk" man med utpräglad lätthet i uppträdande och levnadssätt - det hade han lärt sig utomlands. Han var mycket rik, i särklass Danmarks störste jordägare. När han inte befann sig vid hovet eller var på resor bodde han på sitt älsklingsslott Ranzauholm. Där hade han på bästa haremsvis ett 20-tal vackra flickor anställda och boende vägg i vägg med sitt eget sovrum. Det heter i en dansk beskrivning att Lykke "levde ett muntert ungarliv och otaliga förbindelser med på godset anställda flickor".

Han hade även ett stort stuteri på Ranzauholm och ansågs vara en hästuppfödare av rang, eftersom han hade råd att köpa det bästa hästmateriel som Europa kunde bjuda.

I slutet av 1640-talet var han på kungens uppdrag och tillsammans med Corfitz Ulfeldt i bl.a. Holland. Därefter förefaller det inte som om han tagits i anspråk i utrikes angelägenheter.

När det drog ihop sig till krig mot Karl X Gustav beordrade Fredrik III honom att sätta upp ett rytterregemente på Fyn. Lykke lät sina många sällskapsdamer sy uniformerna - 1 000 man skulle regementet bestå av. Själ blev han överste och chef för regementet.

Någon större insats som krigare gjorde han inte för när svenskarna kom över isen gick allting så rasande fort - i Ranzauholms räkenskaper finns däremot noterat att det serverats 52000 måltider till frammande krigsfolk". Svenskarna hade Ranzauholm som någon slags etappläger en längre tid.

Drottning Sofia Amalia, kallad den elaka drottningen, hade som 12-åring trolovats med den danske kungasonen Fredrik, bröllopet skedde när hon var 15 år. Fredrik, ärkebiskop i stiftet Bremen-Verden, som blev av med stift, kom till Köpenhamn i ett skede då "svågarna" styrde och ställde, dvs hans egna svägrar, gifta med döttrar till Kristian IV i dennes äktenskap med

Kirsten Munk, 20-årig blev Sofia Amalia drottning, "ett dejligt ungt menneske, en lång blond skikkelse" står det att läsa om henne. Omgående satte hon igång med att undanröja "svågrarna".

Hon började med Ebbe Ulfeldt, länsmand för Bornholm och gift med kungadottern Hedvig. 1650 föll nr 2, Hannibal Sehsted, länsman för Akershus län i Norge, gift med kungadottern Christine. Samma år flydde Corfitz Ulfeldt, nyckelpersonen och riksrådet, till Sverige.

Han var gift med kungadottern Leonore Christine. I arvförendelandet Sverige togs partiet emot med öppna armar av drottning Kristina. Mycket snart lärde hon sig hur spelet skulle skötas och hon satte igång med att hämnas verkliga eller inbillade oförrätter.

Svågarnas egendomar konfiskeras, en del lade hon själv beslag på bl. a. Hörsholm som var Corfitz Ulfeldts huvudgård. På kort tid blev drottningen medelpunkten i allt som skedde i Danmark. Enligt franskt mönster utvecklade hon hovet så att det slukade 20 procent av Danmarks totala statsutgifter. Hon omgav sig med fransktalande uppvaktning, byggde upp en hovteater, anställde skådespelare, ballettrupper etc. Själv tilldelade hon sig alla huvudroller.

En förödmjukande händelse för henne personligen var freden med Sverige i Roskilde 1658, främst därför att den förhatlige Corfitz Ulfeldt satt på den svenska sidan av förhandlingsbordet. Hon blev t o m tvingad att betala Ulfeldt för Hörsholm där han etablerat sig.

Statskuppen 1660 var främst Sofia Amalias verk varigenom den gamla adelns makt reducerades till närmast ingenting. Den genomfördes med hjälp av bönderna. En bonderepresentant uttalade: "Nu havde bonden lige så mange rettigheder som adelsmannen, nemlig ingen!" All makt låg i kungens händer, rättare i drottningen och det fanns ingen gräns för vad hon kunde företa sig.

Någon gång, det är oklart när, skrev Kai Lykke ett oförsiktigt brev till en av sina "damer", hon hette Sofie Abelsdotter. I brevet skriver han: "I skulle höra, vad de talar om vores drottning, att hennes lakejer ligger med hende, vilket vel og är sanning". Skrivningen var absolut inte tänkt som någon majestätsförbrytelser, någonting sådant låg inte för Kai Lykke.

Så gick några år. Sofie Abelsdotter giftes bort med en av Lykkes "ridfogdar" och även Lykke stabiliserade sig. Han gifte sig med Christine Gyldenstjerne. Den där "ridefogden" var en dålig och brutal arbetsledare och Lykke avskedade honom. Av en händelse hittade "ridefogden" det gamla brevet till sin hustru. Glad springer denne till drottningen med brevet, d v s han sänder det till det kungliga enväldets generalfiskal, en slags riksåklagare.

Omgående slog åskan ned hos Lykke. Förklarad av skräck skriver han till generalfiskalen att han erkänner sig skyldig till majestätsförbrytelser och föreslår att kvitta en skuld som kungen har till honom på 32 000 riksdaler samt erbjuder sig dessutom att betala 100 000 riksdaler i böter. Jovisst, kungen tyckte att förslaget var utmärkt.

Men nej, drottningen förkastade det "för varför ta litet när vi kan ta allt" resonerade hon. Hon lät istället ärendet gå till Højsteret där generalfiskalen fungerade som åklagare dock utan att förevisa brevet. Rätten visste således inte vad det handlade om utan fick endast reda på att Lykke begått en så gärning så grov, lögnaktig och oförsämnd mot det hela kungliga hovet, att han hade förbrutit ära, liv och gods.

Naturligtvis följde rätten åklagarens yrkande, d v s drottningens. Högsta domstolen fann att Kai Lykke var skyldig det strängaste straffet. Hans högra hand skulle huggas av, därefter huvudet som skulle sättas på en stöv varefter kroppen skulle delas. Alla hans gods och förmögenheter skulle konfiskeras.

Genast sände drottningen ut sina kronofogdar till Lykkes många gods och lade beslag på alla inventarier. Godsen förde-

lades till hennes vänner, det största - Gisselfeld på Själland - fick kronprinsen, den senare Kristian V. Men det räckte inte! Drottningen älskade skådespel och dramatik. Hon lät tillverka en docka som till storlek och utseende liknade Lykke, den hade blekt ansikte, mörk peruk, fin "kammerdugsskjorta", svarta kläder, vita skor och vita handskar. Dockan spärrades in i fängelset "blå tårn" där den väl bevakad fick stanna till avrättningsdagen den 5 september 1661.

Köpenhamns garnison paraderade, 600 man omgav avrättningsplatsen, en läktare var uppförd för drottningen och kungen, de högsta ämbetsmännen och diplomatiska kåren. Dockan kördes på kärra till avrättningsplatsen och placerades på halsuggningsarenan. Danmarks mest välmeriterade bödel tjänstgjorde och han arbetade så realistiskt som möjligt.

Halsduken för dockans ögon, perukens hår bands upp, trähanden föll för ett hugg medan bödeln hade det minst sagt svårt att få av halsen. Till sist lyckades han varpå träbitarna kördes på bödelkärra till Gammeltorv där hand och huvud blev satta på störar - kroppen fick han aldrig isär. Den visade han istället upp för pengar och vare detta ett litet kapital så att han kunde köpa sig ett hus.

Hela tillställningen var naturligtvis löjlig och skrattretande. Men så inte då. Drottningen ville visa medborgarna att inte ens den rikaste adelsman hade nåd att vänta, enväldet tog inga hänsyn. Föreställningen skulle ingjuta respekt för drottningen och kungen (i nämnd ordning). För var det ingen som visste varför dockan avrättades. Det var tur för drottningen, för egentligen var Lykkes enda "förseelse" att han en gång varit förlovad med ~~Caritas Ulfeldts dotter!~~

~~Runt om i Europa undrades det och visst drogs det på munnen åt dessa danskar och dess "avrättning" när sanningen så småningom kom fram!~~

Kai Lykke kunde emellertid glädja sig åt att leva längre än både drottningen och kungen. Kungen dog 1670, drottningen

1658. Inte förrän drottningen var död kunde Lykke återvända till Danmark- där han slog sig ned på Brammingegård mellan Esbjerg och Ribe. Han dog 1699, 74 år gammal.

Allmogehär

Svenskt anfall i Skåne och Jylland

Genom framgångar i Tyskland, hade Sverige överflyglat Danmark, varför Danmark-Norge sökte efter ett tillfälle att hejda Sveriges makttillväxt.

Den direkta orsaken till krigsutbrottet var tvist angående tullfriheten i Öresund, men även Danmarks försök att till Sveriges nackdel uppträda som medlare i 30-åriga kriget.

Torstensson inföll utan krigsförklaring i Holstein och ockuperade hela Jylland. Samtidigt bröt en svensk här under den ur fångenskap frigivne Gustav Horn med 10000 man in i Skåne. Utan motstånd besattes Helsingborg och Lund och efter kort belägring gav även Landskrona upp.

Även denna gång gick krigets ödeläggelse fram över de skånska bygderna. Svenskarnas framfart i Skåneland var särskilt brutal och något som nämns med bävan under århundraden. Hatet riktade sig särskilt mot de utländska knektarna.

Som vanligt försökte folket i allmogeuppstånd försvara sig med angrepp mot förbindelselinjer och plundring av förråd vanligtvis slöt man på egen hand bondefred vid gränserna.

Då Christian själv kom över till Skåne hösten 1644, reste sig folket mot besättningstrupperna och Horn måste dra sig tillbaka.

Våren 1644 avseglade Christian med själv med sin flotta mot Älvsborg och Göteborg. Till dessa orters försvar hade Louis de Geer på egen bekostnad utrustat en flotta som var färdig att utlöpa.

Kung Christian landsteg på Hisingen, varifrån han betraktade Göteborg, men hälsades därifrån med kanonskott. I ett brev till Älvsborgs kommandant hotade han med att försänka inloppet vid Älvsborg "så att varken de eller deras frälsare de Geer med sitt anhang skulle kunna hindra det". Men vid underrättelse om att de Geers flotta nalkades, fann han för gott att skyndsamt avsegla.

Den svenska örlogsflottan med 40 krigsskepp avgick i början av året från Dalarö under befäl av Klas Flemming, för att angripa den danska. Understödd av Torstensson erövrade han han Fermen och förberedde en landning på Fyn. Men kung Christian kom med sin flotta till undsättning.

Det var i detta sjöslag som Danmark räddades tack vare kung Christian IV rådgighet och mod. Han tog själv befälet över flottan, sårades svårt, men lyckades hejda Flemmings genombrytningsförsök, (Kung Christian stod vid höjen mast). Båda flottorna gick ur striden med svåra skador.

Den svenska flottan drog sig till Kiel, där den var nära att innestängas av den danska. Först med hjälp av en holländsk eskader, lyckades den ta sig ut och besegra den danska flottan.

Under tiden förekom krigsrörelser på olika håll. Horn försökte sig på att inta det befästa Malmö. Men efter det att Christian själv skyndat till stadens försvar med 6000 man blev det inget av med belägringen.

Samtidigt hade en kejsarlig armé skyndat till Danmarks undsättning och ryckt in i Holstein och lägrat sig i Kiel. Torstensson drog sig nu åter mot den tyska krigsskådeplatsen.

Efter nya danska motgångar i kriget, fann kung Christian det hopplöst att fortsätta det och sökte inleda underhandling.

Fred slöts i Brömsebro under medverkan av Frankrike och Holland. För Holland var den förhöjda öresundstullen av särskilt intresse. Frankrike såg helst att de svenska stridskrafterna lösgjordes för insatser i det tyska kriget.

Sverige fick av Norge Jämtland och Härjedalen samt Särna och Idre socknar, av Danmark Gotland och Ösel, Halland på 30 år samt tullfrihet i Öresund, vilket gällde även för de i Knäred tillkomna områdena..

Sverige var nu den mäktigaste av de nordiska länderna. Det hade skaffat sig en bred kustremsa vid Västerhavet och efter förlusten av Ösel och Gotland kunde inte längre Danmark oroa förbindelserna österut.

Den olyckliga kungadottern

Christian IV gemål, Kristine Munk.

Christian hade många barn, femton, - eller var det kanske fjorton. Han var först gift med Anne-Katherine av Brandenburg, med henne hade han de tre sönerna Christian, Ulrik och Fredrik. Denna hans första gemål dog redan 1612. Han var först sambo med Kirsten Madsdotter och därefter med Karen Andersdotter - sönerna Christian Ulrik och Hans Ulrik kommer från dessa samboförhållanden. De sönerna hade tillnamnen Gyldenlöve.

Sommaren 1612 var Christian IV på besök hos Ellen Marsvin på hennes gård Nörlund på Jylland. Ellen Marsvin var vid kungabesöket nybliven änka, efter att ha varit gift med Ludvig Munk.

Med honom hade hon en guldlockig dotter Kirsten. Kungen fäste sig så vid denna flicka, endast 13 år gammal, att han tre år senare skrev ett friarbrev till henne eller rättare till hennes mor. Så gifte sig den 40-årige kungen med den 16-åriga Kirsten Munk och fick med henne sju döttrar och en son.

Kirsten blev dock aldrig krönt till drottning, men blev liksom hennes döttrar, upphöjda till grevinnor av Schleswig-Holstein och sonen till greve. Äktenskapet med Kirsten blev successivt dramatiskt. Hon uppträdde öppet uppseendeväckande med sin älskare, en tysk officer rhengreven Otto Ludwig von Salm.

Hon lade sig i riksangelägenheter vid sidan om kungen och lär till och med ha försökt förgifta honom. Den yngsta av döttrarna, Dorothea Elisabeth, ansågs ha "rhengreven" till far.

År 1630 förvisades Kirsten Munk från hovet, barnen fick hon dock inte ta med sig. Kungen tröstade sig med att ta en av Kirstens hovdamer som älskarinna. Det var Ellen Marsvin, Kirsten Munks mor, som svarade för "koppleriet" för att få kungen på bättre humör'. Med Vibeke fick kungen en son och dotter.

Tronföljare var äldste sonen Kristian som dock avled helt hastigt 1647. Han söp ihjäl sig. Innan dess hade emellertid Ulrik - som ju kom närmast i ålder - blivit lönnmördad när han var i tjänst i den svenska armén i 30-åriga kriget. Först som nummer tre kom sonen Fredrik - av det skälet hade han fått en viss teologisk utbildning. Kristian IV lyckades också att få Fredrik vald till ärkebiskop av Bremen-Verden. Fredrik var s a s inte tilltänkt som någon blivande kung. Men ödet ville annorlunda.

Biskop Fredrik och hans hustru Sofia Amalia stod således långt från tronen när de gifte sig. Snart nog gick stiftet Bremen-Verden förlorat - det svarade fältherrarna Tilly och Wallenstein för. Fredrik återvände till Köpenhamn som biskop utan stift och kom som sådan att ses över axeln av sina många svågrar - denna ringa uppskattning drabbade också Sofia Amalia, den unga och äregiriga hustrun.

När så Fredrik helt plötsligt stod som tronföljare 1647 och som kung 1648 innebar denna förändring att Sofia Amalia, nu drottning, blev fast besluten att hämnas. Mest hatade hon sin svägerska Leonore Christine, Kristian IV älsklingsdotter och

den mest firade damen i Danmark, hon som både var vacker och klok. Hon var gift med rikets mäktigaste man (så länge Kristian IV levde) rikshovmästaren Corfitz Ulfeldt.

Leonore Christine Ulfeldt.

På kröningsdagen inträffade också ett par intermezzon som inte gjorde relationerna bättre. Leonore Christine provade Sofia Amalias drottningkrona och råkade tappa den i stengolvet så att den gick i sönder. Corfitz Ulfeldt tyckte för sin del att det var alltför mycket prakt vid bröllopet varför han lät riva ner att antal äreportar. Motsatsförhållandet mellan det unga kungaparet och paret Ulfeldt var uppenbart.

1650 ansåg kung Fredrik och drottning Sofia Amalia sig så ”varma i kläderna” att de kunde ta itu med paret Ulfeldt. Det befalldes att Ulfeldts räkenskaper avseende statsleveranser skulle granskas och samtidigt spreds rykten att paret Ulfeldt hade planer på att mörda kungen.

Ryktesspridaren var en kvinna som hette Dina Vinhofvers och var älskarinna till en holsteinsk officer. Det är något gåtfullt med denna ryktesspridarska och hennes syften, för samtidigt infann hon sig hos Leonore Christine och berättade i förtroende att kungens närstående personer tänkte mörda paret

Ulfeldt. Corfitz Ulfeldt greps av panik, sprang till kungen och krävde att denne skulle förbjuda sina tjänare att göra honom något ont.

Vad kungen visste om var att han hotades att bli mördad av just Ulfeldt! Ärendet utreddes och det visade sig att ryktesspridarskan hade hittat på det hela och efter tortyr avrättades hon i juni 1651. Men anklagelserna mot Ulfeldt fortsatte och några dagar efter Dina Vinhofvers avrättning flydde paret Ulfeldt från Danmark, först till Holland och därifrån till Sverige.

Sofia Amalia gladdes, hon ordnade så att alla Kristian IV barn med Kirsten Munk blev av med sina grevinnetitlar och hon förbjöd sina svägerskor att med vagn köra in på slottsgården.

I svenska historieböcker är det Erik Dahlberg som får äran att ha rekognoserat vid svenskarnas övergång av Bälten. Den uppgiften är felaktig eftersom Dahlberg vid tillfället var sjuk och låg nerbäddad på Jylland. Den som med lokal kännedom, inte minst beträffande strömmarnas styrka ledde svenskarna bästa vägen var Corfitz Ulfeldt. Han fick dessutom Karl X Gustavs förtroende att å Sveriges vägnar underteckna Roskildefreden. Ulfeldt återfick därmed sina gods i Danmark och i Skåne förlänades han med bl. a. Bosjöklöster och Herrevadsklöster och Sölvesborgs slott som grevskap. Torup ägde han redan, det hade han köpt under sin storhetstid i Danmark. Inne i Malmö ägde han kvarteret mellan residenset och S: t Petri kyrka.

Karl X Gustav lät sin nåd skina över honom och lovade att han skulle få bli svensk generalguvernör i Pommern. Mycket snart kom Ulfeldt emellertid i konflikt med de nya herrarna i Skåne och då främst med generalguvernören Gustaf Otto Stenbock. Ulfeldt kände till fredstraktatet innehåll och motsatte sig bestämt och intensivt alla hårda försvenskningsaktioner.

I det skedet gjorde han sig till tolk för skåningarna och han vägrade att åtlyda Stenbock. Stenbock informerade kungen

som bekräftade att Stenbock skulle arbeta efter sin speciella instruktion och strunta i Ulfeldt och andra danskar!

Makarna Ulfeldt i kärleksfull omfamning.

Nu började Ulfeldt uppträda allt mer förvirrat. Han sökte kontakt med danskar, han motsatte sig bestämt Karl X Gustav andra angrepp på Danmark och skyddade bevisligen snapphannar och danskvänner.

Han kontaktade Bartholomes Mikkelsen i Limhamn och var förmodligen införstådd med dennes plan att en dansk trupp skulle återerövra Malmöhus. 800 man dansk militär skulle sändas över Öresund men planen avslöjades. Mikkelsen och två av dennes medhjälpare avrättades på Stortorget i Malmö.

Ulfeldt arresterades men då ärendet kom inför svensk militärdomstol var han sjuk, försvaret sköttes istället på ett förträffligt sätt av hustrun Leonore Christine. F ö är hennes roll något oklar- hon var ständigt lojal mot sin man men man vet att hon hade avrätt maken för att gå i svensk tjänst.

Domstolen dömde - som praxis var - att Ulfeldt skulle mista liv och gods. Ett år senare stadsfästes en ny dom innebärande att Ulfeldt helt frikändes. Förmodligen hade inte Karl X

Gustav med sitt militära sinnelag varit så mild, men han var död. Det var således Karl XI förmyndarregering som beslöt annorlunda än domstolen i Malmö.

Paret Ulfeldt avvaktade aldrig domens stadfästelse utan flydde från Malmö till Köpenhamn. Leonore Christine hävdade, att de istället skulle resa till Lübeck. Komna till Köpenhamn är Ulfeldt så dumdristig att han uppsöker kung Fredrik och erbjuder sina tjänster. Denne svarar med att fångla paret och skicka dem till Hammershus fästning på Bornholm.

Där var generalen Adolf Fuchs kommandant. Han gjorde allt vad han kunde för att göra vistelsen så svår som möjligt. Paret placerades i den värsta fängelsehålan utan ljus. Lus och loppor pinade dem och när de blev sjuka av den dåliga maten begärde kommandanten kungens tillstånd att ”banka sjukdomen ur deras skälmkroppar”.

De gör flyktförsök - det är Leonore Christine som med hjälp av sammanknutna rep och filter - lyckas först få ut sin sjuke man och tar sig även själv ut. När de träffar människor som de ber om hjälp tror dessa att det rörde sig om spöken, så förskräckliga såg de ut. De blev tillfångatagna igen, fick det inte bättre, men dock kommandantens erkännande att också han skulle försökt fly, om han haft det så illa.

Kungens utsände, Kristian Rantzau försökte få Ulfeldt att skriva på en bekännelse, om inte skulle han genast halshuggas. Någon av sina egendomar skulle han få behålla om han erkände, det mesta skulle dock övergå till kungen.

Så kom paret tillbaka till Själland men på drottning Sofia Amalias inrådan bröt kungen sitt löfte och förvisade paret till Ellenholm, dagens Holkenhavn. Slottet hade byggts upp av Ellen Marsvin och när hon dog 1679 ärvdes det av Kirsten, Kristian IV hustru. Men också Kirsten var död vid tiden för Ulfeldt-parets fångenskap. Genom arv hade därför slottet blivit Leonore Christines och där fick paret nu vistas, men bevakades

och hade reseförbud. Corfitz Ulfeldts hälsotillstånd blev något bättre och han fick i juni 1662 tillstånd att resa utomlands för att kurera sig med varma bad.

Så fort han kom utomlands satte han dock igång med intriger mot danske kungen, sökte kontakt med Sverige och Brandenburg och uppvaktade även Ludvig XIV. De bosatte sig i Brügge och där slumpade det sig så att kommandanten Fuchs från Hammershus kom på besök. Corfitz Ulfeldts äldste son som fick reda på detta, uppsökte kommandanten och stack en kniv i bröstet på honom.

Den gärningen förbättrade inte relationerna med kung Fredrik, det gjorde inte heller planen att störta Fredrik och sätta kurfursten Fredrik Wilhelm av Brandenburg på den danska tronen. I Köpenhamn greps kung Fredrik av stora skälvan, förstärkte trupperna och lät samtidigt bud gå till kungarna av Spanien och England att till varje pris fånga och utleverera paret Ulfeldt.

Sofia Amalia ombesörjde att Ulfeldt dömdes för majestätsbrott och dömdes till avrättning. Hans hus i Köpenhamn revs, där i stället en skampåle uppsattes. Sofia Amalia lät även sätta ett pris på hans huvud, 200 000 riksdaler till den som enbart kunde skicka henne huvudet.

I detta skede hade paret Ulfeldt delat på sig. Den engelske kungen Karl II var skyldig Ulfeldt pengar, varför Leonore reste dit. Hon blev vänligt mottagen av den engelske kungen, som dock tänkte på sin skuld på det sättet att han sålde henne till den danska drottningen. Detta inträffade i maj 1603 - Corfitz irrade sedan omkring på kontinenten och dog på en rhenfärja samma år.

I Köpenhamn var Sofia Amalia förtjust. Leonore Christine sattes genast i missdådarfängelset Blå torn, där hon stängdes in bland råttor och all slags ohyra. Där fick hon sitta i 22 år, medan fängvaktare handplockades av drottningen. De utsatte henne för dagliga förödmjukelser och pinliga åtgärder.

Ibland fick hon som sällskap sinnessjuka. Varje dag fick Sofia Amalia en skriftlig rapport om Leonore Christine hälsotillstånd och vad som företagits med henne.

Leonore Christine blev aldrig dömd för någonting. Det fanns inget att döma henne för. Hennes själsliga styrka var fantastisk. I fängelset skrev hon boken ”Jammers minde” som när den kom ut blev en bestseller. Hon skrev också många psalmer och andliga sånger.

1685 dog Sofia Amalia och då som först fick Kristians IV älsklingsdotter friheten. Hon har då 64 år, bosatte sig på Mariebo kloster, där hon levde till 1698. En märklig kvinna och stark i livets växlingar.

Skåneland blir svenskt

Fredrik III

Det var Fredrik III som var skuld till förlusten av Skåneland. Han ville utnyttja Sveriges svaghetstillstånd under det polska kriget.

Men han skulle inte vara lika gemen som svenskarna 1644 då de angrep Danmark utan krigsförklaring. Själv överlämnade han sin krigsförklaring vid Hallandgränsen av en ryttare efter det han blåst fanfar.

Det var en krigsförklaring som starkt ifrågasattes av den kloke adelsmannen och riksrådet Tage Ottosen Thott. Han avled året i sorg över den danska katastrofen.

Fredrik III har betecknas som blyg, hade svårt för att regera och dominerades helt av sin gemål Sophie Amelie, full av livslust och äregirighet. En av hennes motståndare var Kristian IV älsklingsdotter Leonore Christine, som hon gjorde allt för att nedvärdera.

Kriget började med att danskarna gjorde omfattande utskriv-

ningar i Skåne, men det visade sig snart att det var svårt att rekrytera folk för ett nytt krig. I Göinge lyckades man bara få ihop något 100-tal man.

Till att börja med gick kriget bra för Danmark som koncentrerat sig kring Skånes försvar. I augusti hade danskarna gått in i det av svenskarna ockuperade Halland och stod vid Genevads bro.

I september försökte svenskarna att slå sig igenom från Markaryd och Fagerhult. Den danska hären stod vid Tranarps bro vid Ö. Ljungby.

För att hindra svenskarna från att tränga in längs Helge Å, hade danskarnas befälhavare Knud Ulfeld förskansat sig med 1500 ryttare i Sibbarp vid Osby.

Mot sig hade han en svenska styrka av Sunnerbo ryttare på 100 man, som var ute på spaningstur under generalmajor Sven Ranck. Det blev en blodig strid, där svenskarna förlorade halva styrkan. Resten lyckades undkomma tack vare en hjälpsam bonde som visade dem en övergång över Helge Å.

På platsen har rests en minnessten som erinrar om att *"göingarnas befälhavare föll för sitt land i striden vid Sibbarp den 28 september 1657 i ärlig kamp mot honom stupade här kända svenska dragoner"*.

En vecka senare slog en dansk styrka under kung Fredrik en nordskånsk styrka av bönder vid Kattarp, som stred på svenskarnas sida. Därmed var det slut på striderna i Skåne.

Den svenska hären var sedan juli 1655 i Polen där Karl X Gustav krönt sina många segrar genom sitt intåg i Warszawa. Den 20 juni fick Karl Gustav underrättelse om Danmarks krigsförklaring och beslöt sig då för att dra sig ut det polska kriget.

Redan den 23 augusti stod den svenska hären framför fästningen Fredriksodde. Karl X Gustav erbjöd här Fredrik III fred, vilket han avsåg. Två månader senare stormades fästningen.

I januari inträffade en stark vintersköld. På morgonen den 30 januari började den svenska hären tåget över de frusna bältena. Själv åkte kungen i en släde.

Under tåget inträffade ett missöde, då isen brast under två svenska ryttarskvadroner, som därvid omkommo. I samband med hotet mot Köpenhamn började fredsförhandlingar.

Fredrik gjorde inga svårigheter för att avstå Skåne, Halland och Blekinge, men Bornholm, Trondheims län och Bohuslän försökte han i det längsta bevara åt Danmark-

Men Karl Gustav hade andra krav som för Fredrik och Danmark i själva verket var mer förödmjukande. Danmark förpliktades avstå från alla mot Sverige riktade menliga förbund. I samråd med Sverige utestänga fientliga flottor från Östersjön. Hertingen av Holstein-Gottorp befriades från dansk länsoverhet.

Särskilt förödmjukande för Fredrik var att Korfitz, överlöparen till Sverige, skulle återfå sina fädernegods och rättigheter och att besätta sig i Danmark.

Den 5 mars för Karl Gustav under kanonsalut över Sundet till Helsingborg för att ta sin nya provins besättning.

Slaget om Köpenhamn och Danmark

Fredsslutet var en överraskning för båda parter. Danmark hade inbillat sig huvudstadens fall skulle medföra rikets undergång. De hade mycket väl kunnat fortsätta kriget från Norge och Bornholm och med hjälp av mäktiga bundsförvanter.

Om krigsplaner och framtidsutsikter överlade Karl Gustav i Göteborg med rådet och utskottsmötet. Underrättelse kom om att Brandenburg slutit förbund med Österrike

Karl Gustav försökte få Danmark med i ett förbund mot Brandenburg och Holland. I själva verket var han ute efter att beröva Danmark sin självständighet.

Den 5 juni 1658 avseglade Karl Gustav med 5000 man från Kiel och landsteg två dagar efter vid Korsör på Själland. Den 11 augusti stod hären vid Köpenhamns murar och flottan lade sig utanför hamnen.

Till den överraskade stadens försvar fanns bara 400 man. Till att börja med rådde stor förskräckelse. Men med tanke på landets dödsfara väcktes en slumrande mod och handlingskraft.

Manskap inkallades från landsbygden, studenter och borgare tog krigstjänst och hjälpte till att förstärka fästningsverken.

Vid åsynen av de antända förstäderna utbrast Karl Gustav: ”Nu ser jag att Köpenhamn ämnar försvara sig”. Genom en falsk uppgift om att Köpenhamn kapitulerat, gav sig Kronborg till den svenske fältherren Wrangel. Därmed fick svenskarna tillgång till fästningens 77 grova kanoner för belägringen.

Nöden i Köpenhamn blev större än någonsin. Men samtidigt kom underrättelse om att en holländsk flotta nalkades samt att österrikare och brandenburgare ämnade rycka in i Holstein.

Den 7 oktober angreps Amager, varifrån huvudstaden fick sina livsmedel och föröddes slutligen. Det innebar hungersnöd. Men invånarna vägrade att ge upp.

Den 24 november seglade en holländsk flotta in i Öresund

för förlig vind, beskjuten av Kronborgs och Helsingborgs kanoner.

Den svenska flottan under Wrangel trängde i Sundet och det utkämpades en het strid, som dock blev fruktlös. Den holländska flottan lyckade tränga in och undsätta Köpenhamn, vilket mottogs med stort jubel.

I början av september inryckte i Holstein en förbundshär om 30 000 man. De fåtaliga svenska trupperna drog sig tillbaka inåt Jylland och inneslöts i Fredriksodde. På sjön var de förenade danska och holländska flottorna så övermäktiga att den svenska flottan fick dra sig tillbaka till Landskrona.

På Bornholm sammanslöt sig invånarna och den svenske guvernören Prinztensköld sköts ner på en gata.

I början av 1659 gjorde Karl Gustav ett äventyrligt försök att storma Köpenhamn. Försvaret uppgick nu till 13 000 man.

Natten mellan den 10 och 11 februari gjordes ett stormningsförsök, som möttes av en fruktansvärd eld från kanoner och gevär, hagel av stenar och kokhett vatten. I försvaret deltog såväl kvinnor, studenter och borgare. Kung Fredrik deltog själv i försvaret och förklarade sig ”vilja dö i sitt rede”.

Efter två timmars fruktlöst strid och stora förluster måste svenskarna dra sig tillbaka. Karl Gustav fruktade nu att de förbundna skulle ta samma väg som han själv gjort Han lät därför Wrangel landsätta en styrka på Fyn.

Kungen förväntade sig hjälp i sitt svåra läge. Den 6 april infann sig en stor engelsk och fransk flottstyrka utanför Kronborg. Förhoppningarna om hjälp grusades när amiralen meddelade att Frankrike och England ville återställa fred i Norden på Roskildefördragets grundval,

Karl Gustav avvisade i vrede fredsförslaget innebar att Danmark skulle återfå Bornholm och Trondheims län. Ett förkrossande nederlag drabbade de svenska trupperna under Stenbock på Fyn. Vid slaget vid Nyborg förintades hela den svenska styrkan. Stenbock undkom i en roddbåt.

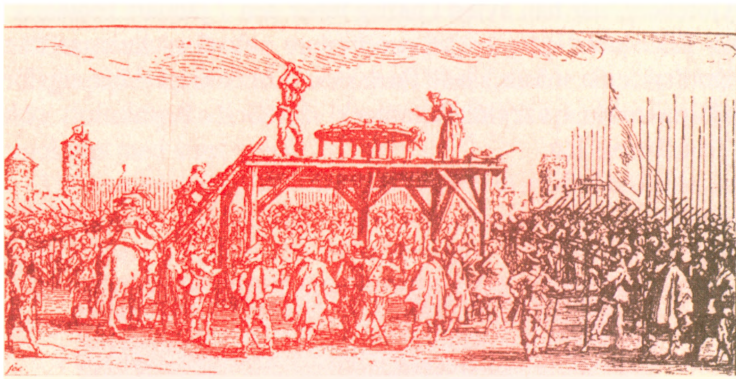
Karl Gustav hade på grund av sjukdom återvänt till Göteborg, där han avled i häftig feber den 7 januari 1660

Efter ytterligare krigsförvecklingar och påtryckningar från stormakterna måste såväl Danmark som Sverige böja sig för sjömakterna, varvid Danmark återfick Bornholm och Trondheims län.

Karl X Gustav Skånelands erövrare

Fred och försvenskning

Stegel och hjul för upproriska bönder

Redan under den danska tiden fanns en pålaga som innebar att ryttare inkvarterades på gårdarna. Det innebar att fyra hemman hjälptes åt att utrusta två ryttare.

Det var en militär organisation som utvecklades efter det Skåne blivit svenskt. Vid den oroliga gränsen i norr hade delar av överste Lübeckers utländska ryttare inkvarterats i gårdarna.

Bonden skulle ge ryttaren en fjärdedel av gårdsbruket plus 30 dalar i silvermynt. Om bonden dog hade han rätt till halva gårdsbruket. Alla skatte- och kronohemman som inte var förpantade var skyldiga att inhysa ryttare-

Eftersom det var stor brist på gårdar och de som fanns kvar höll på att ruineras genom ryttarnas våldshandlingar och utpressningar, utbröt svåra oroligheter i Glimåkra socken 1659.

En skara uppretade bönder sköt ihjäl 7 av de främmande ryttarna. Då tog det hela en allvarligare vändning. 140 man militär skickade upp från Kristianstad till Glimåkra, där de slog läger på kyrkogården samtidigt som de kungjorde att man skulle låta sig underhållas av byamännen tills det att alla snapphanar och skälmar utlämnats.

Kronans befallningsman Johan Archer, lät fälla 10 ekar och reste galgar på Blåkullarna vid sidan om kyrkan, där ett antal snapphanar och skälmar avrättades genom stegel och hjul.

Oroligheterna blossade åter upp 1660. En natt hade en liten skara samlats som tagit ner liken från hjulen och begravt dem i vigd jord under psalmsång.

När det kom till myndigheternas kännedom blev liken uppgrävda och nergrävda utanför kyrkogården. Vid en efterföljande rättegång fick tre plikta med livet för sin medverkan.

Försörjningsbördan blev snart orimlig och i detta förtvivlade läge avgav man en försäkran för att bli kvitt dem som slagit läger på kyrkogården.

I brevet som undertecknades 8 december 1660 betygade de att ”vår allernådigaste Öfverhet uthaft rättmätig nit och ifwer till att dämpa och straffa de överdådiga mord och Själmostycken een längh tijd begåtts utaff några Skälmar Snapphanar...”

Karlskrona blir örlogsbas

Foto: Hans G. Wachtmeister

Johannishus slott

Johannishus slott från 1772, ätten Wachtmeisters residens i Blekinge, byggt i fransk renässansstil. Innehavare greve Hans G. Wachtmeister med familj.

En av de mest dramatiska epokerna i Blekinge är anläggandet av örlogsbasen i Karlskrona, vilket kom att sätta sin prägel och utveckla östra delen av landskapet.

1679 var Karl XI på besök i Blekinge och inspekterade tillsammans med sina främsta militära rådgivare Trossö, som föreslagits till örlogsbas.

Det var tydligen en plats som tilltalade honom för han bestämde sig med en gång för att här bygga en ny örlogshamn och stad.

Det var bara ett problem och det var att bonden Vitus

Andersson helt fräckt vägrade att sälja. Han var rent av ohövlig mot kungen som påtalade att han ”vi” hade makt att genomdriva sina planer.

Vitus Anderssons motsträvighet ledde till att han hamnade i en mörk fängelsehåla på Kastellet i Karlshamn. Vid sidan om anläggandet av örlogsbasen utvecklades snart omkring en stad med mäktiga byggnader.

För att snabbt få den befolkad befalldes folket i Ronneby att flytta till Karlskrona.

Vid Hjortsberga kyrka ligger Blekinges största forntida gravfält. Hjortsberga hed är känd som den gamla mötesplatsen för Blekinge landsting, där även gränsbefolkningen från Varend och Möre härader brukade möta upp för att överlägga om gemensamma angelägenheter.

I krigiska tider var det ofta frågor om att sluta bondefred över gränserna. Det handlade om att överleva makt-havarnas ingrepp i näringsverksamheten.

En av orsakerna bakom Dackefejden lär ha varit Gustav Vasas förbud för smålänningarna att driva sina oxar till försäljning genom Blekinge för export till utlandet.

Här låg godset Skrunckenberg, där general/amiralen Hans Wachtmeister slog sig ner. Enligt Karl XI almanacka åt han middag här 1679.

I konungens sällskap ingick Johan Gyllenstierna, Erik Dahlberg, Rutger von Ascheberg samt amiralen Hans Wachtmeister och hans bror Axel.

Säteriet Skunckenberg, hade sitt namn efter landsdomaren Nils Skunck, som 1668 köpt godset, av danska godsägare som realiserade sina egendomar i de förlorade provinserna.

Vid kungabesöket ägdes godset av Gustaf Skytte, som sålde det till Hans Wachtmeister, vilken redan i sitt grevbrev 1687, nämns som greve till Johannishus.

Han var född i Stockholm, son till riksstallmästare friherre Hans Wachtmeister af Björkö, ättling från en från Baltikum invandrad släkt. Adlad av Johan III 1578 och hade stora kvalifikationer.

Han deltog som överstelöjtnant i slaget vid Lund. Efter en snabb karriär med stor begåvning samt förbindelser och sällsynt stor tapperhet, hade han 1680 utnämnts till överbefälhavare för flottan.

Vid Karl XI reduktion förlorade han de flesta av sina jordegendomar, men med energi och framsynthet, lyckades han snart att få ordning på sin ekonomi. Köpet av Tromtö säteri var en god början, som den unga hustrun Sophia Louisa fick som morgongåva. Hon var dotter till generalguvenören Rutger von Ascheberg.

Redan från början lade familjen Wachtmeister grunden till en ledande ställning i Blekinge, befäst genom senare ättlingars insatser.

Efter att ha varit fideikommisset i 283 år, har godset i samband med en ny lag, ombildats till en jordbruks- och skogsförvaltning om 9000 hektar eller som det uttryckts i dagligt tal - en tredjedel av Blekinge.

Skånska kriget

Vid freden i Roskilde hade Danmark förlorat en tredjedel av sitt landområde. Det enda man kunde glädja sig åt var att man fått tillbaka Bornholm, tack vare Bornholmarnas motstånd.

Det nya kriget bröt ut sommaren 1676, då en dansk här med 14 000 man landsattes i Råå. De underlägsna svenska trupperna drog sig mot Kristianstad och Karl XI förlade sitt högkvarter till Trolle-Ljungby. Den danske kungen utfärdade kungörelser, som skulle läsas upp i kyrkorna, om att han var Skånes legitime härskare, som skulle befria skåningarna och bad om deras stöd.

Det enda gensvar kungen fick var att man försökte försvåra kommunikationerna för de svenska krigsrörelserna. Stämningen var i Skåne, när Kristian V gick över sundet relativt god. Den danska flottan hade lyckats inta Gotland, varvid danskarna hälsats som befriare, eftersom Gotland hört till Danmark under 300 år.

Den förenade holländska-danska flottan utmärkte sig i flera slag. Niels Juel landsatte trupper i Ystad. Efter sex veckor förlopp hade danskarna erövrat Helsingborgs slott, Landskrona kastell och Kristianstads fästning. Över allt blev danskarna mottagna som befriare.

Även Halmstad belägrades men det gick inte så bra. Vid Fylebro blev de danska styrkorna slagna och fick dra sig tillbaka till Skåne. Snart drog Karl XI in med en stark här i Skåne.

Det var upptakten till detta föga hjältemodiga befrielsekrig som de flesta snapphanelegender grundar sig på. Göingehövdingen Sven Poulsen, har för sina insatser fått en hjältegloria i dansk historia. De närmast sagolika bedrifter som skildras utspelas på Hallandsåsen, i Göinge och Själland.

Det man vet om Sven Paulsen är att han var född som son till en ridfogde på ett gods i närheten av Osby. Han bodde en tid i Knäred och värvade då folk till den danska hären.

Upptakten till den beryktade *Loshultskuppen*, var ett rykte om att en forå med den svenska krigskassan stod i Loshult, bevakad bara av en mindre ryttartrupp. I början av juli begav sig några bönder från Osby till den danska armén i Landskrona och villa ha hjälp med att lägga beslag på krigskassan, men kungen motsatte sig det, då han inte ville ha privata aktioner i kriget.

De lyckades emellertid få med sig några danska ryttare, som var villiga att hjälpa till. Under hemvägen genom Göinge skickade de ut anonyma upprop till mötesplatser i Hönjarum och Broby. Först när bönderna kom till mötesplatsen fick de veta vad som var i görningen, varvid många blev betänksamma och återvände hem.

Majoriteten tvekade emellertid inte då de lockades av bytet. När hopen kom till Hönjarums bro grupperade de sig för strid. Ryttarna bildade täten och därefter följde fotfolket. Bonderyttarna var i allmänhet beväpnade med göingebössor, folket med käppar och andra tillhyggen.

Ryttarbevakningen togs med överraskning och redan vid första anfallet stupade nio svenska soldater, resten drog sig med fororna över smålandsgränsen till Älmhult.

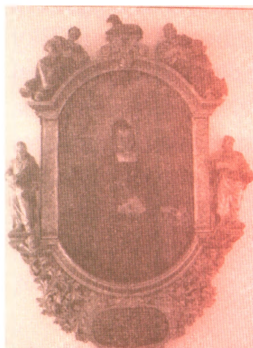
Enligt ett rättegångsprotokoll från 1684, fastställdes namnen på flertalet av de 150 som deltog i rånet av krigskassan. Det händer fortfarande att man hittar kopparplåtar från denna märkliga kupp. Dokument visar även att överfallet inte hade något militärt syfte eller var ett överfall av snapphanar.

I norra delen av socknen huserade de fruktade uggleherana, ofta nämnda som snapphanar, men i själva verket levde de ett liv vid sidan om samhället som tjuvar eller patrisk som de kallades av folket.

Kyrkoherde Paul Enertsen, var känd som en dansksinnad, men lojal präst mot den svenska överheten. Han hade som sed var gift sig med företrädarens änka, vilket bäddade för ett olyckligt äktenskap.

Enligt legenden hade han fått gället av självaste Karl XI, som han uppvakttat efter en ridtur till Stockholm. Kungen blev så imponerad av honom som ryttare, att han på stående fot lovade honom gället, under förutsättning att han red hem, så det inte blev mässfall på söndagen.

Överfallet I prästgården

*Den sägenomsusade
prästen Herr Pauls
Epitafi, (1664-1716)
som pryder högra väggen i
Glimåkra kyrka
Kyrkoherde I Glimåkra
1674 - 1718*

Paul Enertsen är känd som den siste danske prästen, som aldrig lyckades, trots befallning, att lära sig predika på svenska. Han försmådde inte böndernas gillen där det vankades mat och dryck.

Den 14 november 1676 överfölls han i prästgården av de ökända uggleherarna. När han vägrade att gå deras ärenden, förde de honom till Kristianstad som hölls av danskarna.

Uggleherarna kom från ett torp i norra delen av socken. Här växte sju söner upp till Måns och "Uggle-Kitta". De fyra äldre bröderna började tidigt leva ett liv som något slag av rövare.

Paul Enertsen fick efter omsorgsfull prövning återgå till sin tjänst, trots elaka tungor som påstod att han gått danskarnas ärenden under kriget.

Två år före sin död lät han måla ett stort epitafi som pryder den högra väggen i Glimåkra kyrka och minner om den sägenomsusade prästen.

Trots att uggleherarna efter kriget fick amnesti för sina ogärningar under kriget, fortsatte de sina liv vid sidan om samhället med tjuveri, trakasserier och mord.

De infångades i februari 1684 och rannsakades vid Östra Göinge häradsrätt i Knislinge som den 5 mars avkunnade dödsdomar mot bröderna Pehr, Sven och Nils. Domen underställdes Göta Hovrätt i Jönköping och avslutades med: ”Snapphanarna Pehr, Swen och Nilss Månssöner af Uggletorp skohle sigh till Wählförtjänt straff och andra sådana till Sky och afskräck ifeån Slicht Ogudhacktigt och öfverdådigt lefverne, halshuggas, Parheras och steglas.

Avrättningen ägde rum i Loshult vid den gamla riksgränsen.

*Foto:
Viggo
Edvardsson*

Ridvägen mellan Glimåkra och Örkened bild 32

Som ett led i pacificeringen efter kriget fortsatte svenskarna att med lock och pock försöka få folket lojalt inställt till sina nya makthavare. Karl XI rådgivare Johan Gyldenstierna lät kalla den manliga befolkningen över 15 år, socken efter socken, för att avge trohetsförsäkringar. De som vägrade skulle hemsökas och inte ens barnet i vaggan skulle skonas.

Genom slaget vid Lund den 4 december 1676 fick Sverige övertag i det Skånska kriget. Det följdes året därpå den 14 juli

av ett stort slag på Rönneberga backar vid Landskrona, varvid danskarna led ett nytt nederlag. Strax efter besegrade den danska flottan den svenska i Kögebuktan, vilket gjorde att danskarna ännu en tid kunde hålla sig kvar i Skåne.

Danskarna litade i fortsättningen helt till sina ryttarstyrkor som fanns kvar i Malmö och Köpenhamn. Samtidigt fortsatte snapphanarna att genom överfall och försök till uppvigling understödja danskarna.

De inneslutna danska trupperna i Kristianstad och Malmö led svårt av brist på förmödenheter. På våren skickade man förstärkning med 12 000 man till Landskrona. Samtidigt tog friskyttar sig i besittning av Ängelholm.

I maj gjordes flera angrepp mot sätesgårdar med gott resultat. I västra Skåne förbättrade danskarna sin ställning genom att återta Helsingborg och man kände sig så stark att man försökte undsätta Kristianstad.

Den svenska belägringsarmén av Kristianstad hade intagit en stark ställning i slutet av juli. Danskarnas förhoppning att med hjälp av friskyttförband kunna avskära de svenska förbindelserna med Sverige hade misslyckts. I stället fick den danska besättningen, som smällt samman till bara 100 man ge upp och kapitulera.

Med Kristianstads kapitulation försvann hoppet om en återerövring av de förlorade provinserna. De danska styrkorna drog sig tillbaka mot Helsingborg och Landskrona. De tillämpade nu en ny taktik, genom att ge fristrykorna order om att bränna så många sätesgårdar som möjligt. Alla vatten- och väderkvarnar skulle förstöras, liksom grödan och skörden.

Därmed förlorade danskarna de sista sympatierna i Skåne. Kriget varade ännu ett år, utan några krigshändelser i Skåne.

Fredsfördraget undertecknades i Lunds domkyrka den 26 september 1679, som innebar att Sverige behöll Skåneland.

Slaget vid Helsingborg

Under det danska kriget 1710 hade försvenskningen kommit så långt att det var svårt för Danmark att få folket i de gamla danska provinserna att engagera sig i ett nytt ”befrielsekrig”.

Efter det svenska nederlaget vid Poltava och landet verkade sakna militära resurser, ansåg Danmark tiden vara mogen för att återta de förlorade provinserna.

Den danska invasionen verkade från början vara något av en promenadseger. Efter landstigningen i Råå intogs Kristianstad under kuppattade former.

För att hindra danskarna från att tränga upp i åns dalgångar, brändes broarna över Helge Å. En dansk styrka drog från Kristianstad in i Blekinge, där de intog Karlshamn och Ronneby samt började belägra den nya örlogsbasen Karlskrona.

Av någon anledning verkade framgångarna som överkliga och när de hörde rykten om svenska motåtgärder, drog de sig skyndsamt tillbaka och förenade sig med huvudhären.

Det svenska försvaret hade dragit sig tillbaka till Växjö, där general Magnus Stenbock samlade en här för att slå tillbaka det danska angreppet.

Enligt Osby kyrkobok kom Stenbock med armén till Osby den 12 februari. Under marschen hade trupperna uppfört sig mönstergillt, men på några ställen tvingat sig till mat och dryck. Här inväntade han förstärkningar från Blekinge och Bohuslän.

Strax efter det svenskarna anlät till Hasslaröds bro, kom en dansk trupp med omkring 200 man, som gick till angrepp och fick svenskarna att dra sig tillbaka. Det var den danske översten Sprengel som var ute och spanade. Det uppges att de svenska försvararna tog danskarna för svenskar och därför lät dem komma så nära inpå.

Redan efter någon dag beslöt fältmarskalken att bryta upp och dra väster ut. Hären delades upp på tre kolonner: den östra tog vägen mot Hönjarum, den andra gick mot Hasslaröd och den tredje mot Hästveda.

Dessförinnan hade det varit en allvarlig träffning vid Räfninge, varvid en dansk styrka på omkring 300 man stupade eller togs tillfånga.

”Måns Bock och hans getapojkar” drev därefter den danska hären mot Helsingborg. Den 23 februari stod det avgörande slaget vid Helsingborg, varvid danskarna led ett förkrossande nederlag och under natten skyndsamt drog sig tillbaka över Sundet, efter att ha dödat sina hästar.

Söndagen därpå hölls tacksägelse i Osby kyrka ”över den härliga segern”.

Lille-Danmark i Sverige

Gammal bondgård i Göinge som håller på att rustas upp av danskar. I samband med nya kommunikationer och utveckling av massmedia samt Öresundsbron håller ett nytt Skåneland på att utvecklas.

Många danskar skaffar sig fritidshus i gamla Skåneland, vilket ofta består av en gård som blivit över när jordbruket rationaliserats. Vid renoveringen går man varsamt fram för att frilägga väggar och tak av gamla plankor.

I semestertid varvar man sköna stunder med pyssel på huset, med promenader i gamla lövängar eller gemytligt umgänge med grannarna.

Därmed utvecklas naturliga kontakter mellan de gamla broderfolken och man upptäcker snart att i grunden talar man samma språk, det som en gång var gemensamt i hela Norden.

Öresundsbron underlättar för folk att bo i ett land och jobba i ett annat och i övrigt umgås över de förlegade nationsgränserna.

Krig och fred

1332. Fredstraktat om Skånelands övergång till Sverige

För att möta eventuella anspråk från Valdemar på Skåne och Blekinge höll Magnus Eriksson ett möte på Helsingborgs slott. Där deltog både svenska riksråd, representanter för Skånes kyrka, adel och köpestäder.

Överläggningarna resulterade i att en formlig union ingicks, så att Skåne och Blekinge som ett självständigt kronland förenades med Sverige under en och samma kung, för evärdelig tid. Om kungen avled barnlös skulle skåningarna till kung taga den som ”rådsherrarna i Sverige och Skånes rike föreslog enligt svensk och skånsk lag”.

I gengäld utfärdade kungen ett privilegiebrev för Skåne. I detta bekräftade han högtidligen alla rättigheter och friheter som skåningarna hittills haft.

1343. Fred i Varberg

Valdemar Atterdag lovade att i framtiden aldrig göra anspråk på de provinserna, som omfattades av fredstraktatet 1332

1370. Freden i Stralsund

Efter ett par års krig mellan Valdemar Atterdag och Hansan i koalition med Sverige slöts fred 1370. För en tid av femton år överläts Helsingborg, Malmö, Skanör och Falsterbo jämte underlydande härader till Hansan. På det sättet fick Hansan möjlighet att delta i kontrollen av sjöfarten genom Öresund. I gengäld erkände man den danska överheten över Skåne. Två tredjedelar av dessa slottsläns avkastning skulle tillfalla Hansan, en tredjedel den danska kronan

Hansastaterna fick fri handel och fritt fiske över allt i Danmark.

1542. Freds- och förbundstraktet i Brömsebro

Vid midsommar 1451 var det kungasäte mellan Fridrik I och Gustav Vasa I Brömsebro. Det ingick där ett freds- och förbundstraktat på 50 år. Ingetdera landet skulle bistå det andra landets hemliga eller uppenbara fiender, utan dem heller med högsta allvar överfalla och antasta. Samtidigt skulle man hjälpa varandra mot personer som uppviglade till uppror eller på annat sätt vållade bekymmer. Ömsesidig undsättning om Sverige blev angripet i Finland eller Danmark i Holstein.

1570. Freden i Stettin

Gränserna före kriget återställdes, men Sverige måste återlösa Älvsborg med 150000 riksdaler.

1613. Freden i Knäred

I det s.k. Kalkmarkriget slöts fred i Knäred 1613, varvid Sverige skulle återlösa Älvsborg med en 150000 riksdaler specie att betalas i fyra fastställda betalningsposter under vilken tid Danmark skulle behålla Älvsborg med kringliggande härader som pant.

Sverige skulle återlämna Jämtland och Härjedalen i utbyte mot Kalmar och Öland. De danska kungarna fick rätt att föra de svenska tre kronorna i danska riksvapnet. Sverige fick tullfrihet i Öresund, utom för utländska dryckesvaror.

1717. Freden med Ryssland i Stolbova

Ryssland avträdde Ingermanland, samt sydvästra Karelen varvid Sverige fick landförbindelse med Estland.

1629. Kriget mot Polen

I kriget mot Polen 1621 slöts i Altmark ett stillestånd på sex år 1629. Enligt fördraget skulle Sverige tills vidare inneha Livland samt några hamnar vid den preussiska kusten. De tullar som inflöt uppgick till 1/4 av alla rikets inkomster.

1645. Freden i Brömsebro

I kriget mellan Sverige och Danmark, som började med svenskt angrepp 1644, slöts fred i Brömsebro 1645. Sverige erhöll av Norge Jämtland och Härjedalen samt Särna och Idre socknar, av Danmark Gotland och Ösel, Halland på 30 år samt oinskränkt tillfrihet i Öresund även för de efter freden i Knäred tillkomna besittningarna.

1648. Westfaliska freden i Münster

Sverige fick i freden: Vorpommen (väster om Oder) öarna Rügen och Usedom, ett litet stycke av Hinterpommern, staden Wisemar med område samt biskopsdömena, Bremen och Verden (inte staden Bremen) samt fem miljoner kronor för arméns behov.

1658. Freden i Roskilde 1658

Danmark-Norge överlät Skåne, Blekinge och Halland, Bohuslän, Trondheims län, och Bornholm samt förband sig att gemensamt med Sverige utestänga fientliga flottor från Östersjön

1660. Revidering av freden i Roskilde.

Med Polen slöts fred i Olivia nära Danzig, I freden inneslöts även Brandenburg och kejsaren Johan Kasimir avstod från alla anspråk på Sveriges tron och avträdde Livland till Sverige. Holland tillfredställdes med några handelsförmåner.

Med Danmark-Norge slöts fred i Köpenhamn, varvid Sverige återlämnade Trondheims län och Bornholm. Ryssland återställde sina under kriget gjorda erövringar.

1679. Fred med Danmark-Norge

Fred med Danmark-Norge medförde inga landavträdelser. Ett svenskt danskt förbund ingicks, som saknade all politiskt betydelse.

Till fredens och vänskapens beseglade ingick Karl XI och prinsessan Ulrika Elenora äktenskap.

Ludvig XIV ingick för Sveriges räkning ett avtal med kurfursten av Brandenburg och Sverige, varvid Sverige återfick alla de förlorade områdena i Tyskland utom en del av Pommern öster om Oder.

1700 Fred Danmark-Norge

Danmark - Norge utträdde ur förbundet riktat mot Sverige

1719. Fredsfördrag efter Karl XII:s död

Till Hannover avträdde Sverige *Bremen* och *Verden*, till Preussen, *Svenska Pommern söder om floden Peene samt öarna Usedom och Wollin* (1920). I freden med Danmark-Norge avstod Sverige från *tillfriheten i Öresund* och förband sig att *inte stödja Holstein-Gottorp*.

Vid freden i Nystad med Ryssland (1721) avträdde Sverige *Ingermanland, Estland och Livland* samt en del av *Karelen* med *Viborg*, det gamla gränsfästet mot Öster.

Litteratur

Försvunna städer I Skåneland,
K Arne Blom och Jan Moen
Gammelt dansk land, Niels Ebbesen
Domkyrkan i Lund, Thomas Rydén
Skånes historia, Gösta Johannesson
Svensk Historia S. Tunberg-E. Söderlund
Dansk Svensk ordbok, Bertil Molde Ordbok
Dramatiska Händelser ur Skånes Historia,
Bengt Inge Jonsson
När Skåne blev svenskt, Alf Åberg
Sveriges Historia Otto Sjögren 1-9
Danmarks Historie, Olaf Olsen
Där vi lekte som barn, John Görnebrand
Strövtåg i hembygden John Görnebrand
Kyrka och församlingsliv, John Görnebrand
Glimåkrabygdens saga, Torsten Lundberg
Försvunna städer i Skåneland, K Arne Blom och Jan Moen
Heliga Kors Kyrka I Ronneby
Historieglimtar från Kalmar slott, Manne Hofrén
Glimåkra hembygdsförenings årsböcker.

Bönder hämnas på strövpatruller

Dramatiska händelser i danska Skåneland

Krönika från den tid då Skåne var nyckeln till Öresund och centrum för slagen om herraväldet i Norden.

Halland och Blekinge var som kustlandskap svårt utsatta av sjörövare och blev ofta brandskattade som gränsland.

Det var en maktkamp mellan dåtida krigsherrar: hövdingar, kungar, stormanssläkter och den bittra fejden mellan världslig och kyrklig makt, där det alltid var folket som fick lida.

Om dansktiden undervisas inte så mycket i våra skolor, men den återspeglas genom kultur, seder och byggnadsverk.

Författare och redaktör är socionom John Görnebrand med rötter i Göinge, som gett ut flera hembygdsböcker, samhällsdebattör som medverkat i flera TV- och radioprogram.

B GRAFIKA FÖRLAG
MARKNADEN

Kontorsgatan Hus 20
234 34 Lomma
Tel. 040-41 22 95
Fax 040-41 22 99
centia@bokmarknaden.se
www.bokmarknaden.com

DIS-Danmark

1 2 5 4 6 4